

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MUSULLU DAVUD'UN ISLAH-I HURUF'A DAİR LAYİHASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PERİHAN BEYAZTAŞ

TEZ DANIŐMANI
PROF. DR. İLHAMİ YURDAKUL

BİLECİK, 2022

10214468

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MUSULLU DAVUD'UN ISLAH-I HURUF'A DAİR LAYİHASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PERİHAN BEYAZTAŞ

TEZ DANIŐMANI
PROF. DR. İLHAMİ YURDAKUL

BİLECİK, 2022

10214468

BEYAN

Musullu Davud'un Islah-ı Huruf'a Dair Layihası adlı yüksek lisans tezi hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırmalar Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte beyan edilmelidir.			
DESTEK ALINMIŞTIR		DESTEK ALINMAMIŞTIR	
Destek alındı ise;			
Destekleyen Kurum:			
Desteğin Türü		Proje Numarası	
1-BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)			
2-TÜBİTAK			
Diğer;			

Öğrenci Adı ve Soyadı

Perihan BEYAZTAŞ

Tarih

.....

İmza

.....

ÖN SÖZ

Dil, tarih boyunca değişime açık şekilde varlığını sürdürmüştür. Dil ve yazı karşılaştığı medeniyetlerden etkilenerek değişimler yaşamıştır. Alfabelerde değişime uğrayarak modern dünyanın vazgeçilmez unsurlarından olmuştur. Türk dili de birçok farklı alfabe kullanarak günümüze kadar gelmiştir. Alfabeler sadece farklı dilleri uyarlanmak için değil, değişen dili temsil etmede yetersiz kaldığında, yaşadığı kültüre uyum sağlayamadığında da değiştirilir. Bu değişiklikler uzun bir tarihi sürece dayanabilmektedir.

Bu çalışmanın ana sebebi Türkiye'de gerçekleştirilen alfabe değişikliğinin tek sebebinin sadece Cumhuriyet Dönemi'ndeki tartışmalar ve çalışmalar olmadığını, bu değişimin aslında Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet ile birlikte bu anlamda yapılan tartışmaların etkili olduğunu göstermektedir. Tezimiz bu alanda yapılmış çalışmalardan biri olan Musullu Davud'un Meclis-i Mebusan'a sunduğu İslah-ı Hurufa Dair Layiha'yi içermektedir.

Bu çalışma giriş ve sonuç bölümleri hariç dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “Türkçenin Yazımında Kullanılan Alfabeler” ikinci bölümde “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemi Yazı Tartışmaları”na değinildi. Üçüncü bölümde “II. Meşrutiyet Dönemi Yazı Tartışmaları”na ve “Latin Harflerine Geçiş”e, dördüncü bölümde Musullu Davud ve Meclis-i Mebusan'a sunduğu ‘İslah-ı Hurufa Dair Layiha'nın değerlendirilmesi ve transkripsiyonu yer almaktadır. Çalışmam da birçok ikincil kaynaklar incelenerek bunlardan yararlanılmıştır.

Tezin danışmanlığını yürüten rehberliği ve akademik katkıları ile değerli fikirlerini esirgemeyen Prof. Dr. İlhami Yurdakul'a müteşekkirim. Fikirleri ile destek olan Dr. Ali Okumuş' a ve Dr. Cem Görür'e teşekkür ederim. Her durumda bana sabreden aileme ve desteklerinden dolayı kardeşim Yusuf Aktaş ve dayım Kasım Tuncer'e minnettarım.

Perihan BEYAZTAŞ

Tarih

ÖZET

MUSULLU DAVUD'UN ISLAH-I HURUF'A DAİR LAYİHASI

Bu çalışma Türkiye'de alfabe tartışmalarının sadece Cumhuriyet Dönemi'ne mahsus olmayıp öncesinde de bu tartışmaların olduğunu göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin alfabe değişikliğine gitmesine, aslında Osmanlı Devleti'nin son döneminden itibaren yapılan tartışmaların zemin hazırladığı söylenebilir. Bu çalışma Mebusan Meclisine Musullu Doktor Davud tarafından sunulan layiha ile alfabe tartışmalarının ne kadar erken bir tarihte başladığını ortaya koymaktadır. Süreç içerisinde alfabe tartışmalarının Osmanlı Devleti'nde birçok aydın tarafından ele alındığı, tümünden bir değişiklik (Latin harflerine geçiş), mevcut alfabenin ıslahı (ıslah-ı haruf) veya harflerin ayrı ayrı yazılması (haruf-ı munfasıla) hatta değişik bir bakış açısı ile Türklerin tamamen kendi kültürel imgelerini yansıtan yeni bir alfabe icat edilmesi şeklinde farklı perspektiflerin ortaya çıktığı görülmektedir. Türkiye'deki alfabe değişikliğinin bir anda karar verilmiş bir olgu olmadığı, aslında bu sürecin bir tarihi arka planı olduğu gösterilmektedir. Nihayetinde 1920'lerin sonunda Latin harflerine geçişin bir “medeniyet tercihi” olduğu vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dil ve Alfabeleşikisi, Türklerin Kullandığı Alfabeler, Musullu Davud, Meşrutiyet Dönemi Alfabe Tartışmaları, Cumhuriyet Dönemi Alfabe Tartışmaları.

ABSTRACT

MUSULLU DAVUD'S REPORT CONCERNING REHABILITATION IN ALPHABET

This study shows that the alphabet debates in Turkey are not limited to the Republican period, but also dated back to earlier periods. It can be said that the debates during the last period of the Ottoman Empire paved the way for the Republic of Turkey to change the alphabet. This study reveals how early the debates on the alphabet had started with the letter presented to the Parliament by Doctor Davut from Mosul. In the process, it is seen that the discussions about the alphabet were handled by many intellectuals in the Ottoman Empire, and different perspectives emerged in the form of a complete change (transition to Latin letters), the reformation of the existing alphabet or the writing of the letters separately, or even the invention of a new alphabet that reflects the cultural images of Turks entirely from a different point of view.

It is shown that the alphabet change in Turkey is not a phenomenon that has been decided out of nowhere, in fact, this process has a historical background. Ultimately, it is emphasized that the transition to Latin letters in the late 1920s was a 'civilizational choice'.

Keywords: language and alphabet relationship, alphabets used by Turks, Mosullu Davud, alphabet discussions in the Constitutional Period, alphabet discussions in the Republican period.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ.....	viii
1. GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKÇENİN ALFABE DENEYİMLERİ

1.Türkçenin Yazımında Kullanılan Alfabeler.....	3
1.1. Orhun-Yenisey (Göktürk) Alfabeti	4
1.2. Uygur Alfabeti	4
1.3. Arap Harfleri ve Türkçeye Uyum Problemi	5
1.4. Latin Harfleri ve Kullanılan Diğer Alfabeler	8

İKİNCİ BÖLÜM

1839-1908 ALFABE TARTIŞMALARI

1. Tanzimat Ve Meşrutiyet Dönemi Yazı Tartışmaları (1839-1908).....	11
1.1. Mehmet Tahir Münif Paşa, Ahundzade Mirza Fethali ve Hoca Tahsin Efendi	13
1.2. İbrahim Şinasi, Ali Suavi ve Namık Kemal	16
1.3. Ebüzziya Tevfik, Hayrettin Bey, Gaspıralı İsmail Bey ve Yenişehirli Avni Bey...	22
2. II. Abdülhamid Dönemi (1876-1908)	25
2.1. Şemsettin Sami, Ahmet Vefik Paşa ve Necip Asım (Yazıksız)	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1908-1928 ARASI ALFABE TARTIŞMALARI VE HARF İNKILABI

1. II. Meşrutiyet Dönemi Yazı Tartışmaları	29
1.1. Islahatçılar	29
1.2. Latin Harfleri Taraftarları	31
1.2.1. Hüseyin Cahit Yalçın ve Celal Nuri (İleri)	31
1.2.2. Kılıçzade Hakkı Bey ve Dr. Abdullah Cevdet	32
1.3. Enver Paşa Denemesi	33
2. Cumhuriyet Dönemi Alfabe Tartışmaları	34
2.1. İzmir İktisat Kongresi, TBMM ve Dönem Basınında Tartışmalara Katkısı	35
2.2. Latin Harflerini Savunan Görüş: Tahsin Ömer Risalesi	39
2.3. Arap Harflerini Savunan Görüş: Avram Galanti ve Risalesi	40
2.4. Farklı Görüş: İsmail Şükrü Bey'in Alternatif Alfabe Arayışı.....	43
3. Latin Alfabesine Geçiş Kolaylaştıran Öncüller ve Geçiş	45
4. Harf İnkılabının Tarihsel Arka Planı ve Genel Bir Değerlendirme	49

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MUSULLU DAVUD VE ALFABE MESELESİ

1. Musullu Davud Ve Layihası	53
1.1. Musullu Davud'un Hayatı	53
1.2. Islah-ı Hurufa Dair Meclis-i Mebusan'a Sunulan Layiha'nın Değerlendirilmesi.....	57
1.3. Islah-ı Hurufa Dair Meclis-i Mebusan'a Sunulan Layiha'nın	

Sadeleştirilmiş Metni.....	65
1.4. İslah-ı Hurufa Dair Meclis-i Mebusan'a Sunulan Layiha'nın	
Transkripsiyon Metni	80
SONUÇ	105
KAYNAKÇA	109
EK:1.....	118

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

APA: Parantez içi Kaynak Gösterme Yöntemi (American psychological Association).

AÜSBF: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi.

BŞEÜ: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi.

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı.

YÖK: Yükseköğretim Kurulu.

GİRİŞ

Dillerin ve yazının ortaya çıkışı ile ilgili modern bilimin de henüz net bir fotoğraf çizdiği söylenemez. Bununla birlikte, bu mevzuda çeşitli varsayımlarda bulunmamız mümkündür.

Günümüzde patenti alınmış herhangi bir buluşun mucidini göstermek mümkünken; bunu yazının icadına birebir uygulamak mümkün olmayabiliyor. Çünkü yazı özü itibarı ile uzun bir sürecin sonucu ortaya çıkmış bir olgudur. Bu noktada, geçmiş uygarlıkların tarımsal ürünler ve hayvan sayılarının kaydı için birtakım resimler çizerek veya işaretler kullanarak yazının gelişimine katkıda buldukları söylenebilir.

Nihayetinde, yazı binlerce yıllık mazisi itibarıyla uygarlığın entelektüel birikimlerini muhafaza ve aktarma görevini üstlenerek günümüze kadar gelişerek ve değişerek ulaşmıştır. Günümüz dünyasının yazı olmaksızın geleceğe ulaşması da mümkün görünmemektedir.

Yazılı dilin tarihsel süreci incelendiğinde, üç temel akımın varlığından söz edilebilir: Bunlar Amerika yerlilerinin sayıca az bir kısmı tarafından kullanılmış yazı sistemi, Çin'e özgü hiyeroglifler ve son olarak günümüzde dünyanın diğer tüm coğrafyalarının ortak paydası olan alfabetik sistemdir. (Demir, Yılmaz, 2014: 24).

Alfabe sisteminin tarihsel sürecini incelediğimizde, öncelikle Mısır medeniyetinin MÖ 3400'lü yıllarda geliştirdikleri *logografik yazı* ile karşılaşırız. Bu Mısır hiyeroglifisi ve devamında gelen Fenike Alfabetini temel alan Sami yazısı, ilerleyen süreçte dönüşüp karşımıza Arap, Moğol, Süryani, Arami ve Pehlevi yazıları olarak çıkmaktadır. Doğu Akdeniz medeniyetleriyle ticaret yapan Yunan medeniyeti, MÖ üç binli yıllarda bu coğrafyada karşılaştıkları ve sessiz harflerden oluşan Fenike alfabetini benimserken, ilerleyen süreçte buna sesli harfleri eklemeyerek yeni bir alfabe vücuda getirdiler. Bugün bildiğimiz tüm Avrupa alfabeleri, üç bin yıldır varlığını koruyan bu Yunan alfabetinden neşet etmiştir. Yunan alfabetinin en başarılı dönüşümünün Romalılarca geliştirilen Latince olduğu söylenebilir. Latin alfabe sistemi son iki yüzyıldır yüzlerce dile kaynaklık teşkil etmiştir. (Demir, Yılmaz, 2014: 24-25)

Bir dil, bir alfabeyi alırken kendi yapısına göre uyarlayabilir. Hatta kullandığı alfabenin kendi ihtiyaçlarına yeterince karşılık verememesi durumunda zaman içerisinde onu dönüştürülebileceği gibi tamamen terk de edilebilir.

Özellikle ulus devlet inşası sürecinde gayet farkında olarak tatbik edilen lisan politikaları ve alfabe tercihleri de dillerin gelişimine önemli oranda etki etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKÇENİN ALFABE DENEYİMLERİ

1. Türkçenin Yazımında Kullanılan Alfabeler

Türkçe, tarihsel gelişim süreci içerisinde birçok farklı alfabe ile temsil edilegelmiştir. Bu çeşitliliğin ortaya çıkmasında da çok yönlü sebepler söz konusudur.

Türkçe de tarih boyunca çeşitli etmenlerle yeni renklere bürünmüştür. Dünyanın farklı bölgelerine yönelik sürekli bir göç halinin olması ve neticesinde yeni kültürlerle karşılaşılması, bu olgunun başlıca sebepleri arasında yer alır.

İşlevsel oldukça ve kültürün ifadesine ve aktarımına hizmet ettikleri müddetçe, hiçbir dilin veya alfabenin ıkkelliğinden söz edilemez. Bu noktada, alfabe kavramının dilbilim açısından tanımını yaparak tartışmaya girmemiz uygun olacaktır. Alfabe, bir dili yazıya aktarırken o dilin seslerini görsel hale getiren simgelerin bütününe verilen isimdir. Alfabelerin detaydan uzak, sade ve uygulanmasının kolay olması beklenir. Diller ve alfabeler arasında adı konulmamış bir uyumun olması gerektiğini ileri sürebiliriz. Yine de hiçbir alfabenin bir dilin tüm seslerini yazıya aktarma görevini yerine eksiksiz getiremeyeceği gerçeğini göz ardı etmemeliyiz.

Hatırı sayılır bir tarihsel geçmişleri olan ve bugün dünyanın pek çok yerine dağılmış bulunan Türkler, bu süreç içerisinde farklı kültürlerle karşılaşmış, etkileşimde bulunmuş; kültürünü geleceğe taşıırken farklı alfabe sistemlerine başvurmuş ve hatta adapte oldukları bu alfabeleri kendi dil yapılarına uyarlayıp dönüştürmüşlerdir.

Tarihsel süreçlerinin başlangıcını temel aldığımızda, bu ilk döneme ait, bizzat Türklerin kendisi tarafından yazılan ve tarih- arkeoloji ya da edebiyatın konusu haline gelmiş metinlerden söz etmek maalesef mümkün değildir. Bu ilk erken döneme ait çeşitli Türkçe özel isim veya ünvanların kısmen Çinli tarihçilerin Çince vakayinamelerinde veya Grek alfabesiyle yazılan çeşitli eserlerde önümüze çıktığını görmekteyiz. (Demir, Yılmaz, 2014: 27)

Türk ırkının yararlandığı alfabe sistematiklerinden Orhun, Uygur ve Arap yazıları nüfuz alanlarının büyüklüğü ve varlıklarını uzun müddet sürdürmeleri cihetiyle diğer alfabelerden farklı bir konumda bulunmaktadır.

1.1. Orhun-Yenisey (Göktürk) Alfabeti

Bizzat Türkler tarafından kullanılan ilk alfabe sisteminin, Batı dünyasında Runik Alfabeti, Türk dünyasında ise Orhun Alfabeti olarak adlandırıldığını belirtebiliriz. (Demir, Yılmaz, 2014: 27). Türklerin, Orhun alfabetesinden önce de başka yazıları kullanmış olma ihtimalleri kuvvetle muhtemelken, ne yazık ki bu durumu kanıtlar nitelikte günümüze ulaşmış herhangi bir bulgudan söz edemiyoruz.

Orhun alfabetesinin çağımızdaki en önemli yansıması olarak görülen Orhun yazıtları, İkinci Göktürk Devleti devrine ait olup, 1893 senesinde Danimarkalı Türkbilimci Vilhelm Thompson'ın emekleri neticesinde anlam kazanmıştır. Bu çabalar sonucu, anıtların Göktürk yöneticileri Kültigin ve Bilge Kağan'ın emirleri doğrultusunda vücuda getirildiklerini, yararlanılan alfabenin Türklere has bir yazı olduğunu ve Türk dilinin kullanıldığını öğrenmekteyiz. Buna ilaveten, çeşitli Çin kaynaklarında Göktürk Kağanı'nın buyruğu doğrultusunda muhtelif Çince eserlerin Türkçeye çevrildiğini biliyoruz. (Demir, Yılmaz, 2014: 28). Bu durum, bize Türklerin kendilerine mahsus alfabe çalışmalarının Orhun Yazıtlarından önceye gittiğini işaret etmektedir.

Orhun alfabe sistematigi, 4'ü sesli harf olmak üzere 38 simgeden oluşmaktaydı. Yazı yönü olarak sağdan sola doğru ve yukardan aşağıya doğru bir tarz benimsenmiş olup; simgelerin bitleştirilmeyip ayrı resmedilmesi ve kelimelerin (:) kullanılarak birbirlerinden ayrı tutulması diğer belirgin hususlardı. Orhun Yazı sistematiginin, Göktürk devletinin tarih sahnesinden silinmesine paralel olarak varlığını zamanla yitirdiğini söyleyebiliriz. (Turan, 1990: 73-80 ve Tekin, 1978: 17-42).

1.2. Uygur Alfabeti

Uygur Türkleri de geniş bir coğrafyaya yayıldıklarından başta Orhun alfabeti olmak üzere Manihey, Soğd, Uygur, Brahmi ve Tibet alfabelerini kullanmışlardır. Tüm bu alfabeler birbirleriyle değişim ve dönüşüme uğramışlardır. Yani hem birbirlerine kaynaklık etmişler hem de dönüşmüşlerdir.

Uygur alfabetesinin ilk ne zaman uygulandığına dair elimizde kanıtlar olmamakla birlikte, Uygur Türklerinin bir süre Orhun yazı sistematigini, akabinde de bir tür İran asıllı

Uygur yazısı olan Soğd alfabesini kullanıma soktuklarını öğreniyoruz. İşte Uygur alfabesi olarak bilinen yazı sistematiği bu Soğd yazısının bir nevi dönüşmüş haliydi. 3'ü sesli, 15'i sessiz olmak üzere 18 simgeyi içerip, sağdan sola doğru yazılmakta ve Z sesi dışındaki diğer semboller birleştirilebilmekteydi. (Turan, 1990: 90)¹. Bu alfabe sistemi uzun dönemler boyunca Türkçenin yazıya geçirilmesine hizmet etmiştir.

Türklerin İslam öğretisini tercihiyle birlikte, etkinlik alanını büyük ölçüde Arap yazı sistematiğine terk etmiştir. Yine de Uygur alfabesinin Türkistan, Kırım ve Osmanlı coğrafyalarında XVII. yy. sonlarına değin mevcudiyetini devam ettirdiğini söyleyebiliriz. (Turan, 1990: 90).

Türkçenin bu ilk döneminden sonra, orta dönem olarak adlandırabileceğimiz süreçte 900'lü yıllarda Uygurcanın konumunu Karahanlı Türkçesine devrettiğini, bunun da 14.yy'da Harezmi-Kıpçak yazı diline ve takip eden yüzyılda Çağatay diline çevrilerek 20. yüzyıla kadar ulaştığını görmekteyiz. (Demir, Yılmaz, 2014: 28).

1.3. Arap Harfleri ve Türkçeyle Uyum Problemi

Türk dünyasının Arap kültürüyle ilk teması Emeviler Dönemi'ne kadar uzanmakla birlikte, ancak Karahanlıların 900'lü yılların ortalarında İslamiyet'i tercihiyle başlayan süreçte Türk dilinin Arap alfabesiyle tanıştığını söyleyebiliriz. Sağdan sola doğru yazılan ve 29 simgeden ibaret olan bu alfabe de Türkler tarafından kendi dillerine uyarlanarak 34 sembole çıkarılmıştır. (Bilgiç, 1977: 2-5). Divan-ı Lügat'it Türk ve Kutadgu Bilig gibi Türkçe edebi metinler Arap alfabesiyle yazılan ilk eserlerdir. Kullanım süresi ve yaygınlığı açısından Arap alfabe sistemi Türklerin en çok benimsediği yazı olmuştur. (Demir, Yılmaz, 2014: 29).

Dilbilim çalışmaları bir dilin yeni bir alfabe sistemine dökülmesi esnasında, zamanla yazım kurallarının oluştuğunu ve sonrasında bu kurallarda değişikliğin pek fazla olmadığını bize göstermektedir. Fakat aynı argümanı konuşma dili için ileri süremiyoruz. Konuşma dili daha aktif olduğu için, zaman içerisinde yazı dilini de dönüştürebiliyor.

¹ Fatih Sultan Mehmet'in Otlukbeli Savaşından sonra Özbek Hanına gönderdiği zafername Uygur Alfabesiyle yazılmıştır.

Anadolu coğrafyasında kurulan Türk devletlerinde yöneticiler, önceleri kültürel noktada Türklüğe ait hususları muhafaza konusunda hassasiyet göstermişlerdir. Osmanlı Dönemi'nde gerek siyasi ve dini etmenlerle gerekse o döneme değin Türk edebiyatına nazaran daha önemli eserler veren Fars ve Arap edebiyatının etkisiyle bu dillere olan ilgi artmış ve lisanımız büyük oranda bunların etkisi altına girmiştir.

1300'lü yıllardan günümüze Anadolu toprakları ve Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü tüm coğrafyalarda yazışma dili olarak temel alınan Osmanlıca'yı, bilhassa 1500'lerden itibaren Arap ve Fars dillerinin etkisine de girerek meydana gelen yeni bir Türkçe olarak kategorize edebiliriz. Uyum sürecinde, Arap harflerine ilaveler yapılmış olmasına rağmen, Türk dilinin tüm seslerini yazıya aktarma konusunda Arap yazı sistematığının tam bir yetkinliğinden veya başarısından bahsedemeyiz.

Türkçedeki birçok farklı sesin Arap alfabesinde kendisine yer bulamaması, uyum sorunlarının temelini teşkil etmekteydi. Örneklendirmek gerekirse,

O, Ö, U, Ü ve V sesleri için Arap alfabesinin önerdiği tek sembol vav (و) iken,

I, İ ve Y sesleri için ya (يا);

G, K, Ń ve bazı durumlarda N sesleri için yalnızca kef (ك) sembolü tek seçenek olarak karşımıza çıkmaktaydı.

Türkçe sözcüklerin Arap harf sistematığıyla yazıya dökülmesinde başvurulan yeni simgeler ekleme mantığının, yazımda bir nebze kolaylık sağlamakla birlikte, beraberinde önemli sorunları da getirdiğini görmekteyiz. Henüz tüm seslere birer sembol bulunamadığı gibi, çeşitli sebeplerle hâlâ bir yazım kuralları çerçevesinden bahsetmemiz de mümkün değildi. Çünkü yazılanları bir çerçeveye oturtacak ve kurallara bağlayacak ne bir kurumsal otoriteden ne de bu yazıyı hayatın her alanına yaygınlaştıracak bir eğitim sistematığından bahsetmemiz mümkün görünmemektedir. (Demir, Yılmaz, 2014: 34). Nitekim günümüzdeki Türk Dil Kurumu gibi yapılar ve kurumsallaşmış örgün eğitim modelleri görece yeni olgulardır.

Edebiyatta Eski Anadolu Türkçesi Dönemi olarak gösterilen 1200-1500 yılları arasında Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin yazıya aktarımında, alfabe aynı olmakla

birlikte, yazımda bir birlikten bahsetmek olanaksızdır. Yazım dilindeki bu birlik ancak II. Mehmet Dönemi'nden itibaren sağlanmaya başlamıştı.

Bununla birlikte, temel bazı uyumsuzluklar her zaman vardı. Türkçede ancak tek sesle vücut bulabilen çeşitli Arapça simgeler mevcuttu. Örneğin;

س, ث, ص simgeleri üç farklı ses olmasına rağmen sadece S sesi ile

ح, خ, ه simgeleri de yine üç farklı ses olmalarına rağmen sadece H sesi ile ve

ظ, ض, ز, ذ sembolleri ise dört farklı sesi ihtiva etmelerine karşın, Türkçede sadece Z sesiyle vücut buluyordu.

Bu durum, tabii ki Arapça kökenli Osmanlıca kelimelerin telaffuzunda sıkıntıya yol açmaktaydı.

Devrin bir nevi eğitim öğretim kurumları mesabesinde olan medreselerde eğitimin Arapça yapılması neticesinde, toplumda Arapça-Farsça okuryazarlığı gelişme göstermiş; bununla eş zamanlı olarak Arapça ya da Farsçadan tevarüs edilen sözcüklerin aslı gibi yazılması konusunda doğal bir talep oluşmuştur. Bu talep, Arapça-Farsça orijinli sözcüklerinin aslına uygun olarak yazılması prensibini ortaya çıkarmıştır. Fakat Arapça ve Farsçanın Osmanlı Türkçesinde elde ettikleri bu kazanımlara nispeten, çeşitli Türkçe sözcüklerin Arap alfabesini temel alan Osmanlıca yazılışında yukarıda anlatılan ses farklılıklarından dolayı aynı birlik veya hassasiyetten bahsedemeyiz. Özünde D, T, Z, H ve S seslerini içeren Türkçe sözcükler, bunları karşılayan birden fazla Arapça sembol olmasından dolayı farklı biçimlerde yazıya geçirilmiş ve bu konuda bir birlik sağlanamamıştır. (Demir, Yılmaz, 2014: 35).

İslam öğretisinin temel kitabı olan Kur'an'ın Arap harfleriyle kayda geçirilmiş olması, Kur'an'ın yanında Arapçaya da bir kutsiyet atfedilmesi sonucunu doğurmuştu. Keza, Osmanlı toplumunda Müslim ve Gayrimüslim ayırımında önemli bir kriterin de kullanılan alfabe olduğunu söyleyebiliriz. Bu ayırım, Anadolu coğrafyasındaki Hristiyan tebaanın Türkçeyi kullanırken Yunan harflerini tercih etmeleri ve aynı şekilde Yunanca iletişim kuran Müslümanların Arap alfabesini yeğlemelerini netice vermiştir.

Bu kutsallık atfı, 19. yüzyılda ortaya çıkan alfabe ıslahı tartışmalarında harf inkılabı istemeyenlere dayanak teşkil etmiş; değişimin taraftarları ise tartışmayı dini bir boyuta indirgemenin yanlış olacağını, kutsal olanın harfler değil dinin söylemleri olduğunu dile getirmişlerdir. (Demir, Yılmaz, 2014: 35).

1.4. Latin Harfleri ve Kullanılan Diğer Alfabeler

Süryani, İbrani, Grek, Ermeni, Kiril ve Latin alfabeleri de muhtelif zaman kesitlerinde Türk dilinin yazıya aktarılmasına aracılık etmişlerdir.

Latin harflerinin popülerliği, batılı devletlerin 16. yüzyıldan itibaren dünyanın geri kalan coğrafyalarında her yönden ayrışmaya başlamasıyla aynı paralelliktedir. 1800-1900'lü yıllara gelindikçe daha çok ön plana çıkmıştır. Batı medeniyetinin temel taşlarından birini temsil etmiştir.

Türkçenin yazılı ifadesinde Latin alfabesine başvurulmasının 1900'lü yıllara dayandırılması şeklinde bir ön kabul söz konusu olsa da aslında buna dair ilk izleri 1300'lü yıllarda bulmamız mümkündür. Bu dönemde Kıpçak Türkleri arasında Hristiyanlık öğretisini yaymak amacıyla Avrupalı kimi misyonerlerce, dini metinler Türk dilinde ve Latin alfabesiyle Codex Cumanicus (Kuman) isimli eserde bir araya getirilmiştir. Bir nevi Kuman (Kıpçak) El Yazmaları Külliyyatı olarak da isimlendirebileceğimiz bu yapıt, Türk dilinin Latin harf sistemiyle kayda geçirilmiş ilk kitap nümunesi olması hasebiyle ayrı bir ehemmiyet arz etmektedir. (Çağatay, 1944: 759-772).

Osmanlıların coğrafi olarak batı yönlü ilerleyişi ve Avrupa içlerine kadar teması neticesinde, İstanbul devrin önemli iktidar merkezlerinden biri haline gelmiş ve Hristiyan dünyası bu sürece çok süratli bir şekilde adapte olarak imparatorluğun merkezinde peşi sıra temsilcilikler kurmuşlardır. Osmanlının askeri ve siyasi başarıları, Batı dünyasını onunla iletişime geçmek için Türk dilini öğrenmeye yönlendirmiş; bunun neticesinde Türkçe, Latin harfleriyle daha çok buluşma imkanı elde etmiştir. (İnan, 1987: 353-358).

Türkçenin Latin alfabesiyle ilk ciddi tanışması 1500'lü yıllara dayanmakla birlikte, bu alfabe ile Türk dilinin uyumu yakalaması henüz görece olarak yeni bir olgudur. Tam da bu sebepten, Osmanlıcanın Latin harfleriyle temsiline misaller için 19. yüzyıla odaklanmamız yanlış olur. Örneklendirmek gerekirse, İstanbul'u mesken edinen ecnebi ticaret erbabı için

Filippo Argenti tarafından kaleme alınan risaleden başlayarak, Osmanlının Avrupa'ya etkisi hasebiyle, 1600'lü yıllardan itibaren farklı Avrupa dillerinde Türkçe Dilbilgisi, konuşma kitapçıkları ve lügatlere rastlamak olasıdır. (Demir, Yılmaz, 2014: 30).

Diğer taraftan, bu klasik erken dönemde aynı yoğunlukta bir çabayı Osmanlı cephesinde görememekteyiz. Latin harf sistemiği temel alınarak hazırlanan Osmanlı kaynaklı ilk eser için 1700'lü yılların ilk yarısını beklemek zorundayız. Osmanlı Payitahtında matbaanın kurucusu olarak kabul edilen İbrahim Müteferrika bu esere imza atmış ve 1730 yılında kaleme almıştır. Bu eser ecnebilere Osmanlıca'yı öğretmek gayesiyle hazırlanan bir Türkçe Dilbilgisi kitabı olup, Fransa'nın İstanbul Elçiliği tarafından basımı gerçekleştirilmiştir.

18. yüzyılın ilk yarısına ait ve takribi olarak 200 sayfadan müteşekkil bu eser, yalnızca son bölüme ilave edilen tablodaki Osmanlıca sözcüklerin Latin alfabesi ile kaleme alınması açısından değil, aynı zamanda Anadolu Türkçesi dil bilimi açısından da ehemmiyet arz etmektedir. Eser, ilk bölümünde sözcük veya ifadelerin Fransızca versiyonunu barındırırken, takip eden kısımlarda telaffuz temel alınarak bu yapıların önce Arap alfabesiyle, sonra da Latin sistemiğiyle yazıya aktarıldığını görmekteyiz.

18. asırda Osmanlı ile Batı coğrafyası arasında diplomatik, ticari ve kültürel ilişkilerin ivme kazanmasıyla, bilhassa İstanbul'a gelen Avrupalıların Osmanlıca öğrenme gayretlerini ve bunu da Arap harfleri yerine alternatiflerini tercih ederek yaptıklarını görmekteyiz. III. Selim devrinde (1789-1808) Osmanlı sarayında mimar olarak istihdam edilen Danimarkalı Antoine Ignace Melling, hem Saltanat makamıyla yazışmalarını Osmanlı Türkçesinde Latin harfleri aracılığıyla sunmuş, hem de bu döneme ait gözlemlerini 1819 yılında Paris'te Fransızca olarak yayınladığı 'Voyage Pittoresque de Constantinople et des Rives du Bosphore' (İstanbul ve Boğaz Kıyılarına Pitoresk Seyahat) isimli eserde sergilemiştir. (Gür, 2011: 78).

Türkçenin Latin alfabesiyle yazıya aktarılma sürecinde bahsedilmesi gereken bir diğer olgu telgraftır. İnsanlık tarihi boyunca iletişim hep önem arz etmiş ve uygun vasıtalar bulmak için sürekli bir arayış söz konusu olmuştur. Bu hızlı haberleşme gereksinimi, 1800'lü yılların ilk yarısında telgrafla vücut bulmuştur. İletişimde bir inkılabı doğuran bu icatta imzası olan kişi şüphesiz Amerikalı Samuel Morse'tur. 1835'te bulunup, 1837'de uygulanmaya başlanmış

ve 1840 yılında da patent başvurusu yapılmıştır. Osmanlı toplumu da bu gelişmeye kısa zamanda ayak uydurmuş ve kullanıma sokmuştur. Fakat bu teknolojiyi ülkeye getiren araçlar, bunun Türkçe haberleşmeye uyumlu olmadığını öne sürerek devlet otoritesine iletişim dili olarak Fransızca'yı onaylattırmışlardı. Buna karşı Osmanlı memurlarından Mustafa Hami Efendi isimli Telgraf mevzuunda mütehassıs olan bir şahıs, kendi çabalarıyla bir harf sistemi oluşturmuş (Mustafa Alfabeti) ve Edirne Telgrafhanesinin hizmete girdiği yıl (1855) ilk mesajı buradan İstanbul'a göndermiştir. Mustafa Efendi'nin telgraf dilini Türkçeye çevirmesi ile yapmış bulunduğu katkı dikkate şayandır. (Başaran, Demir, 2020: 70-94). Latin alfabesine dayanan bu Türkçe ile Mors alfabesinden, Harf İnkılabına değin Türkçe telgraf iletişiminde faydalandığını biliyoruz. (Akyüz, 1959: 249-292).

İKİNCİ BÖLÜM

1839-1908 ALFABE TARTIŞMALARI

1. Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemi Yazı Tartışmaları (1839-1908)

Yukarıda ayrıntılı bir şekilde ifade edildiği gibi Arap harfleri ile Türkçe arasında uyumsuzluklar, toplumda ve devlet işleyişinde Arapça-Farsça ve Osmanlı Türkçesi gibi farklı dillere başvurulması, bir nevi dil birliğinin olmaması, okuma ve yazmaya çeşitli zorluklar olarak yansıyor. Gerçekten de ‘siyakat’ kullanarak kaleme alınan tahrir defterleri, birtakım Osmanlı vakayinameleri haricinde ‘divani’ yazı (hatt) ile kayda geçirilen devlet evrakı o dönemki memurların okumakta çok ciddi sorunlar yaşadığı yazı çeşitleriydi. Bundan ötürü Tanzimat devrinde Mülkiye mekteplerinde “divani yazı” hocası bulundurmamak icap etmiştir.

Bu durum 1850’li yıllardan Harf İnkılabının gerçekleştiği 1920’li yıllara değin Osmanlı toplumu ve devamında, kamuoyu önünde çeşitli mecralarda ve yoğunlukta alfabe değişimi ve dilin dönüştürülmesi tartışmalarını netice vermiştir. Bu açıdan, dil ve alfabe tartışmasının tarihsel arka planının irdelenmesi, konunun doğru anlaşılmasına katkı sunacaktır. Bu bağlamda çalışmamızın dördüncü bölümünde üzerinde ayrıntılı olarak duracağımız Musullu Davud’un Latin harflerinin kabulüne dair layihası ile Şeyhülislamlık makamının aksi yöndeki fetvası bu tartışmalara ışık tutma ve daha sağlıklı bir değerlendirme yapmak için fevkalade önemlidir.

İlk ve en önemli olarak 1839 yılında, modern Türk tarihinde Batı dünyasına ilk somut öykünme diyebileceğimiz Gülhane Hatt-ı Hümayunu ya da daha bilinen adıyla Tanzimat Fermanının talim ve tedrisat bahsinde mevcut tedrisat yöntemleri elverişsiz bulunarak bunda Arap Harflerinin rolüne vurgu yapılmış; Osmanlı diline daha müsait bir harf sistematığının tanzim edilmesi, akabinde bu dilin talimiyle ilgili gerekli materyallerin hazırlanması, mevcut mahalle mektepleri ve diğer eğitim kurumlarında köklü yönetsel değişikliklere gidilmesi öngörülmüştür. Bu resmi söylem, matbuatta da aynı hususların canlı bir şekilde münazara edilmesini sağlamıştır. Resmi ve sivil alanda cereyan eden bu tartışmalarda öne çıkan temel iki hedefi; birincisi, yazım lisani ile konuşma arasında ifade zenginliği ve sentaks kullanımı konusunda bir uyumu sağlamak; ikincisi, kullanılan harf sistematığına çeşitli iyileştirmelerle daha pratik bir hüviyet kazandırmak olarak sıralayabiliriz. Tüm bu uğraşlarda, büyük oranda

toplumun genelini bir eğitim sürecine tabi tutma, kısmen de matbuat alanında beliren gereksinimleri karşılama gayesinin güdüldüğünü gözlemlemekteyiz. (Hacıeminoğlu, 1991: 21-23).

Nitekim ifade zenginliği ve sentaks kullanımı konusunda Türkçenin mesafe kat ettiğini, öz ve yalın bir Türk dilini öneren Ömer Seyfettin gibi müelliflerin geniş halk kitleleri tarafından rağbet gördüğünü müşahede ediyoruz. Harf değişikliği tartışmalarının farklı boyutlar kazanarak 1920'li yıllara dek sürdüğünü söylemek mümkündür.

Batı toplumu 16. Yüzyıldan itibaren Reform, Rönesans, Coğrafi Keşifler, Sanayi İnkılabı ve Aydınlanma devrimlerini gerçekleştirerek dünya siyasetinin merkezine oturmuştu. Bu durum doğal olarak Osmanlı toplumunun dikkatini çekmekle birlikte; ilk zamanlarda iki toplum arasında her açıdan oluşmaya başlayan gelişim farklılıklarına çeşitli sebeplerle gerekli ehemmiyet verilememiştir. Bu farklılıklar ciddi boyutlara ulaştığında ve Osmanlı İmparatorluğu da eski usullerle mevcudu muhafaza dışında bir politika üretmediğinden, bir şeyler yapılması gerektiğinin çok geç idrakine varılmıştır.² (Karal, 1999: 93).

Önceleri, Osmanlı toplumunun Avrupa'ya nispeten gerekli ilerleyişi sağlayamayışının temel sebebi olarak eski askeri başarıların olmayışı düşünüldüğünden, ilk olarak askeri alanda yeniliklere öncelik verilmiş, birbirinin peşi sıra harp okulları oluşturulmuş, fakat kısa zamanda yalnız başına bu çözümün de yeterli olmayacağı anlaşıldığından, bu ıslahat süreci hayatın her alanına uygulanmaya başlamıştır. Pek tabii, tedrisat sahası da bu süreçten nasibini almış ve beraberinde alfabe meselesi vuku bulmuştur. (Seyitdanlıoğlu, 1987: 1031-1044 ve Çaycı, 1989: 51).

Tanzimat'ın önemli reformcularından Mustafa Reşid Paşa (1800-1858), ve onun ekolünü takip eden Ahmed Cevdet Paşa'ya (1822-1895) göre yıllardır ihmal edilen Türkçeye karşılık, eğitimin geniş halk kitlelerine yayılması için pozitif ve sosyal bilim eserlerinin kolayca anlaşılır sade bir dille yazılması icap ediyordu. Nitekim Ahmed Cevdet Paşa'nın kaleme aldığı tarih kitaplarını sade ve anlaşılır bir lisanla yazdığını müşahede ediyoruz. (Yurdakul, 2021: 55-56)

² Tanzimat, 1839'dan I. Meşrutiyet'in ilanı olan 19 Aralık 1876 tarihine kadar süren dönemdir.

Dilde sadeleştirmenin yanında dilin adının “Lisan-ı Osmanî” mi yoksa “Lisan-i Türkî” mi olduğu mevzu da uzun süre tartışılmıştır. Cevdet Paşa, *Kavaid-i Osmaniye* isimli eserinde “Osmanlı lisanının aslı Türkçedir. Fakat Farisi’den ve Arabi’den pek çok lafızlar alınıp üç lisandan mürekkep bir lisan olmuştur” sözleriyle Osmanlı Türkçesi’ni üç değişik lisanın birleşimi olarak tanımlamıştır.

Kamus-ı Türkî yazarı Şemseddin Sami (1850-1904) ise “kavmin ismi Türk ve söyledikleri lisanın ismi dahi Lisan-ı Türkî” diye görüş belirtiyordu. Ona göre, geniş Osmanlı coğrafyasındaki “lisanların cümlesine el-sine-i Osmaniyye” denilebilirdi. Fakat insanların ekserisinin başvurduğu ve devletin ortaya çıkışından “çok daha eski bulunan bir lisana Lisan-i Osmanî denilmek” münasip düşmezdi.

Diğer taraftan, *İlm-i Sarf-ı Türkî*’yi kaleme alan Süleyman Paşa (1838-1892) insanlara “Türkçe bilir misin diye sorarız. Osmanlıca bilir misin demeyiz. Tekellüm edegeldiğimiz lisanın Arabî, Farisî ile tereküb ve teşekkülü Osmanlıca denmesini iktiza etmez” şeklinde görüşlerini dile getirmiştir. (Yurdakul, 2021: 56-57)

Tanzimat olgusuyla beraber görünürlük kazanan alfabe meselesinin mevzubahis edilip belli bir seviyeye getirilmesinde hiç şüphesiz o dönemki matbuat dünyasının etkisi yadsınamaz. Dönemin mevkute ve mecmualarının, muharrir ve müelliflerin bu konudaki gayretlerini teslim etmek gerekir.

1.1. Mehmet Tahir Münif Paşa, Ahundzade Mirza Fethali ve Hoca Tahsin Efendi

Mehmet Tahir Münif Paşa, alfabe sistematigine neşter vurulması hususunda ilk teşebbüs muharrir Mehmet Tahir Münif Paşa’dan gelmiştir. Önemli bir Osmanlı bürokratu olan Paşa, 1870 ve 1880’lerde kısa sürelerle de olsa üç defa Maarif Nazırlığı yapmış bir şahsiyettir. 1850’ler sonrasında tedrisat alanında büyük gayretler göstermiş, nitelikli müderrisler ve muallimler yetiştirmeyi ve bunun toplumun geleceğinde oynayacağı rolü ön plana çıkartmıştır.

Osmanlı İlim Cemiyeti’nin bir üyesi olarak yaptığı bir konuşmada, Arapça simgelerle Türkçenin tam bir uyum yakalayamadığını, sesli harf mantığının kısıtlılığın ve Türkçedeki bazı seslere karşılık Arapçada birden fazla alternatifin olmasından dolayı, Türkçemize ait kelimelerin farklı şekillerde seslendirilebildiği, yani seslendirme noktasında bir birliktelikten

bahsedilemeyeceği, bunun yanlış seslendirmelere ve anlamlandırmalara sebebiyet verdiği, bilhassa Arap ve Fars dillerindeki ifade ve terkiplerin daha da fazla zorluklara yol açtığı, gramer yapılarının farklılığından kaynaklanan uyumsuzluklardan (Arapçada özel isimler cins isim ayrımının olmaması) bahisle bunları Batıda kullanılan alfabelerle karşılaştırmıştır.³ Latin alfabesinde söz konusu müşküllerin bulunmaması sebebiyle her yaş ve tabakadan insanların rahatça okuyup yazabildiklerini, buna karşılık kendi toplumumuzda bahsi geçen sebeplerden ötürü toplumun eğitim sürecine yeterince katılamadığını dile getirmiştir. (Münif Paşa, 1974: 201-203).

Tahir Münif Paşa Arapça, Farsça ile Türkçe arasındaki uyumsuzluklardan, bunun toplumumuza etkilerinden ve Batıdaki mevcut durumdan bahsettikten sonra, pek tabii olarak çeşitli çözüm önerileri de sunmuştur. Fakat sorunu tespiti ve sunduğu çözümler arasında bir tutarsızlıktan bahsetmek mümkündür. Latin alfabesinin artılarından bahsetmiş olmasına rağmen, çözüm önerilerinde buna dair bir şey yoktur. Ayrıca, ilk teklifi mevcut Arap harflerine harekeler (sesli harf simgeleri) koymaktı. Fakat bu durumda da yeni sorunların ortaya çıkabileceğini belirtmiştir. Bitişik yazma usulünden ötürü ortaya çıkan zorlukları bertaraf etmek maksadıyla ikinci bir teklif öne sürmüştür. Buna göre birleşik yazı yöntemi tamamen terk edilerek semboller ayrı ayrı yazılmalıdır. Daha da önemlisi, ayırık yazı usulüyle kitapçıklar basılarak pilot olarak belirlenecek mekteplerde okutulması ve yararlı bulunması durumunda, bunun tüm toplum sathına uygulanmasını salık vermiştir. (Münif Paşa, 1974: 201-203).

Ahundzade Mirza Fethali, Tanzimat Dönemi alfabe değişimi tartışmalarında bahsedilmesi gereken bir diğer isim Azeri Ahundzade Mirza Fethali'dir. Mirza Fethali Ahundov, 1812-1878 yılları arasında yaşamış, modern Azerbaycan edebiyatının kurucusu kabul edilen düşünce adamıdır. (Algar, 1989: 186-190).

1857'den önce Arap harflerinde ıslahatlar yapılması yönünde görüş bildirmiş; akabindeki yıllarda ise radikal bir dönüşüm yapılarak Türk dilleri için Latin harf sistematiğine

³ Münif Paşa, Ceride-i Havadis gazetesinde yazılar yazmış, Tercüman-ı Ahval gazetesinin rekabeti üzerinde gündelik Ruzname-i Ceride-i Havadis-i çıkarmıştır.

geçilmesi fikrini dile getirmiş ve bu doğrultuda çalışmalar yaptı. Vefatına değin sürdürdüğü bu çalışmalar maalesef hiçbir yönetim tarafından ciddi bir hüsnükabul görmedi. (Adıgüzel, 2017: 23).

Bu konuda çeşitli eserler neşreden Mirza Fethali, 1857 senesinde neşrettiği Farsça bir kitapçıkta Arap harfleriyle Türkçenin uyum sorunlarına ve farklılıklarına değinmiştir. Ahundzade, bu gayretlerini ve heyecanını Payitahtla paylaşmak üzere İstanbul'a yolculuk yapmış, o dönem yönetimde bulunan Sadrazam Fuat Paşa tarafından karşılanmıştır. Burada, Sadrazama hem yazdığı kitapları hem de "Harflerin Islahı" Layıhasını sunma imkanı bulmuştur. Hazırladığı layiha, Mehmet Tahir Münif Paşa'nın reisliğini yaptığı Osmanlı İlim Cemiyetinde dikkate değer bulunarak özenle tetkik edilmiştir. (Mehmedzade, 1997: 579).

Fethali, bu cemiyette gerçekleşen toplantılara iştirak ederek görüşlerini açıklama ve savunma imkanı elde etmiştir. Bu vakitlerde, harf inkılabı gayretlerine ket vuran en önemli etken Arap harflerinin kutsiyeti hususuydu. Toplumda ve bunun bir yansıması olarak yönetim kademesinde kendisini hissettiren bu durum, temelde isabetsiz bir çıkarıma dayanıyordu. Fethali, mukaddes olanın Kur'an-ı Kerimin kendisi ve öğretileri olduğunu dile getiriyor, Arap harflerine bu noktada diğer alfabelere nispetle bir kutsiyet atfedilmesinin kabul edilemeyeceğini, meseleyi dine indirgemenin faydasızlığını izah ediyordu. Bu açıdan Arap harfleri dışında ayrı bir alfabenin kullanımının İslam Hukukuyla çelişmeyeceği noktasında toplantıya katılanları iknaya çalışmıştır. (Mehmedzade, 1997: 579).

Nitekim Fethali'ye göre Arap harfleri İslam'ın doğuşundan sonra da günümüze kadar birçok değişiklik geçirmiş, bu durum herhangi bir tartışmaya mahal vermemiştir. Bu nedenle yeni bir yazıya geçilmesinin dini yönden bir mahzuru olamazdı. Fethali'nin tüm bu çabasına rağmen, toplantının neticesi onun istediği gibi olmamış; matbuat maliyeti gibi çeşitli sebepler ileri sürülerek "Hurufun Islahı" Tasarısı kabul görmemiştir. Kendisi ufak hediyelerle taltif edilerek uğurlanmıştır.⁴

⁴ Verilen hediye Mecidiye Nişanıdır. Osmanlı nişanlarından birinin adıdır. 3 Zilhicce 1268 (18 Eylül1852)'de ihdas olunmuştur. Sultan Abdülmecid'e nisbetle bu adı almıştır. İyi hizmet edenlere kaydı hayât şartıyla verilir.

Yaşadığı yer Tiflis'e geri döndüğünde, yine çalışmalara başlamış, ikinci bir layiha hazırlamış ve İstanbul'a göndermiştir. Fakat bu çalışması da kabul görmemiştir. (Erat, 2002: 154-166).

Latin harfleri tekliflerinin hüsn-ü kabul görmemesinin bir nedeni olarak Arapçaya atfedilen kutsiyet dışında şunu da eklemeliyiz. Arap harfleri dışında bir yazı sistemine geçilmesi durumunda, artık her türlü neşriyat yeni harf sistemine göre yapılacağından, o güne değin Arap harfleriyle yazılmış olunan tüm İslami eserlerin zamanla unutulmaya yüz tutacağı fikri hakimdi. Bu açıdan, Tanzimat Dönemi'nde harf inkılabı tartışmalarının Arap harflerinin tadil edilmesi çerçevesinde gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Hoca Tahsin Efendi, 1811-1881 yılları arasında yaşamış önemli bir düşünürdür. Medrese eğitimini Payitahtta bitirdikten sonra kariyer için vazifeli ve burslu olarak Paris'e gönderildi. 1870'lerde açılacak olan Darülfünunda tabiat bilimleri ve matematik, astronomi üzerine dersler vermesi için Avrupa'ya yollanmıştı. Kendisini geliştirdi, burada Yeni Osmanlılarla tanıştı. 1869'da kuruluş aşamasında olan Darülfünuna müdür tayin edildi. Çeşitli sebeplerle bu vazifesini devam ettiremedi. Modern fikirleriyle devrin muhafazakar ulemaları arasında tepki gördü.

Hoca Tahsin Efendi de harf tartışmalarına dahil olmuş ve çeşitli öneriler dile getiren diğer Osmanlı münevverleri gibi, bu konuda görüşlerini dile getirmiştir. En belirgin olarak mevcut alfabenin Latin alfabesine benzer tarzda soldan sağa doğru yazılmasını teklif etmişti. (Seçkin, 2018: 19).

1.2. İbrahim Şinasi, Ali Suavi ve Namık Kemal

İbrahim Şinasi, 1830-1870 arası harareti alfabe tartışmalarına, bu devrin önemli münevverleri ve muharrirleri de iştirak etmişlerdir. Bunların başında Ali Suavi ve Şinasi gibi önemli isimler gelmektedir.

Şinasi, Osmanlı toplumunda 1839'la başlayan modernleşme döneminin en önde gelen lokomotiflerindedir. Toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan halk tabakasını aydınlatmak hususunda matbuatı faydalı ve gerekli bir vasıta kabul eden Şinasi, ilk nüshasını 1862'de bastığı Tasvir-i Efkar isimli ceridesi Sadrazam Keçecizade Fuad Paşa eliyle Padişah

Abdülaziz'e takdim edildiğinde, hükümdar bu cerideyi harikulade bulmuş, ödül cihetinden kendisine 500 altın tevdi etmiştir. (Yazıcı, 2011: 138-140).

Aynı anda Meclis-i Maarifte vazifeli bulunan Şinasi, ilerleyen süreçte devlet yönetimini tahrik eden ve eleştiren yazıları ve sert muhalefeti nedeniyle memurluk görevine son verilmiştir. İbrahim Şinasi, 1865'te Tasvir-i Efkar gazetesini Namık Kemal'e emanet ederek Fransa'ya gider. Bu yolculuğun sebebi olarak, 1865'te uygulanması düşünülen Basın Kanunu'nun getireceği düşünülen sıkıntılar gösterilmektedir. (Kahraman, 2010: 166-169). Bu ve çeşitli vesilelerle yurtdışına da çıkmış ve Avrupa'yı tecrübe etmiş olan Şinasi, Latin alfabesinin kullanışlılığı ve uygulanma alanlarını bizatihi gözlemlene fırsatı bulmuştur.

Şinasi, 1869'da tekrar Payitahta dönmüş, bir matbaa kurarak kitaplarının basımıyla meşgul olmuştur. Alfabe tartışmalarına katılmış, yazımı daha pratik bir hale getirecek yöntem bulma gayretinde olmuştur. Eklentileriyle birlikte altı yüze yakın bir yekun teşkil eden Osmanlıca harf adedini yüz civarına sınırlayarak bu yeni yöntemle kitaplarının baskısını gerçekleştirmiştir.

Ali Suavi, 1839-1878 yılları arasında yaşamış mühim bir Osmanlı düşünürü ve yazardır. İngiliz tarzı bir parlamenter sistem talep ediyordu. (Ülken, 1979: 74) 1867 de Muhbir isimli bir gazetede daha çok eğitim konusunda yazılar kaleme almıştır. Şehzadebaşı Camii'nde yaptığı konuşmalar ve gazetede yayınladığı politik bir makalesi sebebiyle sürgüne yollanmıştır. Bir yolunu bularak Paris'te Jön Türklere katılmıştır. (Erdül, 2016: 33).

Osmanlı politik ve içtimai meselelerine çare üretmek gayreti içinde olmuş, düşüncelerinde İslam öğretisini temel kabul etmiş, aynı zamanda Türkçü, Turancı bakış açısıyla öne çıkmış bir düşünürdür. (Suavi, 2019: 11). Sultan Abdülaziz saltanatında Genç Osmanlılar hareketinin Avrupa'daki temsilcilerinden olmuştur. Muhalif makaleleri ve gazeteleri ile dikkat çekti. II. Abdülhamit'in tahta çıkışıyla birlikte Payitahta dönme imkanı bulmuş, bir dönem Galatasaray Sultanisi idaresini yürütmüştür. Eğitim Bakanı Münif Paşa ile sorun yaşayınca, bu vazifeden alınmış ve akabinde Abdülhamit'in önemli bir muhalifi konumuna gelmiştir. (Demirkıran, 1998).

İşte böyle bir tarihi figür olarak Ali Suavi, neşriyat faaliyetlerini Paris'te devam ettirirken orada çıkardığı mevkutede alfabe meselesine eğilmiş, çeşitli makaleler derç etmiştir,

Arap harf sistematığının değiştirilmesi gibi radikal bir dönüşümdense ıslahı noktasına vurgu yapmıştır. Ona göre okur-yazarlıkta karşılaşılan zorlukların nedenini yazı sistematığında aramak yersizdi, bu tamamen dil ile alakalı bir mevzuuydu. (Üçok, 1979: 825).

Ali Suavi de benzer öneriler öne sürmüş, seslerin Türkçe ve Arapçadaki karşılıklarında mevcut bulunan uyumsuzlukların basit bir şekilde hareke denilen işaretler kullanılarak tadil edilebileceğini, yapılacak yeniliklerin eski eserlerin unutulmasına sebebiyet vermeyeceğini ve bu ıslahatın belirli bir ölçüye kadar mazur görülebileceğini, çok radikal değişikliklerden kaçınılması gerektiğini dile getirmiştir. Çözümü olan çeşitli meseleler bahane edilerek yüzyıllardır Türkçenin yazıya aktarımına aracılık eden Arap harflerinin Latince sembollerle değiştirilmesi tartışmasını gereksiz görmüştür. (Dizdaroğlu, 1958: 374-380).

Namık Kemal, alfabe tartışmalarında değinilmesi gereken bir diğer önemli figür Namık Kemal'dir. Osmanlı'nın 1850 sonrası düşünce dünyasında önemli rol oynayan Namık Kemal, padişahın iktidarının anayasa ve halkın reyi ile vücut bulan meclis tarafından sınırlandırıldığı idare şeklini yani o zamanki ifadesiyle meşrutiyeti gerekli görüyordu. Yenilikçi tavsiyelerinde İslam dinine keskin referanslar veren bir aydıydı. (Akün, 1964: 60).

Namık Kemal, meşrutiyet tartışmalarının zirvede olduğu yıllarda, siyasi konularda görüşlerini çekinmeden dile getirmiştir. Şinasi 1865'te Paris'e gitmeden önce Gazetesi Tasvir-i Efkar'ı Namık Kemal'e devretmiş, O da parlamenter sistem taraftarı olarak hükümeti eleştiren sert yazılar kaleme almıştır. Kendisi de gazetesi kapatılınca Ziya Paşa ile birlikte 1867'de Paris'e gitmek durumunda kalmış, akabinde Sultan Abdülaziz'in Fransa seyahati esnasında Londra'ya geçmiş, orada Hürriyet gazetesini çıkarmış, bir süre sonra da yönetimle anlaşarak yurda dönmüş, kısa bir sessizlikten sonra yeniden gazete çıkarıp eleştirilerine başlayınca diğer arkadaşları gibi sürgünlere yollanmıştır. (Berkes, 1942: 221-247).

Sadece siyasi konulara eğilmeyen Namık Kemal, harf ıslahatı tartışmalarına da müdahil olmuştur. Namık Kemal, alfabe tartışmalarını tamamen yersiz bulmaz, hatta Arap harflerinin Osmanlıca ile yaşadığı sorunları aşma adına çeşitli iyileştirmelere tabi tutulmasını reddetmez. Fakat üzerinde hassasiyetle durduğu husus, yapılacak yeniliklerin çerçevesinin önceden kesin olarak belirtilmesi gerektiğidir. Bu noktada önerisi tüm bu çerçeveye uygun olarak tedrisat yapacak yeteri sayıda örnek mektebin teşekkül edilerek, neticede Latin alfabesine nazaran Arap harf sistematığının tedrisatımızda herhangi bir müşkülata sebebiyet

verip vermediğinin gözlemlenmesidir. Bu gözlemler neticesinde ihtiyaç duyulması halinde bu mevzuda gerekli hususiyetleri haiz şahıslardan mürekkep bir heyet eliyle Arapça harflerde çeşitli iyileştirmeler yapılabilirdi.

Alfabe tartışmalarında genel kanaati bu yönde olan Namık Kemal, radikal bir yenilik olarak Latin alfabesine geçişi ise tamamen kabul edilemez bulmaktadır. Böyle bir ihtimal mümkün görülse bile, hemen akabindeki neslin önceki kültür dünyası ile bağının kopacağını düşünen bu münevver, Çin topraklarından Avrupa içlerine kadar varan geniş coğrafyada bin seneyi aşkın sürede vücut bulan bu kültür dünyamızın Latin harf sistematiğinde yeniden hayat bulmasının altından kalkılması mümkün olmayan bir uğraş olacağını dile getirmektedir. Ayrıca Latin harflerinin, düşünüldüğünün aksine, öz dilimizle tam bir mutabakat sağlayamayacağını ve Osmanlıcada mevcut Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin de yazıya aktarılmasında kafi gelmeyeceğini belirtir. (Erat, 2002: 154-166).

Namık Kemal, yukarıda bahsettiğimiz düşüncelerini, 1860'lı yıllarda çeşitli yazılar kaleme aldığı Tasvir-i Efkar isimle gazetede de detaylandırmaktadır. “Öğretim Metotları” konu başlığı altında, harf inkılabı veya ıslahatı neticesinde iki realitenin zuhur edeceğini ileri sürmüştür. Öncelikle, Osmanlı İslam toplumunun kültürel kimliği icabı olarak, mukaddes kitapları olan Kur'an'ı mutlaka okuyup anlamaları gerektiğini; akabinde Arapça ve Farsçadan yoğun bir aktarımla oluşturulmuş Osmanlı Türkçesini kendimizi doğru ifade edebilecek şekilde kullanabilmemiz için bahsi geçen iki dilin de dil yapılarına hakim olmamız gerektiğini söyler. Bu zaviyeden bakıldığında, Osmanlı Müslüman toplumu için Arap harf sistematiğini talim etmek yadsınamaz bir gerçek olarak durmaktadır. Öyleyse, tüm bu gerçeklik orta yerde durmaktayken, Osmanlıca için Arapça semboller haricinde yeni bir alfabe arayışında olmak, bir bakıma boş yere emek ve vakit israfıdır. (Akün, 2006: 361-378).

Üzerinde durduğu ikinci önemli mevzu ise, Avrupa'dan Çin'e uzanan geniş coğrafyada Müslüman toplumların on iki asır boyunca ortaya koyduğu tüm kültürel birikimin yeni alfabe aktarımının neredeyse gelecek asrımızı yegane meşgalesi olacağı; böyle bir durumda çok emek, vakit ve maddiyata ihtiyaç olacağı ve buna hiçbir güç yetirilemeyeceği hususudur. (Akün, 2006: 361-378).

Dilde yapılacak ıslahatlar mevzuunda çeşitli düşünürlerce dile getirilen hareke meselesini, yani sessiz harflerin arasına onların okunuşunu kolaylaştıracak sesli harflerin

konulmasını gereksiz görmekte; mevcut durumun okuma becerisini zorlaştırmadığını, fakat bir istisna olarak hususi adların daha rahat bir şekilde telaffuzunu mümkün kılma adına hareketlere müracaat edilebileceğini; yazı ıslahatı noktasında bu kadarla kifaye edilebilecekken, radikal bir harf inkılabına nasıl heves edildiğini anlayamadığını söylemektedir. (Akün, 2006: 361-378).

Namık Kemal, 1860'ların sonunda yazı işlerini yürüttüğü ve sonrasında bu görevi Ziya Paşa'ya devrettiği Hürriyet gazetesindeki bir makalesinde tedrisat mevzuundaki görüşlerini dile getirmiştir. Ona göre, Osmanlı tebasından olan Yahudi, Rum, Ermeni cemaatlerinde talebeler çok kısa bir sürede okur-yazar konumuna gelebiliyorken, aynı terakkiyi Müslüman çocuklarda gözlemlemek imkansızdır. Hatta bizim evlatlarımız onca yıllık tedrisattan sonra bir mecmuayı dahi fehmedebilecek seviyeye gelememektedir. Namık Kemal buna sebep olarak tedrisat metodunu göstermektedir. Ona göre bu meselenin kaynağı Arapça harfler değil, yanlış işleyen eğitim sistemimizdedir. İşte bu makalede ileri sürdüğü görüşler nedeniyle, o yıllarda İran adına İngiltere'de Londra Sefirliği ünvanı ile vazife yapan Melkum Han isimli zatla fikri tartışmalara girmiştir.⁵ (Levent, 1972: 156).

Melkum Han da harf ıslahatı tartışmalarına müdahil olmuş, hatta daha da ileri giderek, kendisi yeni bir alfabe sistematiği geliştirmiş, vücuda getirdiği bu yeni alfabe ile 1200'lü yıllarda yaşamış ünlü İranlı İslam bilgini Şeyh Sadi-i Şirazi'nin Gülistan isimli kitabını tabettirmiştir. Bu teşebbüsünün düşünce dünyasında nasıl akis bulacağını anlamak için çeşitli gazete ve mecmualara ismini bildirmeden mektuplar göndermiş, fakat istediği dönütleri alamadığını görünce, bu sefer Londra merkezli Hürriyet gazetesinde şansını denemiştir. Burada radikal söylemlerde bulunarak, Müslüman dünyanın Batı'ya nazaran aynı terakkiyi gösterememesinin sebebi olarak Arap harflerini tek müsebbip olarak işaret etmiş, hatta İslam toplumlarındaki bütün olumsuzlukları buna bağlamıştır. (Algar, 2005: 164-166).

⁵ İran Ermenilerinden olan ve İran'da kendisine Mirze Melkem Han denilen bu kişinin asıl Ermenice adı Melkon'dur. Kendisi 1831'de Tahran'da doğmuş, Paris'te okuduktan sonra İran'a dönerek devlet hizmetine girmiştir. İran'da yapmak istediği "ıslahât" işleri beğenilmediği için İstanbul'a sığınmışsa da 1872'de affedilerek İran'a dönmüş, önce Sadâret Müsteşarlığı'na sonra da Londra ve Berlin büyükelçiliklerine atanmıştır. İran'ın Batı uygarlığına girmesi yolunda çok çalışmış, 1908'de ölmüştür.

Melkum Han'ın bu makalesinin gazetede neşredilmesi sonrasında, Namık Kemal tartışmaya dahil olmuş, Fars dilinde kaleme alınmış bu makaleye tepki olarak tafsilatlı bir yazı derç etmiştir. Yazısında, maarif noktasında çeşitli sorunlar görüldüğünden Arapça harf sistematığında çeşitli iyileştirmelere müspet yaklaşılabilceğini, mamafih Osmanlı toplumunda eğitim hususunda gerekli gelişmenin görülememesinin tek sebebi olarak Arap alfabesinin görülmesinin haksızlık olacağını ve toplumdaki tüm olumsuzlukların kaynağını alfabe değil, eğitim sisteminde aramak gerektiğini belirtmiştir. (Akün, 2006: 361-378).

Namık Kemal'in alfabe tartışmalarında Melkum Han haricinde karşı karşıya geldiği şahıslar arasında aynı zamanda kendisinin damadı olan Menemenlizade Rifat Bey ve bir asker olan Ömer Bey'i sayabiliriz. Birer Latin alfabesi taraftarı olan bu kişilere nefyedildiği Midilli adasından cevaplar yollamış ve Latin alfabesine karşı olmasını temellendirmeye çalışmıştır. (Akün, 1972: 395-407).

Burada da yine mukaddes kitap Kur'an noktasına vurgu yapmış, bunun için Arapçanın hassasiyetle öğrenilip kullanılmasının gerekliliğine işaret etmiştir. Okumadaki zorluk Arap alfabesinin kendisinden değil, kelimelerin yazılış şeklinden kaynaklanmaktaydı. Bu noktada sadece özel isimlere has olarak birtakım semboller ilave etme yolu ile amaç hasıl olabilirdi. (Tansel, 1953: 232-233).

Sadece bir alfabe değişikliği ile her şeyin hallolabileceğini düşünmeyi, bir nevi batı tarzı kıyafet giyince memleketin tüm sorunlarının çözüleceğine inanmaya eşdeğer tutar. Latin alfabesinin dilimizle uyumsuzluğunu iki şekilde açıklar. İlk olarak kullandığımız mevcut alfabede otuz iki sembol ve ses varken, Latin alfabesinin bize sadece 19 ses sunabildiğini, (ظ) zı (ط) tı (ض) dad (ص) sad (ذ) zel (ج) cim (چ) çim (ژ) je sesleri için bir alternatif sunmadığını işaret etmiştir. (Tansel, 1953: 238-239).

İkinci olarak, Latin yazısının Arapçanın aksine soldan sağa doğru olduğunu, bunun “diz bükülemeyecek bir pantolon giymeye benzediğini”, böylesi bir durumda “her yazı yazacak kişinin omuzunda bir masa taşıması gerektiğini” belirterek soldan sağa doğru yazı tarzını havsalasının almadığını söyler. (Tansel, 1967:191). Ayrıca Latin alfabesinin, okuryazarlığı arttıracığı ve kolaylaştıracağı fikrini de yersiz bulur. Ona göre Latin harflerini temel alan Avrupa dillerinden İngilizce veya Fransızcanın yazımı veya okunuşu da Arapçadan kolay değildir. İngilizcede kelimelerin yazıldığı gibi okunmadığını, hatta sesli harflerin

duruma göre farklı farklı okunabildiğini dile getirir. Bu açıdan terakkiye engel teşkil eden Arap harflerinin bizzat kendisi değildir. Yazının zorluğu ilerlemenin önünde engel olsaydı, Avrupalının, Amerikalının gelişimini nasıl izah edebilirdik. (Tansel, 1953: 232).

Özetle, Namık Kemal ihtiyaç duyulması halinde mevcut alfabemizde sınırlı değişiklikleri makul görmekle birlikte, yüzyıllardır kullanageldiğimiz Arap harflerinin yerini tamamen Latin harflerine terk etmesi düşüncesine kesinlikle karşı çıkmaktadır. Sorunları doğru tespit ve teşhis etmeli, yanlış çözümlere yönelilmemeli, tedrisattaki aksayan usul ve esaslara ışık tutulmalıdır. Ayrıca, Latin alfabesi de kusurdan münezzehe değildir. O da birçok sorunu beraberinde getirecektir. (Tansel, 1953: 239).

1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile başlayan, kimilerine göre 1876 da I. Meşrutiyetin ilanına değin süren, kimilerine göre ise Saltanatın kaldırıldığı 1922 yılına kadar devam eden sürecin adı olan Tanzimat Dönemi boyunca, Osmanlı münevverlerin harf inkılabı noktasında ortak kanaatleri genelde radikal bir Latin alfabesi dönüşümüne karşı çıkmama, bunun yerine Arap alfabesinin çeşitli ıslahatlar yapılarak kullanımına devam edilmesi yönündeydi. 19. Yüzyıl Osmanlı düşünürlerinin bu ortak kanaatlerinin temelinde, Arap harflerini terk etmenin Osmanlı açısından Müslümanlar arasındaki birliğin bozulmasına sebebiyet vereceği endişesidir. Bu endişe en belirgin olarak Namık Kemal de göze çarpmaktadır. Ona göre, Osmanlı tebaasından olan her unsurun ayrı ayrı harf sistemlerine yönelmesini netice verecek hülyalara dalmamak lazımdır. Arap yazısı ve Osmanlıcanın bir arada tutucu özelliği mutlaka muhafaza edilmelidir. (Tansel, 1953: 245).

1.3. Ebüzziya Tefvik, Hayrettin Bey, Gaspıralı İsmail Bey ve Yenişehirli Avni Bey

Ebüzziya Tefvik ve Hayrettin Bey, alfabe tartışmaları aynı anda tüm matbuat dünyasında hakim mevzulardan biriydi. Bunlardan Terakki gazetesinde 1869'da yayımlanan bir makalede yazar Hayreddin Bey özetle, Türklerin Arap harflerine Kur'an'dan dolayı bir kutsiyet atfettiğini ve bunu kendilerinin ayrılmaz bir parçası saydıklarını, bu alfabe sistemi tamamen terkedilmedikçe Müslüman dünyasının terakkisinin mümkün görünmediğini, harflerin bir nevi bilimlerin kapısı olduğunu, Arapçanın özü itibariyle müşkülâtli olmasından dolayı daha tüm gayretin bu dilin talimine harcadığını ve ilime vakit ve takat kalmadığını dile getirmiştir. (Tansel, 1953: 234-235).

Hayrettin Bey'in bu yazısına cevap yine kendi gazetesinden Ebuzziya namlı Tefvik Bey'den gelmiştir. Tefvik Bey'in cevabi yazısından önce kendisi hakkında biraz malumat vermek yerinde olacaktır.

Ebuzziya Tefvik Bey, 1850 sonrası Osmanlı münevverlerinden olup gazeteci, yazar, yayıncı ve hattat olarak çok yönlü bir kişiliktir. Osmanlıda matbaacılığa sanat hüviyeti kazandıran şahıs olarak bilinir. O döneme kadar gelen ve halk "Acem baskısı" tabir edilen her açıdan niteliksiz matbaacılıktan daha nitelikli ve sanatlı iş yapılabileceğini ortaya koyan sanatçı ruhlu meşhur matbaacımız, kendi devrinin münevver ve düşünce adamlarının birçok eserini sanatsal kıymete haiz özgün yaklaşımlarla tab ettirmiştir. (Gündoğdu, 1983: 5-10). Diğer bir hassasiyeti de toplumun her kesiminin okuryazarlık niteliğini kazanması ve edebiyat dünyasına dahil olması talebidir. Bunun için büyük gayret sarf etmiş, her bireyin minik de olsa bir kütüphanesi olması için seri halinde kitaplar hazırlayıp basmıştır. (Kut, 2003: 114-115).

Ebuzziya Tefvik Bey, Yeni Osmanlılar veya Batıdaki ismiyle Jön Türkler inisiyatifinin etkili azalarındandı. Dirayetli bir muhalefet sergileyen bir düşünür olarak ekseriyetle politik bir figür olarak bilindi. Birçok muhalif gazete ve mecmua onun matbaasında yaşam şansı bulabiliyordu. Tabii O da bu sert muhalefetin ceremesini, matbaası kapatılarak ve sürgüne yollanarak çekmiştir. Fakat Rodos adasında gözetim altındayken bile mahpusların tedrisatını kendine vazife edinmiş, orada da ideallerinin hakkını vermiştir. (Coşkunlar, 1957: 64-73).

İşte bu Ebuzziya Tefvik Bey, Hayrettin Beyin yazısını çok sert bir şekilde eleştirmiştir. Ona göre batıya nazaran az gelişmişliğimizin sebebini masum harflerde değil, eğitim sisteminde aramak gerekiyordu. Bunun en önemli delili, Avrupalının ve Amerikalının konuştuğu dilin, yazdığı alfabenin Osmanlıcayla karşılaştırıldığında görece daha müşkülath olmasına karşın, bu toplumlarda okuryazarlığın yüksek olmasıdır. Demek ki sorun harflerde ve harflerin zorluğunda değildi. Sorunun kaynağını doğru tespit etmek gerekiyordu. Ebuzziya Tefvik Bey'in bakış açısıyla, cihanı aydınlatan ışık, kaynağını bizim yazımızdan almıştı. Bu gerçeği inkar ettiğimiz takdirde, ancak o zaman harf inkılabı yapılabilirdi. (Tansel, 1953: 235-236).

Ebuzziya Tevfik Bey ile Hayrettin Bey'in başlattıkları bu tartışmaya diğer birtakım düşünürler de müdahil olmuş, Ebuzziya Tevfik Bey de onlara cevap olarak bir yazı kaleme almış; fakat Terakki gazetesi, prensip olarak Arap alfabesinin okuma yazmada müşkülâtlar doğurduğunu ve bunun için ıslahat yapılmasını benimsediğinden, Ebuzziya Tevfik Bey'in bu yazısını yayınlamamıştır. O da yazısını, zorluğunu ikrar etmekle beraber Arap alfabesine ilişilmemesi gerektiğini savunan bir başka gazetede yayınlamıştır. Tartışma bu minvalde bir süre devam etmiştir. (Tansel, 1953: 237).

Gaspıralı İsmail Bey, alfabe tartışmaları yalnızca Payitahtta ya da Avrupa'da cereyan etmiyordu. Yakın coğrafyalardaki kimi aydınlar da görüşlerini belirtiyordu. Bunlardan biri Gaspıralı İsmail'dir.

İsmail Gaspıralı 1851-1914 yılları arasında Kırım'da yaşamış bir Tatar mütefekkir, müderris ve matbuatçıydı. Gaspıralı, Rus coğrafyasında Müslüman toplumların her zaviyeden terakkisi meselesine kafa yoran öncü münevverlerdendir. (Erat, 2002: 154-166).

İsmail Gaspıralı, tüm Türk coğrafyasının üzerinde anlaşabileceği müşterek bir lisan tasavvur etmiş, bunun da Arap alfabesini kullanan Osmanlı Türkçesi olmasını arzu etmiştir. Fakat ortada büyük bir sorun vardır. Osmanlıcada, Asya'daki diğer Türk unsurların müşkülâtlı bulacağı şekilde yoğun miktarda Arapça ve Farsça tamlamalar mevcuttu. Gaspıralı, radikal bir çözüm olarak dili bu tamlamalardan temizledi ve onların yerine bu Türk unsurların yerel dillerinden ilaveler yaptı. (Toker, 2004: 31-45) Arap alfabesini ufak değişikliklerle muhafaza edişinde, bu harflerin Müslüman topluluklar arasında bir müşterek olmasından kaynaklanır. (Erat, 2002: 154-166).

Gaspıralı, bir makalesinde Müslüman toplumların terakkide gecikmiş olmasını eğitimsizliğe bağlamaktadır. Batı terakkisinin temellerini oluşturan şeylerden bihaber yaşadığımızı, bu malumat tecridinden sıyrılabilmemiz için çocuklarımızı ve gençlerimizi onların düşünce dünyasıyla buluşturmamız gerektiğini belirtir. (Akyol, 1993: 211-213).

"Usul-i cedid" dediği yeni yöntemde evvela sembollerin söylenişi, akabinde bir sözcük dahilinde ve devamında bu sözcüklerin bir cümlede kullanılmasını talim ettiriyordu. (Saray, 1987: 52). Bu metodu uyguladığı mekteplerle ilgili projeleri vardı. Bu gayeyle, değişik memleketlere birçok seyahat gerçekleştirdi. Türk coğrafyasında bu projelerini hayata

geçirerek büyük bir tedrisat reformu gerçekleştirmiştir. Gaspıralı'nın, devrine nazaran çok ileri görüşlü bir münevver olmasının önemli bir kanıtı da kız çocuklarının tedrisatına ehemmiyet vermesi ve kız mektepleri açtırmasıdır. (Kırımlı, 1996: 392-395).

Yenişehirli Avni Bey, harf inkılabı tartışmalarında son olarak 1826-1884 yılları arasında yaşamış bir Osmanlı şairi olarak Yenişehirli Avni Bey'den bahsedebiliriz. Yunanistan Larissa (Yenişehir) doğumlu olan Avni Beyin görüşlerini, onun vefatından sonra bir kısmı yarım kalmış eserlerini baskıya veren damadı sayesinde öğreniyoruz. Avni Bey de devrinin diğer birçok düşünürü gibi terakki sorununun çözümünü eğitimde görmüş; çare olarak da Arap harflerinin birtakım ıslahatla eksikliklerinin giderilmesini salık vermiştir. Harflerdeki iyileştirmelerden kastı harflerin bitişik değil ayrı ayrı yazılması, bir kısmına hareketler (sesli harfler) ilave edilmesidir. Bunun, okuryazarlığı arttıracaklarını düşünmüştür. (İnan, 1988: 129-138).

Tüm bu anlatımlardan yola çıkarak şunu belirtebiliriz. 1850-1876 döneminde, yani II. Abdülhamit Dönemi'ne değin cereyan eden tedrisatta harf sistematığı tartışmaları, radikal bir alfabe dönüşümünden çok, ekseriyetle mevcut harflerin birtakım iyileştirmelerden geçirilmesine dayanıyordu. Keskin bir harf inkılabı yapılması ve böylesi bir inkılabın Osmanlı Müslümanlarının kendilerini diğer Müslüman coğrafyalara bağlayan müşterekleri Arap alfabesinden yoksun kalmalarını netice vereceğinden, Latin harflerinin kabulünü savunan kimseler hiçbir zaman ciddi bir blok oluşturamamışlardır. Bürokrasi de bu meseleyi görmezden gelmeyi yeğlemiş, fikrini belirten ve eleştiren bürokratlar ya ihraç edilmiş ya da sürgüne yollanmıştır. Çözümü Arap harflerinin birtakım iyileştirmelere tabi tutularak muhafazasında bulunanların hareket noktası da edebi veya bilimsel bir kaygıdan çok yukarıda bahsettiğimiz içtimai ve siyasi etmenler olmuştur.

2. II. Abdülhamid Dönemi

Osmanlının II. Abdülhamit yılları (1876-1908), hem hayatın tüm sahalarında mutlak bir otoriter rejim kurulması, hem de bir tezat oluşturacak şekilde Osmanlı modernleşmesinin devam ettirilmesi açısından ilginç bir döneme karşılık gelmektedir. Anayasal Monarşi taraftarı Jön Türklerle uzlaşarak 1876'da Osmanlının ilk anayasası olan Kanun-ı Esasi'yi deklere etmesi, Osmanlı entelijansiyasında geleceğe dair umutlar yeşermesine sebebiyet vermişse de kısa bir süre sonra Osmanlı-Rus Savaşı bahane edilerek Meclis 1908 yılına değin

sürecek bir askıya alınma sürecine girmiş, aydınların birçoğu da sürgüne yollanmıştır. (Karal, 2011: 366). (Küçük, 1988: 216-224). Matbuat dünyası ciddi bir sansür sürecine tabi tutulmuştur. Osmanlının mutlak hakimiyet sağlayan son hükümdarının bu politikası, biraz da dağılma sürecinin verdiği psikolojiyle ilişkilendirilebilir.

Birçok farklı alanda gözlemlenen gelişmeler dışında, imparatorluk sathına yayılan okullaşma seferberliği özellikle göze çarpmaktadır.

Bu bilgiler ışığında, alfabe arayışlarının nasıl cereyan ettiğini tahmin etmek hiç de zor değildir. Tartışmalar tamamen ortadan kalkmamakla birlikte canlılığını yitirmiştir. Bunda her türlü politik düşüncenin muazzam bir şekilde bastırılması ve cezalandırılması hususu önemli rol oynamıştır.

2.1. Şemsettin Sami, Ahmet Vefik Paşa ve Necip Asım (Yazıksız)

Şemsettin Sami, bu dönemde mevzubahis edilmesi gereken en önemli tarihi figür, hiç şüphesiz Şemsettin Sami'dir. Şemseddin Sami 1850-1904 arasında yaşamış Arnavut asıllı bir Osmanlı entelektüelidir.

Ağabeyi Abdül Bey ile birlikte Arnavutça üzerine çalışmalar yapmış; Yunan ve Latin harflerini kullanarak ilk Arnavut harf sistematliğini oluşturmuşlardır. Kaleme aldığı dilbilgisi kitabı, modern Arnavutçanın ilk gramer kitabı olması hasebiyle önem kazanmıştır. (Levent, 1969: 39-45 ve 93).

Şemsettin Sami, Arnavut coğrafyasının meseleleriyle yakından alakadar olduğu halde, daha geniş dairede mensubu bulunduğu Osmanlı coğrafyasının modernleşme meselesini daha ön planda tutmuş; buradan hareketle bu coğrafyanın müşterek lisanı olan Osmanlı Türkçesinin ehemmiyetini işaret etmiştir. Bu açılardan hem modern Türk milliyetçiliğinin hem de Osmanlıcılığının önemli referans noktaları arasına girmiştir.

Yazdığı gazete 1878'de kapatılınca, akabinde 1880'de II. Abdülhamit'in talebiyle Teftiş-i Askeri Komisyonu'nun katipliğiyle tavgiz edildi. Yirmi beş yıl kadar bu kurumda değişik kademelerde emek vermiş, bu mertebenin sağladığı ekonomik özgürlükle fikirlerini hayata geçirme fırsatını elde etmiş oldu. Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat (1872), Kamusü'l- Alam (1889-1898) Kamus-ı Türki, Kamus-ı Fransevi, Kamus-ı Arabi gibi büyük emek isteyen eserleriyle dil ve edebiyat alanında ilk ve önemli izlere sahip olmuştur. (Levent, 1969: 79-93).

Şemseddin Sami'nin gazetelerde dilde iyileştirmelere matuf birtakım yazıları basıldı. Modern prensipler ışığında kaleme alınmış olan ilk Türkçe-Türkçe sözlük konumundaki Kamus-ı Türki'yi 1901'de neşrettikten sonra Türk dili incelemelerine öncelik verdi. Kutadgu Bilig ve Orhun yazıtlarının açıklamalı bir şekilde Osmanlıcaya aktardı. Türkçenin meselelerine kafa yormuş, dildeki yabancı kelime ve yapıların etkisini azaltmak için çalışmalar yapmıştır. (Akün, 1998: Ön söz).

Ahmet Vefik Paşa da bu mevzuda kayda geçirilmesi gereken bir diğer önemli tarihi şahsiyettir. 1823-1891 arasında yaşayan paşa, başta sadrazamlık, nazırlık, Meclis-i Mebusan reisliği ve mebusluk olmak üzere, sefirlik, valilik, Sayıştay başkanlığı, Dar'ül Funun hocalığı, Encümen-i Daniş azalığı, tercüme katipliği gibi birçok vazifeyi deruhte etmiş önemli bir Osmanlı devlet adamı ve münevveridir. (Kuneralp, 1999: 19)

Paşa, görevli olarak gittiği tüm yurtdışı vazifelerinde, bulunduğu coğrafyanın lisanını ve kültürünü bilme gayreti içinde olmuştur. Öyle ki, Paşanın on altı dil bildiği rivayet olunur. (Ünver,1967: 196). İran'da Tahran Büyükelçiliği görevini deruhte ederken, Farsça ve İran kültürüyle alakadar olmuştur. Burada şark coğrafyasının lisanlarını tetkik edip tarihsel süreçlerini irdelemesi, ona Osmanlıca konusunda yeni ufuklar açtı. Türkçenin İran ve Arap lisanlarının tesirinden azat edilmesi hususuna eğildi. İlk Türkçe sözlüklerden birisi olan “Lehçe-i Osmani”nin yazarı olan Paşa, günümüzde İstanbul Üniversitesi olan devrin Darülfünunundaki müderrisliği esnasında “Şecere-i Türki” adlı yapıtı Çağatay Türkçesinden İstanbul Türkçesine aktarmış; buradan hareketle Türklerin mazisinin Osmanlı tarihi ile sınırlı olmadığını dile getirmiştir. Buna ilaveten, “Lehçe-i Osmani” isimli sözlük çalışmasıyla farklı Türk lehçelerine dikkat çekmiş, Türkçe kelimelerle Arap-Fars menşeli kelimeler ayrımını bilinçli olarak ortaya koymuştur. (Canpolat ve Erimer 1981: 25-26).

Necip Asım (Yazıksız), 1861–1935 yılları arasında yaşamış hem Osmanlı'nın son dönemine hem de genç cumhuriyetin ilk yıllarına şahitlik etmiş önemli düşünürlerdendir. Darülfünunda Türkoloji bölümünü tesis etmiş ve Türk Tarihi'ni kaleme alan ilk şahıslardandır. Türk Dili Tarihi kürsüsünün ilk profesörü olarak kabul gören ve Uygurca ile Çağataycaya vakıf olan Necip Asım, ülkemizde dilbilimin mühim kurucularındandır. Dilde sadeleşme hususunda önemli uğraşlar vermiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Dil Kurumunun faaliyetlerine katkı sunmuştur. II. Abdülhamit Devri'ndeki harf dönüşümü

tartışmalarına müdahil olmuş ve harf değişimine muhalif olmuştur. (Böler, 2015-2021: 198-200).

Bu dönemde Payitaht dışında, Mısır'da da alfabe tartışmalarına müdahil olan kimi düşünürler çıkmış, çeşitli sadeleştirme teşebbüslerinde bulunmuşlardır. Bunlara karşı, yine Ebuzziya Tefik çeşitli makaleler yazarak, önceden de belirttiğimiz görüşlerini tekerrür ettirmiştir.

Bu dönemin, tüm bu alfabe tartışmalarına en büyük katkısı asırlardır varlığını koruyan yazım kaidelerinin dönüşmesidir. Yazılan Türkçe sözlükler sesli harfleri içerecek tarzda hazırlanmıştır. Yeni Edebiyat olarak tabir edilen döneme girilirken, her yazarın farklı bir yazı stiline başvurması bir karmaşaya sebebiyet vermiştir. Öyle ki, umumi prensipler göz ardı edilerek kelimelerin hususi yazımı esas mesele konumuna gelmiştir. Alfabenin radikal bir şekilde dönüştürülmesi fikri ise o devrin siyasi atmosferi içerisinde mevzubahis olmamıştır. Bu yöndeki teşebbüsler, ancak II. Abdülhamit Devri'nden sonra yeniden dillendirilmeye başlamıştır.⁶(Can, 1974: 177-178), (Ortaylı, 2018: 350).

⁶ Bu konuda Abdülhamit şunları söylemiştir: “Halkımızın büyük cehâletine sebep, okuma yazma öğrenimindeki güçlüktür... Belki bu işi kolaylaştırmak için Latin alfabesini kabûl etmek yerinde olur.”

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1908-1928 ARASI ALFABE TARTIŞMALARI VE HARF İNKILABI

1. II. Meşrutiyet Dönemi Yazı Tartışmaları

İkinci Meşrutiyet, Kanun-ı Esasi'nin Temmuz 1908 de yeniden yürürlüğe sokulduğu ve Sultan Vahdettin'in meclisi Nisan 1920'de feshettiği döneme işaret etmektedir.

Padişahlığın sembolik bir pozisyona indirildiği bu kısa zaman diliminde, Osmanlı toplumu parlamenter demokrasi, siyasi parti, seçim, askeri darbe ve diktatörlük gibi siyasi kavramları daha yakından tecrübe etmiş; Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nı yaşamış, imparatorluğun dağılmasına tanık olunmuştur. II. Meşrutiyet Dönemi'ne denk gelen bu olgular, Osmanlı'nın devamı niteliğindeki genç Türkiye Cumhuriyeti'ne önemli derecede tesir etmiştir.

Harf inkılabı konusunda bu dönemde de genel hatlarıyla iki ana akımdan söz edebiliriz. Bir tarafta çoğunluğu oluşturan ve Arap yazısını doğrudan dinin gereği gibi mütalaa eden ıslahatçı ekip, diğer yanda ise daha azınlıkta kalan devrimciler bu tartışmayı devam ettirmiştir. İttihat ve Terakki Partisi de kökten bir değişime prensip olarak karşı çıkmıştır. Zaten çok geçmeden patlak veren Balkan Savaşları ve Harb-i Umumi, alfabe tartışmalarını çok geri plana atmıştır.

Bu noktada bir hususa daha dikkat çekmek yerinde olacaktır. Bu dönem, genel itibarıyla imparatorlukta ortaya çıkan fikri akımların birbirleriyle mücadelesine sahne olmuştur. Osmanlıcılık, İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük gibi akımların etkisiyle sadece İslahatçılar ve Latinciler değil, aynı zamanda Türkçülüğün etkisiyle de Osmanlı öncesi Türk toplumlarının kullandığı yazılara ilgi artmıştır. Gazetecilik, mebusluk ve başka birçok resmi görevlerde bulunmuş olan Hüseyin Kazım Kadri'nin bu yöndeki gayretlerini bu duruma örnek verebiliriz. (Kuneralp, 1999: 31).

1.1. İslahatçılar

Toplumunu ilgilendiren diğer tüm meseleler gibi, yazı tartışmaları için de bu dönem uygun bir atmosfer sağlamıştır. Tedrisatta alfabe meselesinin yanında, dilin sadeleştirilmesi, kavramlar, sözlük, dilbilgisi gibi yeni başlıklar da konuşulmaya başlanmıştır. Özellikle Arnavut halkının Latin harflerini tercih eden ilk Müslüman devlet olması, yönetimi elde

bulunduran İttihat ve Terakki Partisi'ne önemli tesirde bulunmuştur. (Ortaylı, Hürriyet Gazetesi; 14 Kasım 2021).

Modernleşme hareketinin hız kazanmasıyla Batılılardan yapılan çeviriler ve her bilim sahasında ortaya çıkmakta olan yeni kavramlara yönelik bir tercüme ve eğitim amaçlı lisan ihtiyacı doğmuştur. 1913-1918 arası Maarif Nazırlığı yapan Şükrü Bey, bu konuda öncü olmuş ve 1913'te İstılahat-ı İlmiye Encümeni'ni tesis etmiştir. Ziya Gökalp, Rıza Tevfik Bölükbaşı, İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi alanında yetkin şahıslar burada çalışmalar yapmışlardır. (Demir, Yılmaz, 2014: 36).

İslahatçılar, radikal bir dönüşüm yapılması durumunda asırlar boyunca oluşmuş olan yazılı Türk-İslam kültürünü anlayacak kimsenin kalmayacağını ve eserlerin unutulup gideceklerini dile getirmişlerdir. Arap harf sistematiğinin devamından yana olan dilde kısmi yenilik taraftarı bu bireyler genel olarak radikal bir dönüşüme karşı olduklarını, alışılmış bir yolu terk edip yeni yollar aramanın bir tür sonu belirsiz maceralara atılmak nevinden olduğunu dile getirmişlerdir. Latin alfabesinin zaten Türkçenin ihtiyaçlarını karşılayacak yetkinlikte olmadığı ve dilimizi yozlaştıracağını ileri sürmüşlerdir.⁷ Bunun yerine mevcut Arap harf sisteminde iyileştirmeler yapmanın daha kolay ve makbul olduğunu, bu harflerin Türkçeye uyumlu bir şekle sokulması, harflerin bitişik değil ayrı ayrı yazılması, harflerin arasına sesli harf görevi görecek işaretler konulması, imla harfinin kullanılarak hecelerin tamamlanması, her bir sözcüğün nasıl dile getiriliyorsa aynı şekilde de yazıya aktarılması, matbuatta gereğinden fazla sembolün olduğu ve bunların mutlaka sınırlandırılması gerektiği hususları üzerinde durmuşlardır. Bu düşüncelerini gerek yazdıkları gazete ve mecmualarda gerekse de azası buldukları bu konu ile ilgili cemiyetlerde ısrarla dile getirmişlerdir.⁸

İslahat yanlılarının bir kısmı daha da ileri giderek, ünlü harflere Türkçenin yanında Farsça ve Arapça kelimelerin yazımında da başvurulması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu fikrin

⁷Cemiyet, M. İsmail Hakkı El-Hattü'l-Cedit adlı eseri ile munfasıl harfleri bütün İslam milletleri için genelleştirmeye çalışmıştır. Yeni harflerle elifbâ adlı eserle, cemiyetin kabul ettiği harfler yayımlanmıştır. Osmanlıcadaki bütün seslere karşılıklar bulunmuş ve harfler birleştirilmemiştir. En önemli özelliği ayrı yazmak ve sesli harfler için hareke harfler bulmak olmuştur.

⁸Huruf-ı munfasalacılara göre Türkçe sözcüklerin yazılışında sesli harfler kullanılır ya da sesli harflerin sayıları arttırılırsa ve sonra bu harfler ayrışık olarak yazılırsa Arap alfabesinin artık bir kusuru kalmayacaktı.

en kuvvetli taraftarı Hüseyin Ragıp Baydur'dur. Cumhuriyet Dönemi'nde uzun yıllar boyunca birçok büyükelçilik görevini üstlenecek olan Hüseyin Ragıp, 1917-1918'de Kadıköy Sultanisi Müdürü iken "Muallim" adlı bir dergi çıkarmış, (Şimşir, 1996: 178) öğretmenlerin yararlanması için "Türkçenin Usul-i Tedrisi" isimli bir risale hazırlayarak dil konusundaki fikirlerini burada tafsilatlı bir şekilde seslendirmiştir. (Çiftçi, 1998: 59).

Bu yıllarda, imla tartışmalarının bir neticeye varması için hususi ve resmi çeşitli kurumlar ihdas edilmiştir. Eğitim Bakanlığı uhdesinde 1909 senesinde tesis edilen "İmla Komisyonu" bu girişimlerin ilki olarak kayda geçmiştir. (Levent, 1949: 358). Akabinde "İslah-ı Huruf Cemiyeti" bu çabaların bir diğer sonucu olarak ortaya çıkmış, 1911 senesinde Recaizade Mahmut Ekrem Bey'in önyak olmasıyla kurulmuştur. Arap harflerinde iyileştirme ve harflerin ayrı yazılması fikrinde olanların etkin olduğu bu dernek, bu amaç doğrultusunda kitaplar basmış, söyleşiler düzenlemiştir. Aynı mevzularda bilimsel çalışmalar yapmak üzere 1912 yılında Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın inisiyatifiyle oluşturulan "İslah-ı Huruf Encümeni" de değinilmesi gereken bir diğer teşebbüstü.

1.2. Latin Harfleri Taraftarları

Sayıları nispeten daha az olup radikal bir değişim talep eden kimselere Celal Nuri, Hüseyin Cahit Yalçın, Musullu Davud, Kılıçzade Hakkı ve Abdullah Cevdet'i örnek verebiliriz. Kutsallık argümanının temelsizliğine işaret etmişlerdir.

1.2.1. Hüseyin Cahit Yalçın ve Celal Nuri (İleri)

Hüseyin Cahit Yalçın, 1890 ile 1955 yılları arasında, başta II. Abdülhamit olmak üzere İttihat ve Terakki, Atatürk, İsmet İnönü ve Demokrat Parti Dönemi'nde muhalifliğiyle ön plana çıkmış, birçok kez milletvekili seçilmiş ve liberal demokrasiyi savunmuş bir düşünür, siyaset adamı ve gazetecidir. 1901-1908 arası siyasetten uzaklaşarak Türkçe üzerine çalışmalara yoğunlaştı. "Türkçe Sarf ve Nahiv" isimli eseriyle Türkçenin kelime ve cümle yapısını irdeledi. (Huyugüzel, 2018 Ön söz)

Arnavutların Latin harf sistemine geçmesi onu cesaretlendirmiş, gazetelerde yazdığı makalelerde alfabe ile ırk ve din arasında bağlantı kurulmasının temelsizliğine işaret ederek, Arap harflerinin ne Türklüğün ne de İslamlığın gereği olduğunu söylemiş, Türklerin İslamiyet'i kabulüyle bu alfabeye geçtiklerini, Hz. Muhammed (s.a.v.) Dönemi'nde olan Arap

alfabesinin de mevcut alfabeden farklı olduğunu belirterek Latin harfleri için yeniden destek bulmaya çalışmıştır. Şeyhülislamlık makamının Arnavutlara Latin harflerini kullanmanın caiz olmadığını söylemesi ile birlikte, o da bu taleplerini dillendirmeyi bırakmıştır. (Boyacıoğlu, 2001: 434).

Cumhuriyet Dönemi'nde Latin harflerinin kabulüyle bir rüyası gerçekleşmiş, fakat 1933'te yapılan I. Türk Dili Kurultayı'nda devlet müdahalesi ile dil değişikliği yapılamayacağı görüşünü dile getirerek dil mevzuunda resmi politikalara muhalif olmuştur. (Yüksel, 2006: 347-378).

Celal Nuri (İleri), 1881-1938 yılları arasında yaşayan Mehmet Celal Nuri hem Osmanlının son yıllarına hem Cumhuriyetin ilk yıllarına şahitlik etmiştir. Makalelerinde meşruti yönetimi hukuki açıdan ele almış, devletin güçten düşmesinin nedenlerini irdelenmiş, II. Abdülhamit ve akabindeki ittihatçı hükümetleri eleştirmiştir. "Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye-Mukadderat-ı Tarihiye" isimli eserinde çok tafsilatlı olarak Osmanlı gerileyişinin sebepleri üzerinde dururken, tedrisat bahsinde Arap harflerinde yapılması düşünülen iyileştirmelerin bir vakit kaybı olacağını dile getirip çözüm olarak Türkçemize daha uygun olduğunu düşündüğü Latin harfleri ile ilgili fikirlerini açıklamıştır. Bazı mahallerde Latin harflerle yapılacak örnek uygulamanın alınacak verim hakkında fikir vereceğini belirtmiştir. (Erler, 2009: 93-100).

Celal Nuri, düşünceleriyle yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin de fikri kurucuları arasına girmiştir. "Taç Giyen Millet" ve "Türk İnkılabı" isimli yapıtlarında modernleşme çerçevesini çizmiş, Latin alfabesine geçiş süreciyle birlikte "İlk Gramer, İlk Okuma Yazma Kitabı, Hiç Bilmeyenlere Türkçe Alfabe ve Hece, Yeni Alfabe ve İmla Dersleri, Yeni Türkçe Gramer Dersleri" gibi birtakım okul kitapları hazırladı. (Uyanık, 2004: 227-274).

1.2.2. Kılıçzade Hakkı Bey ve Dr. Abdullah Cevdet

Kılıçzade Hakkı Bey, İctihad isimli mecmuada kaleme aldığı "Pek Uyanık Bir Uyku" isimli yazısı üzerinde durulmaya değerdir. Bu yazıda adeta ilerleyen süreçte Cumhuriyet İnkılapları olarak ortaya çıkacak olan politika, tedrisat, kadın, din, dil, hukuk ve kılık kıyafet gibi konularda radikal görüşlerini bir hayal nevinden okuyucuya sunmuştur. (Pekdoğan, 2002: 415-416).

Kılıçzade, Batı yanlısı Türkçü bir görüşe sahipti. Mecmuasındaki tesettür karşıtı, Türkçe hutbe taraftarı, pozitivist ve materyalist yazıları nedeniyle birkaç kez derginin yayını durdurulmuş, bir defasında da Latin alfabesiyle bir yazı yayımlanması neticesinde dergi 1914'te yönetim tarafından yayından kaldırılmıştır.⁹

Dr. Abdullah Cevdet, II. Meşrutiyet Dönemi'nde yazı tartışmalarında Dr. Abdullah Cevdet de bahsedilmesi gereken önemli düşünürlerdendir. Bir tıp öğrencisi olan Abdullah Cevdet, 1889'da dört arkadaşı ile birlikte "İttihad-i Osmani Cemiyeti" isminde bir cemiyet tesis ettiler. Bu cemiyet ilerleyen süreçte İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne dönüşecektir. II. Abdülhamit'e karşıt cephenin en başta gelen temsilcileri bu dernek altında bir araya gelmişlerdir. Bu oluşum 1908 devrimine zemin hazırlamış, 1918'e değin de devlet yönetiminde yegane söz sahibi olmuştur. (Akar,1990: Ön söz).

Nitelikli bireylerin yetişmesine yönelik pozitivist ve materyalist bir tedrisatı savunan Abdullah Cevdet, bir an önce Latin harflerinin kabul edilmesinin elzem olduğunu yüksek sesle dile getirmiş ve kadın hakları mevzuundaki mühim fikirleriyle temayüz etmişti. (Hanioglu, 1988: 90-93).

Bu bağlamda, Musullu Davud'un çalışması tezimizin IV. Bölümünü teşkil ettiğinden, onunla ilgili detayları bu bölüme havale ediyoruz.

1.3. Enver Paşa Denemesi

İttihat ve Terakki Partisinin en kudretli figürlerinden Enver Paşa'nın harbiye nazırlığı döneminde özellikle ordu içi yazışmalarda kullanılmak ve Osmanlı Türkçesinin daha kolay yazıya aktarılmasını sağlamak üzere tasarladığı alfabe sistematiği kayda değer bir girişim olarak önümüzde durmaktadır. Enveriye yazısı yahut alfabesi, hatt-ı cedit, hatt-ı Enveri, Enver yazısı, Enveriye huruf-ı munfasıla, ordu elifbası ya da Alman yazısı gibi birçok farklı tamlamayla isimlendirilmiş olan bu yazı biçimi, temelde yine Arap harflerini kullanmış. Sessiz harfler 35 sembolle sınırlandırılmış, bunlara 10 adet de sesli harf ilave edilmiştir. Yenilik olarak ise bu harflerin kelimenin başında, ortasında ve sonunda olmak üzere üç olan

⁹ Kılıçzade Hakkı ve arkadaşlarının çıkardığı Hürriyet-i Fikriye dergisinde "Latin Harfleri" başlığı altında bir seri makale (20 Mart 1330, "1914", s.7; 27 Mart 1330, s.8; 3 Nisan 1330; s.9; 17 Nisan 1330, s.11; 24 Nisan 1330, s.12) yayımlanmıştır.

farklı yazılış şekillerinden sondaki yazılış temel alınmış, harfler bitiştirilmemiş ve aralarına sesli harfler konulmuştur. Harflerin üzerine hareke denilen işaretler ilave edilmiş, (a)ve (e) sesleri için üstün $\overset{\curvearrowright}{\text{a}}$, (ı) ve (i) sesleri için esre $\overset{\curvearrowright}{\text{i}}$, (u)-(ü)-(o)-(ö) sesleri için ötre $\overset{\curvearrowright}{\text{u}}$ kullanılmıştır. Harfler birbiriyle bitişmemekteydi ve sesli harfler ayrıca yazılmaktaydı. Fakat bu girişim istenen neticeyi vermemiş, hatta ordu içi iletişimde beklenmedik sıkıntılar da doğurmuştur. Bu girişimin ilk uygulamasının tam da Harb-i Umuminin ortasına denk gelmesi, beraberinde epey bir eleştiri ve huzursuzluğu getirmiştir. (Demir ve Yılmaz, 2014: 37)

Ruşen Eşref Ünyaydın, “Hatıralar” isimli eserinde önemli bir anekdotu hatırlatmaktadır. Buna göre Mustafa Kemal bu yazı sistematiği hakkında 1918’de şu kanaati paylaşmıştır:

“Bu iş, iyi niyetle yapılmış olmasına rağmen, yarım yamalak ve zamansız yapılmıştır... Savaş zamanı, harflerle uğraşılacak zaman mıdır? Ne için? Haberleşmeyi kolaylaştırmak için mi? Bu sistem haberleşmeyi eski sisteme göre daha yavaş ve daha güç kılmıştır. Hızın önem kazandığı bir zamanda, işleri yavaşlatan ve insanların kafasını karıştıran bu atılımın avantajı nedir? Fakat madem bir işe başladınız, bari bunu doğru dürüst yapacak cesareti gösteriniz. (Ünyaydın, 1956: 28-29).

Bu yazının bir örneğine Falih Rıfkı Atay'ın “Çankaya” eserinde de rastlanabilir.

2. Cumhuriyet Dönemi Alfabe Tartışmaları

Tanzimat Dönemi’nde başlayan modernleşme hareketleriyle dildeki alfabe tartışmaları yavaş yavaş literatürdeki yerini alırken, radikal bir dönüşümden daha çok mevcut alfabede birtakım ıslahat yapılması düşüncesi tartışmaların esas kısmını oluşturuyordu. II. Abdülhamit Dönemi’nin bir kısmını hariç tuttuğumuzda, 1876-1920 yılları arasında ise yine ıslahatçılar çoğunluğu oluşturmakla beraber, bu kez kesin bir dönüşümden yana olanlar seslerini daha çok çıkarmaya başlamışlardı. I. Dünya Savaşıyla canlılığını nispeten yitiren alfabe tartışmaları, bu sefer genç Türk Devleti’nin Kurtuluş Savaşı’ndan muzaffer olarak çıkmasıyla birlikte ıslahatçılara nazaran alfabe değişiminden yana olanların biraz daha belirgin olduğu bir döneme girmiştir. (Yenişan, 2005: 60).

1800’lü yıllarda Tanzimat reformlarıyla birlikte alfabede ıslahat- dilde sadeleşme şeklinde cereyan eden tartışmalar, 1900’lerin başından itibaren dünyadaki ulusçuluk akımlarıyla birlikte dilde “Türkçeleşme” biçiminde bir boyuta taşınmıştır. (Korkmaz, 1998: 171-177).

2.1. İzmir İktisat Kongresi, TBMM ve Dönem Basınının Tartışmalara Katkısı

İzmir İktisat kongresi, Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla neticelenmesi sonrasında, ilkesel açıdan politik ve iktisadi bağımsızlık hedeflenmişti. Bu doğrultuda, İzmir'in Yunan işgalinden kurtulmasının akabinde ve Lozan Antlaşmasının evvelinde 17 Şubat-4 Mart 1923 arasında İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi gerçekleştirilmiştir. Çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi sınıflarının 1000'i aşkın delegeyle temsil edildiği bu kongre genel olarak ekonomik envanterler ve hedeflerin belirlendiği, iktisadi modelin belirlenmeye çalışıldığı bir çalıştaydır. İktisadi problemler ve çözüm yolları üzerinde duruldu. Neticede "Misak-ı İktisadi Esasları" müzakere edilerek yürürlüğe konulmuştur. (Hafızoğulları, 2006: 187-199), (Kayıran ve Saygın, 2019: 27-70).

İşte bu kongreye işçileri temsilen bulunan İzmirli Nazmi ve iki arkadaşı, başkanlığını Kazım Karabekir'in üstlendiği kongreye bir önerge sunmuşlar ve Latin harflerinin yeniden tartışılmasını sağlamışlardır. Fakat bu teklif Başkan Kazım Karabekir tarafından meselenin eğitim bakanlığını ilgilendirdiği, buranın mevzusu olmadığı ve böyle bir girişimin Müslümanlar arasındaki kültürel birliği ortadan kaldıracağı gerekçesiyle kabul görmemiştir. Karabekir Paşa bununla yetinmeyerek, Kongrenin bitiminin hemen ertesinde Hakimiyet-i Milliye gazetesinde "Latin Harflerini Kabul Edemeyiz" başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Bu makalede özetle şunları dile getirmiştir. (Ökçün, 1971: 218).

"Bu fikir (Latin harflerinin benimsenmesi fikri) bir zamanlar Avrupa'da hercümerci mucip oldu. Bu cereyan evvela orda başladı. Bizim İslam hurufatımız (harflerimiz) kafi değilmiş, binaenaleyh Latin hurufatı alınmalı imiş... Bugün bir kuvvet vardır ki bu kuvvet bütün cihana karşı bu propagandayı yapıyor. Türk yazısı güçtür, okunamaz. Bendeniz bu mesele ile bizzat uğraştım ve Arnavutluk ihtilali içinde bulundum. Acaba bu Latince kabul edilebilir mi? Bu kabul edildiği gün memleket hercümerce girer. Her şeyden sarf-ı nazar bizim kütüphanelerimizi dolduran mukaddes kitaplarımız, tarihimiz binlerce cilt asarımız bu lisanla yazılmış iken büsbütün başka bir şekilde olan bu harfleri (Latin harflerini) kabul ettiğimiz gün, en büyük felakete derhal bütün Avrupa'nın eline güzel bir silah verilmiş olacak, bunlar alem-i İslam'a karşı diyeceklerdir ki Türkler ecnebi yazısını kabul etmişler ve Hristiyan olmuşlardır. İşte düşmanlarımızın çalıştığı şeytankarene fikir budur." (Levent, 1985: 26).

Kazım Karabekir'in bu yazısı çeşitli odaklarca eleştiriye tabi tutulmuştur. Bunlardan biri de önceki bölümde bahsettiğimiz Kılıçzade Hakkı Bey'dir. Hakkı Bey İçtihat dergisinde

karşı görüşlerini dile getirmiş ve bu görüşlerine Hüseyin Cahit Yalçın da destek vermiştir. Hüseyin Cahit Bey özetle şunları söylemiştir:

“...Bütün Türk matbuatının (basının) bastıkları gazetelerin yekunu Avrupa'nın bir vilayet merkezindeki tek bir gazetesinin aded-i tabına (baskı sayısına) uzaktan bile yaklaşamaz... Biz memlekette ümmiliği azaltmıyoruz. Çünkü harflerimiz buna manidir. Çocuklarımız mekteplerde üç sene, dört sene çalıştıktan sonra da doğru okuyamazlar. Çocuklarımız değil, hiçbirimiz her kelimeyi doğru telaffuz ettiğimizi iddia edemeyiz. Böyle lisan, böyle tahsil olur mu? Bizi şimdiki harflere rapteden (bağlayan) şey nedir? Bu harfleri kullanmak için hiçbir mecburiyeti diniye yoktur. Milli harflerimiz de değildir. Bu halde Latin harflerini kabul ederek her an içinde herkese okuyup yazma öğretmek suretiyle elde edebileceğimiz namütenahi (sonsuz) faydaları neden istihfaf ediyoruz?” (Hüseyin Cahit Yalçın, Resimli Gazete, 22 Eylül 1923).

Alfabe tartışmalarında çok belirgin olarak ortaya çıkan kutsiyet argümanı ve dayandırıldığı gerekçeler, bunun gerek toplum gerekse yönetim kademesinde ne kadar güçlü bir sosyo-psikolojik arka planı olduğunu göstermektedir.

TBMM'de alfabe tartışmaları, harf inkılabı konusu Türkiye Büyük Millet Meclisine de taşınmıştır. 1924'teki bütçe görüşmelerinde, Maarif Vekaletinin bütçesi müzakere edilirken, Şükrü Saraçoğlu söz alarak Arap harflerini eleştirdiği şu konuşmayı yapmıştır: “Benim kanaatimce bu büyük derdin en vahim noktası harflerdir. Eğer ben Arap harfi diyecek olursam burada da acaba benim fikrime tuğyan ve isyan edecek var mı? Efendiler! Bunun yegane kabahati harflerdir, Arap hurufatı, Türk lisanını yazmaya müsait değildir. Hacıımızın, hocamızın, amirimizin, memurumuzun gayretine, yıllardan asırlardan beri yapılan bunca fedakarlıklara rağmen halkımızın ancak yüzde ikisi veya üçü okumuştur” (TBMM, Zabıt Cerideleri) Tabii bu konuşma, meclisteki muhafazakar milletvekillerince çok sert biçimde eleştirilmiştir. (Levent, 1972: 395).

1924-1928 arası harf inkılabına kadar bu konuda başkaca resmi bir girişim olmamıştır. Yalnız harf inkılabı öncesinde Başbakan İsmet Paşa'nın Ankara'daki Türk Ocağını ziyareti esnasında kamuoyunu yoklama amaçlı olarak “Latin harflerini kabul edebilir miyiz ne dersiniz?” tarzında bir soru tevcih etmiş, fakat istediği olumlu tepkiyi alamamıştır. (Erişirgil, 1952: 32).

Matbuat dünyasında ise tartışma bir süre daha canlılığını korumuştur. Hüseyin Cahit Yalçın, Tanin gazetesinde Kurtuluş Yolu başlıklı bir makale ile tedrisatın kolay ve hızlı olabilmesi açısından Latin harfleri vurgusunu yinelemiştir. (Yalçın, 1923: 46-47).

Bu gazetede yayımlanan bir başka makalesinde 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun verimli olabilmesi için mutlaka Latin harflerine geçişin bir sonraki adım olması gerektiğini belirtmiştir.¹⁰

Hüseyin Cahit'e cevap Resimli Gazetede yazısıyla İbrahim Alaeddin Bey'den gelmiştir. Alaeddin Bey tartışmaya dahil olmuş, fakat bireysel olarak bu konuda bitaraf olduğunu, karar mercii olarak halkı gördüğünü söylemiştir. Görüşlerini şu cümlelerle aktarmıştır: “Latin Harflerinin kabulü ile Türkiye tılsımlı bir asa değmiş gibi değişebilecek mi? Dünyada buna benzer bir tecrübenin yapılmış olduğunu bilseydik, yani teessüs etmiş bir medeniyeti ve asırlardan beri kitapları ve kütüphaneleri bulunan bir milletin daha kolay varmış diye yazısını değiştirmeye teşebbüs ettiğine vakıf olsaydık, hiç olmazsa ona kıyasen belki bir hüküm vermeye, daha doğrusu bir tahmin yapmaya imkan olurdu” (İbrahim Alaeddin Bey, Resimli Gazete, 29 Mart 1924).

Alaeddin Bey Latin harfi taraftarlarının görüşlerine temellendirirken Arap harflerinin yazımının güç olması, yazıda ortak bir birliğin eksikliği, zorluğundan dolayı ecnebilerin lisanımıza alaka göstermediklerini, biraz tedrisattan geçmiş kişilerin bile makaleleri yanlış yapmadan okuyamadıklarını, bu tür yazıların neredeyse sadece yüksek eğitim görmüş kimselere hitap ettiğini vurguladıklarını belirtmiştir. (İbrahim Alaeddin Bey, Resimli Gazete, 29 Mart 1924).

Resimli Gazetede bir başka karşıt yazı Ahmet Hikmet Müftüoğlu tarafından kaleme alınmıştır. Müftüoğlu, Arap yazısının “cüz’i bir gayret ve masraf ile” ıslah edilebileceğini ve Latin harflerine geçiş taleplerini “akla, mantığa sığmayan çocukça tedbir” olarak tasavvur etmiştir. (Müftüoğlu, Resimli Gazete; 30 Ağustos 1924).

Dönemin matbuat dünyasında alfabe mevzuu bu minvalde cereyan ederken Almanya’da eğitim gören birkaç Türk öğrenci “Yeni Harfler Birliği” isimli bir cemiyet kurarak Latin harflerinden yana olanlara hem örnek hem de destek olmak istemişlerdir. Hedeflerini çok büyük tutarak dünyada Türkçe konuşulan tüm coğrafyalardaki Türklerin bu

¹⁰ Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu (Öğretim Birliği Yasası), Türkiye büyük Millet Meclisi tarafından Halifeliğin kaldırıldığı gün olan 3 Mart 1924 tarihinde kabûl edildi. Böylece Türkiye’deki bütün öğretim ve eğitim kurumları ile bu konudaki çalışmalar Milli Eğitim Başkanlığının gözetim ve denetimi altına girdi.

yazıyı kabul ederek alfabede birlik sağlamalarını arzulamışlardır. “Yeni Yazı” isimli Latin harfli ve Türkçe bir mecmua çıkartarak fikirlerinde ciddi olduklarını sergilemişlerdir. (Mercanlıgil, 1949: 10-12).

Ali Seydi Bey’in İstanbul’da bastırıldığı otuz iki sayfalık risalesi kayda değer bir diğer önemli bilgidir. “Latin alfabesini dilimize uygulamak mümkün müdür?” isimli bu çalışmasında: “Latin yazısını almak ulusal gururla da bağdaşmaz. Eski yazıyla bunca büyük adam yetiştirmiş olan bu ulusu “elifbasızlık”, dolayısı ile “lisansızlık ile itham etmek” olur. Alfabemizin başına “şapka geçirmeğe” ulusal gurur nasıl katlanır? Birkaç kişinin yanılışı yüzünden eski kültür yapıtları kurban edilir mi? Bunların en önemlilerini Latin yazısına çevirmek ise en az çeyrek yüzyıl alır... Tarihimizde böyle bir boşluk yaratmaya ulusal vicdan nasıl izin verir...” şeklinde görüşlerini dile getirmiştir. (Seydi,1924: 32).

Bu arada farklı görüşler de dile getirilmiştir. Halit Ziya’ya göre alfabe mevzuu evet veya hayır gibi bir basitliğe indirilerek geçiştirilemeyecek meseledir. Farklı yaklaşımlara da kapı aralanmalıdır. İlle de lisanımızı ecnebi bir semboller manzumesiyle yazıya aktarmamız icap ediyorsa, bu durumda lisanımızdaki seslere daha münasip olan Ermeni elifbasının bir alternatif olabileceğini dile getirir. Ona göre Latin alfabesi bu vazifeyi karşılayacak durumda değildir. (Halit Ziya, Akşam, 24 Nisan 1926).

1925 yılındaki Şeyh Sait ayaklanması sert biçimde bastırılmış, 1929’a kadar yürürlükte kalacak olan Takrir-i Sükun kanunu çıkartılarak matbuat dünyası tamamen sessiz hale getirilmiştir. Gazeteciler ve aydınlar, ayaklanmada rolleri oldukları gerekçesiyle ya İstiklal Mahkemelerinde yargılanmışlar ya da sürgünlere yollanmışlardır.¹¹ (Çavdar,1999: 281- 282). Yayına devam etme imkanı bulan gazeteler ise yapılan inkılaplarla ilgili yazılara ağırlık vermişlerdir.

Burada 1923-28 yılları arası cereyan eden üç temel görüşü detaylı olarak ele almakta fayda var. Bunları Tahsin Ömer, İsmail Şükrü ve Avram Galanti’nin düşünceleri olarak sıralayabiliriz.

¹¹ Takrir-i Sükûn Kanunu ile Basma yönelik ilk dava “Tanin” gazetesi sahip ve başyazarı olan Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey’e karşı açılmıştı. T.C.F.’nin İstanbul şubesinin 12-13 Nisan 1925 gecesi polis tarafından aranmasını “Tanin” baskın olarak yayınlamıştır. İstiklâl Mahkemesi gazeteyi aratarak yazı işleri müdürleri Baha ve Kadri Beylerle, sorumlu müdür Muammer Bey’i tutuklayarak Ankara’ya gönderdi. Tanin gazetesi kapatıldı. Hüseyin Cahit Bey 19 Nisan’da yargılanmak için tutuklu olarak Ankara’ya oradan da cezasını çekmek üzere Çorum’a sürüldü.

2.2. Latin Harflerini Savunan Görüş: Tahsin Ömer Risalesi

Tahsin Ömer, Latin harflerinin kabul edilmesini savunmuş, bu konuda 1923 yılında kırk sayfalık bir risale kaleme almıştır. “İlmi ve Tarihi Esaslara Nazaran Harflerimiz Latin Harflerinin Aynıdır” isimli eserde gerek Arap gerekse Latin alfabelerinin her ikisinin de MÖ. 1000’li yıllardaki Finike harf sistematiğine dayandıklarını, Finike sembollerinin ise antik Mısır’a özgü hiyeroglif yazısından esinlendiğini dile getirerek, bahsi geçen alfabelerin karşılaştırmalı çizelgelerini çalışmasında sergilemiştir. Daha da önemlisi, harf inkılabından daha öncesinde “Türkçemiz Latin Harfleriyle Nasıl Yazılacak?” adı altında Latin alfabesini temel alan özgün bir alfabe tasarlamıştır. Azerbaycanlı Ahundzade’den sonra, Tahsin Ömer’in bu çalışması Türkiye’de sahasında ilklerden olmakla birlikte hak ettiği alakayı görememiştir. (İpek, 2017: 19-44).

Tahsin Ömer, bu dönemde Latin harf taraftarlarının öncülerinden olup, meseleye bilimsel noktalardan yaklaşarak her iki alfabenin de köken olarak aynı yeri işaret ettiğini, Arapçadan farklı olarak soldan sağa doğru yazılan Latince sembollerin Arap muadillerinden sadece tarihi süreç içerisinde çeşitli dönüşümler geçiren daha gelişmiş örnekler olduğunu ortaya atıp muhataplarının sert muhalefetini kırmaya, değişikliğe karşı oluşabilecek mukavemeti yumuşatmaya çalışmıştır. Avrupa ile arasında ciddi bir mesafe oluşan ülkemizin, bunu bilimle aşabileceğini ve bu noktada engel teşkil eden Arap alfabesinin Latin muadiliyle değiştirilmesini öngörüyordu. Tarihsel olarak yeterince dönüşüm yaşamamış olan Arap harflerine kıyasla, içinde bulunduğumuz ilerleme çağına daha uygun ve fonksiyonel olan Latincenin önemine vurgu yapıyordu. (Çelik, 2018: 21).

Arapçanın kutsiyeti argümanını da aynı gerekçelerle çürütmeye çalışmıştır. Aynı kökenden olmaları itibarıyla böylesi bir üstünlükten bahsetmenin yersiz olduğunu, iki dilin farklı evrim süreçleri yaşayarak günümüze geldiklerini, birinin diğerine göre daha kullanışlı ve tercih edilebilir avantajlar sunduğunu söylemiştir. (Çelik, 2018: 23).

Tahsin Beye göre Türkçe ve Arapça arasındaki uyumsuzluk noktaları da tartışmanın başka bir boyutunu teşkil ediyordu. Atalarımız İslam öğretisini benimsediklerinde, Arap harflerinin dilimize ne derece uyup uymadığını sorgulama ihtiyacı duymadıklarını, halbuki farklı ırktan olan Arapların dilleri de Türkçemize ne söyleyiş ne ağız ne de uyum açısından paralellik göstermekteydi. (Çelik, 2018: 24).

Tahsin Bey'e göre matbaa alanında yaşanan sıkıntılar bu olayın bize yansıyan diğer sıkıntılarındandı. Arap harfleri bir kelimenin başı, ortası veya sonunda bulunmalarına göre farklı şekillere bürünebiliyorlardı. Bu da Türkçe bir ifadeyi basarken 450'yi aşkın sembol arasından seçim yapmak zorluğunu doğuruyordu. Buna mukabil, Latin harflerinde böyle bir ayırma ihtiyaç olmadığından, aynı işlem için 30 tane sembol kafi gelmekteydi. Matbuatın her aşaması için bu muazzam bir kolaylık sağlayacaktı. (Çelik, 2018: 24-25).

Latin alfabesinin sağlayacağı başka faydaları sunmak için, kökenleri Hunlara dayanan Macarların Latin alfabesi sayesinde gelişmiş olduklarını, okuma yazma oranlarını yükselttiklerini ileri sürmüştür. Gelişme, okuryazarlık oranı ve Latin alfabesi arasında bir paralellik öngörüordu. (Çelik, 2018: 26).

2.3. Arap Harflerini Savunan Görüş: Avram Galanti ve Risalesi

1873-1961 yılları arasında yaşamış olan Avram Galanti'nin şeceresi yüzyıllar önceki İspanyol zulmünden kaçan Yahudilere dayanmaktadır. Pederi Osmanlıda memuriyetle vazifeliydi. Galanti geleneklerine bağlı Yahudi toplumunun bir gereği olarak küçük yaşlardan itibaren dini okullara gitmiş ve eğitim almıştır. İbraniceyi iyi derecede öğrendi. İzmir'de lise eğitimi alırken Arapça dersinden etkilenmiş, Arapça ve İbranice'nin benzerliklerini fark ederek ilerleyen yıllarını bu iki dil üzerine araştırmaya adanmıştır. (Çelik, 2018: 27).

Alfabe tartışmalarına dahil olmuş ve mevcut harflerin muhafaza edilmesi gerektiğini dile getiren en önemli figürlerden biri haline gelmiştir. Aynı yıllarda içinde bulunduğu Yahudi cemaatinde de benzer bir tartışma vuku bulmuş, bir kısım Yahudi entelektüeli Latin alfabesine geçişi dile getirirken, Avram Galanti burada da İbrani alfabesinin korunmasını savunmuştur. Her iki mecrada da Latin harflerine büyük muhalefet sergilemiştir. Aksi halde her iki toplum da kültürel olarak yok olma tehlikesiyle baş başa kalabilirdi. (Çelik, 2018: 28).

Gazetelerde yapılan anketlerde de genel olarak o dönem aydınlarının çoğunluğu muhafazakar bir tutum sergilemişlerdir. Harf değişikliğine karşı olanlar arasında Zeki Velidi gibi Türkologlar, Fuat köprülü gibi figürler vardır. (Şentürk, 2012: 32).

Radikal bir dönüşüme karşı duran Galanti, görüşlerini sadece dile getirmekle kalmamış aynı zamanda 1925 yılında " Türkçede Arabi ve Latin harfleri ve imla meselesi" adlı bir risale hazırlayarak fikirlerini kayda geçirmiştir. (Çelik, 2018: 26).

Bu noktada, 26 Şubat-3 Mart 1926 tarihleri arasında gerçekleşen Bakü Türkiyat Kongresinin Galanti'nin tutumuna etkisini irdelemek yerinde olacaktır. Bu kongrenin, devrin Sovyetleri tarafından egemenlikleri altında bulunan Türk topluluklarını Latin sistemine kanalize etmek için planlandığı düşünülmektedir. Sovyetlerin daha 1924'lerde Arapça eserlerin kendi sınırları içerisine girişine yasak getirmesi, bunun ilk aşamasını oluşturmaktaydı. Kongrenin tertip edilmesi için Latin alfabesi taraftarları, Rus Türkolog ve dilbilimcileri, benzer görüşleri paylaşan Azeri entelektüeller büyük gayret sarf etmişlerdir. (Oral, 2004: 115).

Bu toplantıda etnografya, tarih, Türk dilleri, diller arasında tarihi münasebetler, imla kuralları, alfabeler ve kültürel konular ele alınmış; en önemli mevzu ise alfabe tartışmaları olmuştur. Türkiye Türklerini temsilen Mehmet Fuat Köprülü, Hüseyinzade Ali Turan ve İsmail Hikmet Ertaylan'ın bulunduğu bu toplantıda sonuç olarak Latin harflerine geçiş yönünde ilkesel bir karar alınmıştır. (Oral, 2004: 118-119).

Bu kongre, farklı coğrafyalardan gelen Türklerin birbirlerini tanımalarını ve etkileşimde bulunmalarını sağlamış; fakat bu etkileşimi çok olumlu bulmayan Sovyetler, 1938'lerde egemenliklerindeki Türkleri bu sefer Kiril alfabesini kabule zorlamıştır. Hatta her topluluk için ayrı bir Kiril alfabesi vücuda getirilerek, bunlar arasındaki kültürel alışverişin önüne geçilme siyaseti güdülmüştür. (User, 2006, :141).

Avram Galanti, işte bu kongrede alınan kararların akabinde, tekrar harf meselesine eğilmiş ve Akşam gazetesinde bir seri yazı kaleme almıştır. Daha sonra bu makalelerini "Arabi Harfleri Terakkimize Mani Değildir" isimli bir kitapçıkta bir araya getirmiştir. Kongre, bilimsel kavramların Arapça ve Farsça sözlüklerden araştırılarak değil, batılı lisanlardaki karşılıklarının doğrudan alınmasını öngörüyordu. Galanti, bu kararın tamamen politik olduğunu ve bilimle de uyuşmadığını söylüyordu. Ona göre Kongre bu kararı alırken şu noktayı gözden kaçırmıyordu. Diller arasında karşılıklı bir alışveriş vardı. Türkçe sadece Arapça ve Farsçadan değil, aynı zamanda Sırpça, Yunanca, Ermenice, Bulgarca ve Arnavutçadan da sözcükler almış ve onlara da aynı etkiyi yapmıştı. Sonra, Türkçeden mevcut Arapça ve Farsça bilimsel kavramların atılması durumunda, dilin adeta çok fakirleşeceğini ve basit sıradan bir iş lisanı haline geleceğini belirtmiştir. Çünkü Arapça ve Farsçanın Türkçeye

etkisi sanılanın ötesinde bir boyuttadır ve durum kongrede alınan kararın uygulanmasına hiç de elverişli değildir. (Çelik, 2018: 26, 28-29).

Yazar, dilin Türkçeleşmesinde bir beis görmediğini, fakat henüz Türkçemizin bilimsel kavramlar üretecek bir yapıda olmadığını ve bu mevzuda Arapça ve Farsçanın desteğine ihtiyaç duyulduğunu dile getiriyordu. Avram Galanti, bir dil ile ilgili mevzuların bütünlükçü bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini ve bunun bir kültür meselesi olduğunu; alfabe meselesinin de bundan ayrı tutulacak bir yönü olmadığını söylüyordu. Latin alfabesinin sunduğu tek avantajın çocukların daha hızlı okur-yazar duruma gelmesidir. Fakat bir tarafta daha çabuk okuma yazmayı öğrenmek, diğer tarafta da kültürel bir yoksunlukla sonuçlanmak ihtimali varken, doğru kararı vermek çok mühimdi. Fayda-zarar dengesi gözetilmeliydi. Yüksek tahsilin çökmesi, aydın ve düşünce insanlarının yetişemeyecek olması, eski eserlerin unutulup maziyle kültürel bağın kopması endişesi vardı. Latin harfleriyle yetişecek neslin kültürel olarak kitaptan yoksun kalacağını, ticaretin bile dil meselesinden etkileneceğini, Arapça yazıyı kullanan komşularımızla ticari anlamda da sorunlar yaşayacağımızı dile getirmiştir. (Çelik, 2018: 29-30).

Avram Galanti, çözümü Arap harflerinde ıslahatta buluyordu. Yapılması gereken öğrenmeyi kolaylaştıracak basit ve net bir lisanla kaleme alınmış kitaplar vücuda getirmektir. Zaten Latin harfleri de Türkçeye hiç uymuyordu. Zaten böylesi bir harf sistematiğiyle yazılacak Türkçe ile ne çeviriler yapılabilir ne de ilim üretilebilirdi. Batı dillerinden alınacak kavramlarla, dilimiz kendini tam bir keşmekeş içinde bulacaktı. Bu bizi kültürel çöküşe, insanlarımızı da okunacak kitaplardan yoksunluğa götürecekti. Gelecekte, hiçbir aydını olmayan ve geçmişle bağları kopmuş bir toplum haline gelme riskimiz vardı. (Çelik, 2018: 31-32).

Avram Galanti, Çağlayan isimli dergide de bu mevzu üzerine kaleme aldığı yazısında muhtemel olumsuz neticelere işaret etmiştir. Galanti'nin bir diğer hususi yönü, ecnebi lisanda tedrisata muhalif olanların en önde gelenlerinden biri olmasıdır. Bu mevzuda eleştirilerde bulunan ilk şahıs olarak göze çarpmaktadır. (Tüfekçi, 2009: 123-124). Bu görüşleriyle Cumhuriyetle birlikte kültürel devamlılığı savunduğu ve harf ve dil inkılaplarına muhalif olmasından dolayı eğitim kurumlarındaki vazifelerinden dışlanmıştır. (Tüfekçi, 2009: 117).

2.4. Latin ve Arap Alfabelerinden Farklı Olarak İsmail Şükrü Bey'in Alternatif Alfabe Arayışı

Şu ana kadar görüldüğü üzere alfabe mevzuunda iki farklı cereyan bulunmaktadır. Bir tarafta savunmacı konumda olanların mevcut yazıyı küçük iyileştirmelerle devam ettirmek düşüncesi, diğer tarafta ise batı yanlısı modern bir bakış açısıyla köklü bir değişim yapılarak Latin alfabesine geçilmesi gerektiği düşüncesidir. İşte tam bu noktada İsmail Şükrü Bey'in üçüncü yolu ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle mensubu bulunduğu modernci akıma aykırı bir misal teşkil etmektedir.

Bakü'de gerçekleşen Türkiyat Kongresi'nden hareketle, "Latin ve Arap Harflerinden Daha İyisini Bulalım" isimli bir çalışma ortaya koyan İsmail Şükrü Bey, burada ultra modernist denilecek bir fikir ortaya atmaktadır. Ona göre, insanlığın geldiği son merhaleye münasip yepyeni bir harf sistematiği ortaya konmalıdır. Mevcut alfabelerin aksayan yönleri belirlenerek, modern bilimin ışığında en uygun semboller seçilerek modern, özgün ve kusursuz bir alfabe vücuda getirilmelidir. (Çelik, 2018:20).

Şükrü Bey, milletlerin gelişmesi ve uygarlaşmasının temelde eğitime bağlı olduğunu, bunu diğer sahaların takip edeceğini söyler. Eğitimin millileştirilmesinin yolu yazımdan ve lisanın rahat ve düzgün olmasından geçiyordu. Zaten lisanımızın yapı ve ilkelerinin ne derece düzenli ve sade olduğu ve fevkalade bir ilerleme yetisine haiz olduğu tüm dilbilimcilerin üzerinde fikir birliği ettikleri bir hakikatti. İşin aslı, ecdadımız adeta dilimizin bugünkü sorunlarına sebebiyet verecek derecede bilerek veya bilmeyerek Arapça ve Farsçaya gereğinden fazla ilgi duymuşlar. Turani olan lisanımızı Sami olan Arap ve ari olan Farsçayla mezcederek adeta oldukça farklı bir dil olan Osmanlıca'yı vücuda getirmişler. Şükrü Bey'e göre Türkçe özünden ayrılmış, farklı bir dil hüviyetine bürünmüştür. Bu dili, dilbilim alanında herhangi bir sınıfa sokmak da kabil-i mümkün değildir. Ulusumuzun bu zamana değin ilmi sahada ve okuryazarlıkta geri kalmasının en başlıca sebebi bu harfler ve yazım kurallarıydı. Amacının, dilimizi sıkışmış olduğu bu cendereden kurtarmak, Türklük coğrafyasına ve kendi toplumuna yabancı kalan mevcut dil yerine öz Türkçeyi tekrar diriltmek olduğunu dile getirir. Yapılması gerekenler öncelikle sembollerin ve yazımın düzeltilmesi, akabinde Türkçenin öz gramerine münasip bir tarzda kullanılması ve nihayetinde dilin tüm yabancı unsurlardan arındırılmasıdır.

İsmail Şükrü Bey, dilimiz için en nihayetinde bir harf sistemi olması gerektiğini, fakat gerek Arap gerekse Latin harflerinin birer alternatif olamayacağını, çünkü bunların ikisinin de artık modern olmayan eski dünyanın sembolleri olduğunu söyler. İleri sürdüğü fikri doğrulamak için, Arap ve Latin alternatiflerini avantaj ve dezavantajları açısından irdeledikten sonra, dilimiz için aksama ihtimali olan bütün yönleri giderilmiş, mevcut tüm diller ve alfabeler incelenerek çağın ihtiyaçlarını karşılayan bir sistem ortaya konması gerektiğini savunmuştur. Modern bir alfabe olarak ilmi kriterlere azami derecede uyması gerekiyordu. Arap ve Latin harfleri savunucularından gelebilecek eleştirilere de açıklık getirmiş; insan zihninin evvelce dilbilim kriterleri olmaksızın vücuda getirilen harf sistemlerinin aksayan yanlarını ve mükemmel taraflarını belirledikten sonra, bu yeni harf sisteminin ortaya çıkarılması ve pratik edilmesinde bir zorlukla karşılaşılacaktır. Bu konuda işinin ehli mütehasşis dilbilimciler, gerekli tetkikleri yaptıktan sonra insanlık için en uygun harf sistemini mutlaka meydana getireceklerdir. İlk mevzulardan biri yazış yönünün belirlenmesiydi. Soldan sağa mı, tersi mi yoksa Çince olduğu gibi yukardan aşağıya mı? Yazar, daha hızlı yazılacağını mütalaa ederek sağdan sola doğru yazılması gerektiği noktasında görüş bildirmiştir. Mutlaka her sesi karşılayacak bir sembol olmalı, lisanımız için olması icap eden tüm ünlü ve ünsüz harfler belirlenmeliydi. Kriterler yazımda hızlılığa uygunluk, okuyuşta sembollerin süratle zihinde tasavvur edilebilmesi ve eğitim-öğretimde avantajlar sunmasıydı. Zamanda tasarruf etme açısından, sembollerin noktasız olması tercih sebebiydi. Neşriyatta kolaylığı sağlama anlamında da harfler bitiştirilmeden yazılmalıydı. İstanbul Türkçesi temel alınarak tüm Türklük dünyasına teşmil edilmeliydi. (Çelik, 2018:32-37).

Şükrü Bey, atalarımızın İslam öğretisinin kabulüyle birlikte Arap harflerini alırken bunların dilimize uygunluğunu ilmi bir temele dayanan bir hassasiyetle değil, tamamen dini bir hassasiyetle hareket ettiklerini belirtir. Kabul ettikleri dinin kutsal öğretisinin bu dilde olması hasebiyle, Sami kavimlerine uygun bu harf sistemine zarar verme endişesiyle, onun yazım kurallarını mevcut haliyle alıp doğrudan Türkçeye adapte etmeye çalışmışlardır. Bu görüşü dile getirdikten sonra, mevcut alfabeyi çeşitli kategorilere bölüyordu. Bunlar, Türkçeye uygun harfler, yazım kurallarımıza uymayan harfler, fazlalık durumunda olan semboller ve bizde eksik olan sembollerdi. Mevcut harflerin 21'i uyum açısından sorun çıkarmazken, 15 tanesi yazım kriterlerimize tersti, 11 harf ise gereksiz durumdaydı. Bunun

dışında Türkçemizde gerekli olup da Arap alfabesinin sunmadığı 8 harf vardı. İsmail Şükrü Bey, en nihayetinde vücut bulacak alfabenin mükemmel sesleri olacağını, birçok güzel inkılaplar gerçekleştirmiş Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihine böylesi bir varlığın ekleneceğinin ve sonuçta Türkçenin artık tüm sorunlarından kurtulmuş olacağını söyler. Halihazırda üstün olan Türkçe, harfleri açısından da üstün meziyetlere sahip olacaktır. (Çelik, 2018:32-37).

3. Latin Alfabesine Geçişi Kolaylaştıran Öncüller ve Geçiş

Batılılaşma olgusu Osmanlıda III. Selim Dönemi'ndeki yenileşme hareketleriyle başlamış olup, 1839'da Tanzimat Fermanı ile ikinci aşamasına başlanan bir süreçtir. Osmanlıyı takip eden Cumhuriyet evresinde ise çağdaşlaşma, uygarlaşma, modernleşme kavramlarıyla ifade edilen nihai aşamaya gelinmiştir. Cumhuriyet öncesi batılılaşma hareketlerinde, batıya karşı çoğunlukla askeri ve siyasi denge sağlanması hedef alınmış, bununla birlikte bunların etkisi diğer kurumları da etkilemeye başlamıştır. Bu sürecin nihai hedefine ulaşması için eski yapı ve kurumların yerlerini çağdaş muadillerine terk etmesi gerekmektedir. Bu daha radikal bir dönüşümü ön gördüğünden, sürecin en zorlu aşamasını oluşturacaktır.

Mustafa Kemal'in bu yöndeki motivasyonunu ve inancını şu sözlerinde görmek mümkündür:

“Memleketler muhtelifdir, fakat medeniyet birdir ve bir milletin terakkisi için de bu yegane medeniyete iştirak etmesi lazımdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun sükutu, garba karşı elde ettiği muzafferiyetlerden çok mağruru olarak, kendisini Avrupa milletlerine bağlayan rabitaları kestiği gün başlamıştır. Bu bir hata idi bunu tekrar etmeyeceğiz... Türklerin asırlardan beri takip ettiği hareket, devamlı bir istikameti muhafaza etti. Biz daima şarktan garba doğru yürüdük.” derken bağımsızlık mücadelesi sonrasında çağdaş uygarlığa ulaşmada batı düşünce ve bilimine yönelmenin gerekliliğine vurgu yapmıştır. (Atatürk, 1961: 68).

Mustafa Kemal alfabe tartışmalarına yakından alakadar olmakla birlikte bağımsızlık savaşı ve Cumhuriyet'in kuruluşu aşamalarında bu mevzuyu ön plana çıkartmamış, daha müsait bir ortamın oluşmasını hedeflemiştir. Kafasındaki modern Türkiye'yi aşama aşama şekillendirmektedir. Henüz 1922 senesinde Latin harfleri taraftarı gazeteci Hüseyin Cahit'in “Neden Latin harflerini almıyoruz?” minvalindeki sorusuna, henüz vaktinin oluşmadığı şeklinde mukabelede bulunmuştur. Falih Rıfkı Atay, hatıralarında Mustafa Kemal'in bu

mevzuda Hüseyin Yalçın'ın kendisini yapmayı planladığı şeyler konusunda aceleye getirmeye çalıştığını belirtmiştir. (Atay, 1953: 718).

Meclisin açılması ve saltanatın kaldırılması, Mustafa Kemal'in zihninde bir inkılaplar programı vardı ve buna göre adımlar sırayla atılıyordu. Latin harflerinin kabulünden önce toplumun yavaş yavaş uygun konuma getirilmesi gerekiyordu. Önce Millet Meclisinin açılarak milletin yönetimi yine kendi seçtiği vekiller yolu ile millete verilmiştir. Akabinde saltanatın kaldırılmasıyla yönetim anlayışında hem meclis hem de sultanlık makamı gibi görünen ikilik ortadan kaldırılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, saltanatın kaldırılması müzakerelerinde şunları söyler:

“Hakimiyet ve saltanat hiç kimse tarafından hiç kimseye, ilim icabıdır diye müzakereyle, münakaşa ile verilemez. Hakimiyet, saltanat kuvvetle, kudretle ve zorla alınır. Osmanoğulları zorla Türk milletinin hakimiyet ve saltanatına vazülyed olmuşlardı. Bu tasallutlarını altı asırdan beri idame eylemişlerdir. Şimdi de Türk milleti bu mütecevizlerin hadlerini ihtar ederek, hakimiyet ve saltanatını isyan ederek kendi eline bilfiil almış bulunuyor. Bu bir emrivakidir. Mevzubahis olan, millete saltanatını, hakimiyetini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız meselesi değildir. Mesele zaten emrivaki olmuş bir hakikati ifadeden ibarettir. Bu behemehal olacaktır. Burada içtima edenler meclis ve herkes meseleyi tabii görürse, fikrimce muvafık olur. Aksi takdirde, yine hakikat usulü dairesinde ifade olunacaktır. Fakat ihtimal bazı kafalar kesilecektir.” (Doğan, 2020: 184).

Padişahlığın kaldırılmasının akabinde, bu saltanatın başkaca bir isimle yine Osmanlı hanedanında sürmemesi için halifelik sembolik bir makam olarak varlığını bir süre daha devam ettirmiştir. Bu arada meclis 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'i ilan etti.

Hilafet yanlısı vekiller, 15 Ocak 1923'te "Hilafet-i İslam ve Büyük Millet Meclisi" başlıklı bir kitapçık dağıtarak saltanatın lağvedilmesini olumlu bulduklarını, fakat hilafet makamı için aynı kanıda olmadıklarını belirtiyorlardı. (Türker,1998: 68-89).

Mustafa Kemal Paşa'nın cumhurbaşkanı seçilmesiyle, bu mebusların devlet başkanlığı vazifesini Halife'ye verme düşünceleri de böylelikle rafa kalkmış oldu. (Boyacıoğlu, 1992: 132-175).

Halife Abdülmecid Efendi'nin kendisini devletin bir temsil makamı mesabesinde görüp daha aktif rol almak için çeşitli taleplerde bulunması, bu makamın kaldırılma sürecini

tetiklemiştir. Mustafa Kemal, Halife'yi saltanata özlem duymakla eleştirmiş ve uyarmıştır. (Türker, 1998: 68-89).

Mustafa Kemal Paşa, muhtemel sorunları fark etmiş elini hızlı tutmuştur. 1924 yılı siyaset, yönetim, eğitim alanlarında önemli inkılaplara gebe dir. Bunlara geçmeden önce Osmanlıda tedrisat mevzusunun mazisini biraz irdelemekte fayda var.

1850'li yıllara değ in, toplum sathına yayılmış bir resmi Osmanlı eğitim politikasından bahsedemeyiz. Tedrisat, genel itibariyle Enderun ve birkaç önemli medrese ile sınırlıydı. Özel girişimler ve vakıflarca kurulan ilkokul tarzında İptidailer ve köylerde sıbyan mektepleri de vardı. Enderun, bir tür Osmanlı devlet adamları yetiştiren okul mesabesindeydi. Çoğunlukla Hristiyan ailelerden alınan küçük ve zeki çocuklar, burada eğitim sürecine dahil olarak, zamanla devletin her kademesinde görev alan yöneticiler konumuna gelmekteydiler. Medreseler ise orta ve yüksek tedrisatın gerçekleştirildiği kurumlardı. III. Selim Dönemi'nden itibaren başlayan modernleşme hareketleriyle birlikte, eğitim kurumları da batıya öykünmeye başlamıştır. Batı tipi yeni okullarla birlikte geçmiş i temsil eden kurumlar da faaliyetlerine devam etmişti. Önceleri çok kapsayıcı tedrisatın gerçekleştirildiği medreseler, Tanzimat Dönemi'nde yeni mesleki okulların tesis edilmesi sonucu daha çok din eğitimi verilen kurumlar hüviyetine büründü. Bir tarafta modern eğitim veren kurumlar, diğer yanda sadece dini eğitim veren okullar farklı karakterde bireyler yetiştiriyorlardı. Toplumda bir mektep-medrese karşıtlığı vuku buluyordu. Bunlara ilave olarak, azınlık okulları da özerk bir şekilde tedrisata devam ediyorlardı. Osmanlıdan miras alınan bu çok başlı tedrisat usulü, Cumhuriyet'in arzuladığı vatandaş karakteri için uygun bir zemin sunmamaktaydı. İnşa edilmek istenen yeni toplumsal düzen için birkaç adım daha atılm alıydı. (Özkan, 2006: 67-89, 181-202).

İşte 3 Mart 1924 tarihinde Halifelik kaldırılmış; çıkarılan yasaların İslam'a uygunluğunu denetleyen bir kurum olan Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti kaldırılarak yerine Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Diyanet İşleri Başkanlığı tesis edilmiş; Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkartılarak eğitimdeki çok başlılığın önüne geçilmiştir. 1925 yılında ise tarikatlar yasaklanarak bunların kurumları niteliğindeki tekke ve zaviyeler kapatılmış, milletlerarası takvim ve saat ile yeni rakamlar kabul edilmiştir. (Akyıldız, 2010: 7-8).

Dil Kurulu (Encümeni) ve Elifba Raporu, takvimler 1928 yılı mayıs ayını gösterdiğinde, Eğitim Bakanlığı Meclise bir teklif sunarak bir dil kurulu kurulmasını önerdi. Bu doğrultuda vekil, öğretmen ve dil uzmanlarından oluşturulan 9 kişilik encümen içerisinde Falih Rıfkı (Atay), Ruşen Eşref (Ünaydın) ve Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) gibi ünlü figürler de bulunuyordu. (Ülkütaşır, 2000: 61).

Dil kurulu, ilk olarak böylesi bir radikal dönüşümün zamana yayılarak uygulanmasını ön görmüş, yeni harflere geçişin aşama aşama gerçekleşmesi, yeni harfler öğretilirken eski harflerin kullanımının da hemen terkedilmeyip bir süre devam ettirilmesini teklif etmiştir. İsmet Paşa da aynı görüşe katılmış, aksi halde matbaacı esnafın bundan çok zarar göreceğini, devlet işlerinin, tedrisatın kesintiye uğrayacağını, bu sebeplerle kademeli bir geçişin ve ikili bir kullanım icap ettiğini belirtmiştir. Fakat Mustafa Kemal bu teklifi, toplumu rehavete sürükleyebileceğini söyleyerek reddetmiştir. Akabinde, kurul işe koyulmuş ve evvela dilimizdeki seslere karşılık gelen sembolleri belirlemiş, ardından grameri bir çerçeveye oturtmaya çalışmıştır. (Yenişan, 2005: 63-66), (Çiçek, 2013: 66).

Komisyon, adeta bir sarraf titizliğiyle her bir meseleyi enine boyuna tartışıyordu. Mustafa Kemal de bazen kurulun toplantılarına izleyici olarak katılmış, bazen de alınan kararların yönünü belirlemiştir. Tüm bu gayretler temmuz ayının ortalarında bir neticeye vardırıılarak, “Elifba Raporu” adı altında bir metin şeklinde Mustafa Kemal’in onayına sunulmuştur. Bu kurulun, “Elifba Raporu” dışında Muhtasar Türkçe Grameri, Yeni Türk Alfabeti, İmla ve Tasrif Şekilleri, Yeni Türk Yazısı ve İlk Kıraat Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabeti, İmla Lügati ve Seçme Yazılar adı altında yayınları da olmuştur. (Sungu, 1941:10-19), (Kılıç, 2020: 805-806).

Latin harflerine geçiş, alfabenin halka ilk duyurusu, Mustafa Kemal’in 9 Ağustos günü Gülhane Parkı’nda yaptığı konuşmayla gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal bu konuşmasında,

“Bir milletin, bir heyet-i içtimaiyenin yüzde onu okuma yazma bilir, yüzde sekseni bilmez, bundan insan olanlar utanmak lazımdır. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir; iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türkün seviyesini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardadır. Artık mazinin (geçmişin) hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz.” Şeklinde görüşlerini dile getirmiştir. (Korkmaz, 1998:177).

Dil kurulu, Mustafa Kemal'in önerileri doğrultusunda alfabeyle son Şeklini vererek 22 Eylöl'de çalışmalarını bitirmiştir. Mecliste kurula yönelik oluşabilecek tepkilere karşı, celseler düzenlenmiş, İsmet İnönü gibi önemli Şahsiyetler bu devrimdeki kesinliği ve gerekliliği mebuslara izah etmeye çalışmıştır. Seferberlik ilan edilerek, yurdun dört bir yanına harfleri tanıtım gezileri düzenlenmiştir. Latince sembolleri temel alan Türk alfabesine dair kanun 1 Kasım 1928'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde müzakere edilip, 3 Kasım tarihinde de Resmi Gazete'de yayımlanarak uygulanmaya konulmuştur. (Demir ve Yılmaz, 2014: 39).

Mustafa Kemal, 1 Kasım'da Mecliste şu konuşmayı yapmıştır.

“Yüce Millet Meclisi'nin kararıyla Türk harflerinin kat'iyet kesp edip takannun etmesi, memleketimizin terakki ve muasırılaşma gayretlerinde yegane vasıta olacaktır. Medeni milletler ailesine münevver yüce bir milletin lisanı hüviyetinde dahil olacak Türkeyeye bu ihyayı yaşatacak olan üçüncü Büyük Millet Meclisi'nin yalnız ebedi Türk tarihinde değil, topyekun beşeriyet tarihinde güzide bir mevkiisi olacaktır. Türk harflerinin burada tasdiki ile cümlemize, vatana müştak evlatlarına mühim bir vazife düşüyor, bu vazife milletimizin topyekün tenevvür rağmına gösterdiği arzu ve iştiyaka muavenet etmektir. Cümlemiz, hususi ve resmi hayatımızda rastladığımız kadın-erkek her insanımıza talim iştiyaki izhar etmeliyiz.” (TBMM, 1928).

İlk iş olarak 1 Ocak 1929 tarihinde Millet Mektepleri açılmış; il, ile ve köylerde yeni harfleri talim ettiren kurslar açılmış; memur, işçi, ifti, okul yaşı dışındakilere öğretmek için yazı seferberliği başlatılmıştır. Gündüz imkanı olmayanlar için gece kursları düzenlenmiş, basın, yeni harflerle günlük dersler yayınlamıştır. Haziran 1929'dan sonra ise Arap alfabesinin kullanılması yasaklanmıştır.

4. Harf İnkılabının Tarihsel Arka Planı ve Genel Bir Değerlendirme

Osmanlılar, devletlerinin tahkim süreciyle birlikte medrese ve kütüphane tesisine önem vermişlerdir. Tedrisat açısından bu ilk dönemler hem Avrupa hem Osmanlılar için paralellikler arz etmektedir. Okuryazarlık denilen olgu her iki coğrafyada da toplum sathına yayılmamıştı. Kitaplar daha çok ilimle uğraşan insanların ilgi sahasındaydı. Üretimi zor ve maliyetli nesnelereydi. Ancak matbaanın icadıyladır ki kitapların basımı kolaylaşmış ve zamanla toplumların önde gelen düşünürleri dışındaki geniş halk kitleleri bilgiye ulaşma imkanı bulmuştur. Büyük kütüphaneler inşa edilmiş, dillerden çeviriler yapılmış, bilimsel gelişmenin önu açılmıştır. Ancak 1600'lü yıllardan itibaren Avrupa coğrafyasında önemli

gelişmeler yaşanmaya başlamış ve Latincenin üstün bir dil olduğu fikrinin yanında, birtakım düşünürler ulusal dillere de dikkat çekmiştir.

Avrupa’da eğitilmiş bir toplumun oluşmasının temelleri farklı gerekçelere dayandırılmaktadır. Kimileri bu olguyu matbaanın icadıyla ilişkilendirmekte, (Özdemir, 2013: 1284), kimisi sanayileşme ve kentleşme kavramıyla açıklamakta, (Hamerow,1989: 148-174), birtakım uzmanlar da imparatorluklar sonrası ortaya çıkan modern ulus-devletler veya liberal ekonomik düzenin gerektirdiği donanımlı bir kitlenin vücuda getirilmesi gereksinimiyle izaha çalışmıştır. (Akıncı, 2012: 67).

1800’lü yıllara gelindiğinde, Avrupa’da okuma yazma oranının yükseldiğini fakat aynı gelişmenin Osmanlı coğrafyasında yaşanmadığını görüyoruz. Matbaa, Osmanlıda öncelikle azınlıklar arasında kabul görmüş, daha sonra 1700’lü yıllarda İbrahim Müteferrika öncülüğünde Osmanlıda yaygınlık kazanmaya başlamıştı. Fakat okuyup-yazma, kültürel gelişme gibi mefhumlar henüz toplumun geneline sirayet etmediğinden ya da ihtiyaç olarak çok hissedilmediğinden, okuryazarlık oranı çok düşük seyretmiş, (Findley, 1996: 53-54), hatta Cumhuriyet Dönemi’nde 1927’de %10 civarında olan oran 1935’te ancak %19’a çıkmıştır. Bu durum, Tanzimat Dönemi’nden itibaren Osmanlı aydınlarının kafa yordukları bir mesele haline gelmiş, alfabe ile ilişkilendirilme süreci başlamıştır. (Yumuşak, 2004: 5).

Osmanlı Dönemi’nde Türkçe zamanla önemini kaybederek Anadolu’da yaşamını devam ettiren Türk köylüsünün konuşma dili olarak kalmıştır. Osmanlıcanın Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun nüfuzuna girmesi lisanımızı anlaşılması güç hale getirdiği gibi, Arap harflerinin Türkçe kelimeleri ifade etmedeki yetersizliği ve dil yapısının zorluğu kırsalda hayat süren halkın Osmanlıca’yı bırakın anlamayı, kendi lisanını dahi yazıp okuyamaması sonucunu doğurmuştur. (Tongul, 2004: 104)

II. Meşrutiyet Dönemi’nde daha bir canlılık kazanan bu tartışmalarda iki fikir ön plana çıkmıştır. Birincisi mevcut harflerin bir iyileştirme sürecinden geçirilip kullanılması, ikincisi ise Latin alfabesine geçişti. İkinci görüş çok kabul görmemiş ve savaşlarla beraber bu tartışmalar da geri planda kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da tartışmalar yeniden başlamıştır.

Harf inkılabı, bu açıdan Atatürk İnkılapları içerisinde en uzun tarihi arka planı olan yeniliktir. Latin harfleri yanlıları yine sayıca azdılar. Kazım Karabekir, Fuat Köprülü, Atatürk Dönemi'nin Türk Dil Kurumu Başkanı olacak olan İbrahim Necmi ve İsmet İnönü gibi figürler köklü değişime karşı çıkmışlardır. Fakat Mustafa Kemal'in, ilk zamanlardan itibaren Harf inkılabını düşünce dünyasında planladığını biliyoruz. Arap harflerinin Türkçeye münasip düşmediğini, okuryazarlığın önünde engel teşkil ettiğini düşünüyor, onu Türklerin beynini “demir çerçeve içinde bulunduran bir kısıkaç”, “Türklüğün kafasını saran zincir” olarak tasvir ediyordu. Ona göre sorun bağımsızlık kadar mühim ve milli bir meseleydi. Toplum ve dil, bünyesine uymayan bir alfabeden azat edilmeliydi. Kültürün, özgürlüğün, birlik ve beraberliğin, içtimai sulhun mevcudiyeti ve muhafazası için toplumun konuştuğu dilin birbirinden farklı olmaması, sade, anlaşılır ve zengin olması gereklidir. (Savaş, 2003: 5).

Mustafa Kemal, vakti geldiğinde inkılapçı bir ruhla kafasında planladığı projeyi hayata geçirmeye karar verdi ve 1928 yılında bunu gerçekleştirdi. Bu noktada, Türkiye örneği Latin alfabesine adaptasyon hususunda literatüre geçen bir uygulamadır.

Latin alfabesine geçişin sebepleri arasında Arap harflerinin Türkçe sesleri yansıtmada yetersiz kalması gibi etmenler gösterilse de değişikliğin asıl sebebini politik sahada aramak yerinde olacaktır. Nihayetinde Türk modernleşmesinin arkasında milli ve batılı bir motivasyon yatmaktadır. Hedeflenen muasır medeniyete ulaşmak; ancak onların da kullandığı Latin alfabesine geçişle mümkündür. Millilik karakteri ise, Türk halkının asırlardır etkisi altında yaşadığı İslam kaynaklarının ve Arap İslamı'nın yoğun etkisinden kurtulmakla sağlanacaktı. İşte harf inkılabını tam da bu iki hedefe kitlenmiş önemli bir dönüşüm olarak okumak daha doğru olacaktır. Bu noktada, daha önceden muhalefet şerhi koyan İsmet İnönü gibi şahsiyetler, devrimle birlikte, meseleyi kabullenerek samimi taraftar olmuşlardır.

“...Harf inkılabı bir okuma yazma kolaylığına bağlanamaz. ...harf inkılabının bizde tesiri ve büyük faydası, kültür değişmesini kolaylaştırmasıdır. İster istemez Arap kültüründen koştuk. Arap kültürünün ve Arap dilinin tesiri hakkında yeni nesiller bizim kadar fikir edinemezler. Bir misal olarak söylemek isterim: Benim çocukluğumda kültür sahibi adamlar Türk dilinin kifayesizliğinden, eksikliğinden meyas olarak bahsederlerdi ve bunun için cemiyet içinde hem Türk diye bir millet olarak Arap'tan ayrılığı kaldırmalıydık, hem de ‘Sağlam bir dile kavuşmak maksadıyla Arapçayı kabul etmeliydik’ derlerdi. Yani ‘Vaktiyle devleti kurarken ve Türk dilini yaparken Arap dilini kabul etmek doğru olacaktı’ görüşünü hararetle savunurlardı.” (İnönü, 1987: 223).

Toplumların, kullanmış oldukları alfabeleri değiştirip yerine yeni bir harf sistemine adapte olmaları çok sık rastlanan bir olgu olmamakla birlikte, yeni dini öğretiler, kültürler veya yönetimlerle tanışmak durumunda kaldıklarında gözlemlenebilir bir durumdur. Bu bağlamda, yeni Cumhuriyet ile birlikte Batılılaşma siyasetinin dile bir yansıması olarak Arap harflerinde ıslahat yapmaktansa Latin harflerine geçişin tercih edilmesi, Batı dünyası ile her alanda iletişimi kolaylaştırıcı bir adım olarak görülebilir. Latin alfabesi aynen alınıp uygulanmamış, harfler arasından tercihler yapılmış, bu alfabede olmayıp Türkçenin kendine has sesleri olan ğ, ı, ö, ř ve ü gibi semboller ilave edilmiştir. Bu yolla Arap harflerinde yapılması düşünülen iyileştirmelerin bir kısmı Latin alfabesine de uygulanmıştır. İstanbul Türkçesi esas alınarak yazı ve konuşma dili arasındaki farklılıklar da ortadan kaldırılmak istenmiştir.

Harf İnkılabıyla birlikte, yüz yıllık bir mazisi olan yazı tartışmaları da büyük oranda gündemden kalkmıştır. Öte yandan günümüzde ise birtakım detay konuları tartışılmaktadır. Bu noktada yazım ve ifadede karşımıza çıkan meseleler, geri planında eski alışkanlıklardan kaynaklanmaktadır. Dilimize geçmiş olan Arap ve Fars kökenli sözcükler, Latin harfleriyle yazıya aktarılırken söyleyiş temel alınmış, dilimizde yeri olmayan (ع) gibi sesler için değişik semboller kullanma yoluna gidilmemiştir. Yazılışları aynı fakat ifade edilmiş şekilleri ve anlamları farklılık arz eden “kar, hala” gibi sözcükler hususi semboller kullanılarak (hâlâ, Kâr) karışıklık önlenmeye çalışılmıştır. (Demir ve Yılmaz, 2014: 42) Ayrıca “nazal n” diye tabir edilen ses gibi seslerin Latin alfabesinde kendine yer bulamaması bir noksanlık olarak işaret edilmiş, lisanımızın ses zenginliğinin fakirleşmesine sebebiyet verdiği dile getirilmiştir. Buna ilaveten, devrimden bu yana batılı dillerden Türkçeye girmiş birçok kelime ve kavramın bulunması da tenkit edilen bir diğer noktadır. Fakat bu eleştirilere, bu seslerin temel alınan İstanbul ağızında mevcut bulunmayışı gerekçe gösterilerek, bunların oluşturulmak istenen ideal dilde mevcudiyetlerine ihtiyaç olunmadığı, her tabii lisan gibi bizim lisanımızın da diğer dillerle devamlı bir karşılıklı etkileşim içinde olduğu ve bu yüzden dilimize giren yeni yabancı kelimelerde bir beis olmadığı şeklinde cevaplar verilmiştir. (Demir ve Yılmaz, 2014: 56).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MUSULLU DAVUD VE ALFABE MESELESİ

1. Musullu Davud ve Layihası

1.1. Musullu Davud'un Hayatı

Musullu Davud'un hayatı ile ilgili kaynaklar çok sınırlı olmakla birlikte mevcut kaynaklardan şu bilgilere ulaşıyoruz. Asıl adı Davud Yusufati Efendidir. Davud Yusufani Bey ve Dawuod Bey Yusufani olarak da geçmektedir. (BOA, DH. SAİDd. 110/411) Keldani milletindedir. Keldani milleti Süryanilerin Katolik kısmını oluştururlar. Günümüzde Keldani Katolik kilisesi mensuplarının sayısı 1-1,5 milyon civarındadır; bunlar Irak, Suriye, İran, Türkiye, Mısır, Amerika ve Gürcistan'da yaşamaktadır. (Albayrak, 2002: 207-210).

12 Mart 1858 tarihinde Musul'da doğmuştur. Babası Abdurrahim Yusufani Efendidir. Kendisiyle ilgili bilgilere Osmanlı Devleti zamanında kullanılan kimlik belgelerinde (Teskere-i Osmaniye'de) rastlanılmaktadır.

Davud Yusufani¹² Efendi Musul'da Keldani Okulunda okumuştur. Bu okulda Arapça, Türkçe ve Fransızca eğitim görmüştür. Kendisi ile ilgili edindiğimiz bilgilere göre Arapça, Türkçe ve Fransızca okuyup yazdığı anlaşılmaktadır.

Musul Vilayet ve Ticaret ve Ziraat Odası Azalığına 20 Mart 1882 (29 Rebiyülahir 1299) tarihinde gönüllü olarak herhangi bir ücret talep etmeden görevlendirilmiş ve 26 Mayıs 1883'te (19 Recep 1300) bu görevinden ayrılmıştır. Daha sonra 10 Ağustos 1887 de (20 Zilkade 1304) Vilayet-i Mezbure Menafi Komisyonuna Ticaret Mahkemesi Azalıklarına yine gönüllü olarak herhangi bir ücret talep etmeden görevlendirilmiştir. 5 Ekim 1887 de (17 Muharrem 1305) altı yüz yetmiş beş kuruş ücretli bir maaşla Vilayet-i Mezkura Sandık Emaneti'ne görevlendirilmiştir. Bir müddet sonra 14 Eylül 1891 (9 Safer 1309) senesinde askerlik görevini yerine getirmek için bu görevinden ayrılmıştır.

13 Kasım 1897 (17 Cemaziyülahir 1315) tarihinde altı yüz yedi buçuk kuruş ücret ile İkinci Emanet-i Mezkura'ya görevlendirilmiş ve 26 Ocak 1890 da (4 Cemaziyülahir 1307) bu

¹² Bazı belgelerde Yusufati olarak da geçmektedir. Biz metinde birlik olması adına Yusufani olarak kullandık.

süre zarfında buradaki görev ve sorumluluklarını layıkıyla yerine getirdiği için rütbesi binbaşuya denk mülki rütbeye terfi ettirilmiştir. Musul Vilayeti Maliye Bakanlığı ile yapılan tartışmalara vermiş olduğu cevaplarla göreviyle uyumlu hareketlerde bulunduğu ifade edilmiştir.

Osmanlı nüfus kayıt belgelerinde görevlendirilmiş olduğu mülki rütbe ile kayıtlı bulunduğu bakanlıklarda anılan görevlere getirilmesi, Emanet-i Mezkura'ya ilk defa görevlendirilme tarihi, alacağı maaş miktarı, buralardan ayrılmasının sebebi açıkça belirtilmiş, satın aldığı malların cinsi belli ve üzerinde ödemeye mecbur bulunduğu borcu olmadığı ve Musul Vilayeti Meclis İdaresinin 13 Temmuz 1892 (17 Zilhicce 1309) tarihli mazbatasıyla ve muhasebesinin 13 Ekim 1892 (23 Rebiyülevvel 1310) tarihli belgelerde ve Musul Valiliğinin bildirmiş olduğu resmi belgede görevini doğrulukla yerine getirdiği ve Emanet-i Mezkure'ye ikinci defa görevlendirilmesi ve bunun ücret mukabili olması dile getirilmiştir.

Davud Yusufani Efendi 1908-1912 yılları arasında 1. dönem ve 3. dönem olmak üzere Meclisi Mebusan'da iki dönem Musul milletvekilliği yapmıştır. Kendisi dışında da o dönemde Musul milletvekili bulunmamaktadır.

Siyaset hayatı da Mutedil Hürriyetperveran Partisi'nin 1909'da kurulması ile başlamıştır. Bu parti İttihat ve Terakki Partisi'ne karşıt olan milletvekillerinin meclisin içinde başlatmış oldukları yeni bir oluşumdur. Mutedil Hürriyetperveran Partisi 15 Şubat 1910'da parti üyelerini halka duyurmuştur. Bu duyuruda parti üyesi olarak Musullu Davud Yusufani Efendinin ismi de yer almaktadır. Veznedar Musullu Davud Yusufani olarak 42 oy ile meclise milletvekili olarak girmiş olup bu vekilliği ikinci dönem seçimlerinde de devam etmiştir. (Güneş, 1997: 503).

Mebusluk görevi sırasında Musul vilayeti ile ilgili maddi ve ticari problemlerle ilgilenmesinin yanı sıra Osmanlı Devleti'nin yaşamış olduğu olaylarla da yakından ilgilenmektedir. Batı karşısındaki geri kalmışlığı, özellikle eğitim alanındaki eksikliklerin oluşturduğu sıkıntıları ve buna sebep olarak da kullanılan Arap alfabesini ve alfabenin öğrenilmesindeki zorlukları dile getirmektedir. Bunun için önerdiği çözüm yöntemini Meclis-i Mebusan'a sunduğu "İslah-ı Hurufa Dair Meclis-i Mebusan'a Layiha" isimli belge ile belirtmiştir. Bu layihada alfabe değişikliğinin gerekliliğini birçok yönden ele alarak kendi yorumlarıyla birtakım önerilerde bulunmakta ve sonuç olarak dilimize en uygun alfabenin

Latin alfabesi olduğunu belirtmektedir. Bu belge her ne kadar mecliste okunmuşsa da dönemin şartlarından dolayı uygulanamamıştır.

Musullu Davud Yusufani Efendi bulunmuş olduğu çeşitli görevlerdeki vazifeleri dışında birtakım ilmi çalışmalarda da bulunmuştur. Yapılan araştırmalarla kendisine ait yazmış olduğu kitap ismine ulaşılmaktadır. “Kitab-ül Temrin” isimli kitabı Süryani Musullu Davud Yusufani Efendi'nin yazdığı görülmektedir. Kitap yazmak için gerekli olan bilgi ve dili kullanma becerisine sahip olduğu resmi makamlarca kabul edilmiş. Kitabının gerekli şartları taşıdığına resmi makamlarca kabul edilmesi ile kitabın basımına izin verilmiştir. Bu 27 Teşrinisani 1315 (9 Aralık 1899) tarihli fermanla bildirilmiştir. (BOA, MF.MKT. 486/39).

Ancak daha sonra kitap hakkında gerekli makamlarca ayrıntılı çalışmalar ve incelemeler yapılmış; yapılan araştırmalar sonucunda kitabın içeriğinde yer alan Kur'an ayetlerinin yanlış çevrildiği, böyle bir yanlışlığın öğrencilere eğitim vermek amacı ile bile olsa bu durumun kabul edilemeyeceği, bu konuda gereğinin yapılması için kitabın yeniden postalandığı ve 30 Temmuz 1899 (21 Rebiyülevvel 1317) belgeli bir fermanla geri gönderilmiş olduğu bildirilmektedir. (BOA, MF.MKT. 486/39 Lef- 1)

Toplatılıp gönderilen "El Temrin Ali Kitabı'l Temrini Usul'ul Sarf ve Nahiv" isimli Arapça kitapta gerekli makamlarca yapılan dikkatli incelemeler sonucunda Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinin bozularak değiştirilmiş olduğu tespit edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'e dair böyle bir değişikliğin dini ilimlerde kesinlikle kabul edilmeyeceği belirtilmiş ve bu kitabın kullanılmasının dini kanunlara uygun olmadığına 9 Aralık 1899 (27 Teşrin-i Sani 1315) tarihli bir belge ile karar verilmiştir. (BOA, MF.MKT. 486/39 Lef-2)

İlgili makamların karşılıklı yazışmalarından anlaşıldığı kadarıyla kitap ile ilgili problemler kitabın tamamen toplatılıp gerekli imhanın yerine getirilmesiyle nihayete ermiştir.

Bu noktada, Çelebizade Hüseyin Hüsnü Efendi 1910 yılındaki, fetvasına da değinmek yerinde olacaktır. Hüseyin Efendi öncelikle Arap harflerinin Kur'an harfi olduğunu vurgulayıp; Kur'an'ın Arap elifbası dışında başka bir alfabeye kaleme alınamayacağını; daha da ötesi Kur'an'ın harflerin ayrık yazılması anlamına gelen “huruf-ı mukatta-i Arabiye” ile yazılmasına da dini açıdan müsaade edilemeyeceğinin önemli fıkhi eserlerde bahsedildiğini, her inananın Kur'an öğrenmesinin farz olduğunu dile getirmiştir. Çelebizade Hüseyin Hüsnü

Efendi, çocukların Arap harflerini çabuk kavradıklarını; bu harflerde zorluk olduğu düşüncesinin ehil olmayan kimselerin zannı olduğunu; eğitimdeki sıkıntılara Arap harflerinin sebep olduğu iddiasına “köylerimizin mektepsizliğine ve kasaba ve şehirlerimizin mekteplerinin imtizamsızlığı ve muallimlerimizin iktidar ve ihtimamsızlığında aramak daha doğrudur” diyerek mevzunun alfabeye alakalı olmadığını, doğrudan okul ve öğretmen kalitesiyle ilgili olduğuna işaret etmiştir. Sonuç kısmında da şer’i hukukun önemli bir kuralı olan “bir işin yapılmasında zarar ve kötülük olma korkusu varsa yarar ve iyilik ihtimali olsa bile terkinin yapılmasına tercih edilmesi gerektiği” hükmünü dile getirip Latin harflerinin kabul ve İslam mekteplerinde tedrisine asla şer’i cevaz verilemeyeceği hükmüne varmıştır. (Yurdakul, 2021: 64-65)

1.2. Islah-ı Hurufa Dair Meclis-i Mebusan'a Sunulan Layiha Metninin Değerlendirilmesi

Yazarın, “Islah-ı Hurufa Dair Meclis-i Mebusan'a Sunduğu Layiha”da dile getirmek istediği fikirlerini açıklamadan önce hitapta bulunacağı milletvekillerine seslenişi, onları övme amaçlı seçilmiş şekilde kullandığı kelimeler, aslında o dilde ne kadar edebi bir yeteneğe sahip olduğunu gösteriyor.

Transkriptin ilk sayfasının ikinci paragrafında yazar hitap ettiği milletvekillerinin okuma yazmayı ilk öğrendikleri zaman çekmiş oldukları zorluklardan bahsederken, bu güçlüklerin kullanılmış olan alfabeden kaynaklandığını, alfabe değiştirilirse gelecek nesillerin bu sıkıntıları çekmeyeceğini dile getiriyor. Ona göre Arap alfabesi gibi zor bir alfabenin kullanılması işi zorlaştırmanın yanında geciktirmiş de oluyor. Çünkü Arap alfabesinin her harfin başta-ortada-sonda yazılışının farklı olması, harflerin seslendirilmesi için gereken hareketler gibi bütün ayrıntılarının öğrenilmesi çok zaman alabilir. Evet, olaya sadece bu açıdan yaklaşılnca yazar haklı gözükmekte; ancak yazar yaşanan güçlüklerin tek sebebinin alfabe olamayacağını bilebilecek kadar eğitilmiş bir kişidir. Eğitim sistemindeki birtakım sıkıntıları göz ardı etmektedir.

Yine yazının ilerleyen kısımlarında eğitimdeki aksaklıklardan bahsedilirken bu sıkıntıların alfabeden kaynaklandığını dile getirmiştir. Bu konuda da haklılık payı olmakla birlikte, bunun yanında Çin, Japonya ve Kore’de kullanılan alfabelerin çok kolay olmaması, alfabelerindeki zorluklara rağmen gelişmişlik seviyelerinin çok yüksek olması yazarın argümanını zayıflatmaktadır. Yazarın farklı milletlerin alfabelerinden haberdar olmadığını düşünmüyorum, çünkü kendisi eğitilmiş bir kişidir. İslam ve doğu toplumlarına daha yakın olup kişisel tecrübeleri neticesinde batının ilerlemelerinden etkilenmiş olduğu, onlara benzeyebilmek için alfabe değişikliği zorunluluğunu gündeme getirdiği söylenebilir.

Yazarın alfabe değişikliğinin zorunluluğundan bahsederken buna ikna etmeye çalıştığı milletvekillerinin de kendisi ile aynı fikri paylaşıyorlarmış gibi bir üslup kullanarak yazısına devam etmesi de muhataplarını psikolojik olarak ikna çabası şeklinde okunabilir.

Yazar ilerleyen sayfalarda alfabenin değiştirilmesinin mecburi olduğunu; çünkü Arap alfabesinin değiştirilen yönetim şekline yani Meşrutiyet sistemine yakışan bir durum

olmadığından bahsediyor. Batılılaşmak, Batı'yı daha yakından takip etmek ve yaşanan gelişmelerden daha kısa sürede haberdar olabilmek için alfabe değişikliği istenebilir ama yönetim şeklinin değiştirilmiş olması alfabe değişikliğini gerektirmez; alfabe değişikliğinin de tek başına bir yönetimi arzu edilen şekilde demokratikleştirdiği de ileri sürülemez. Yalnız alfabe değişikliği batı ile ilişkileri ilerletebilir, ilerlemenin sağlanmasında katkısı olabilir.

Yine yazar ilerleme ve toplumsal gelişmişliğin geri kalmış olunmasının sebebini kullanılan Arap alfabesine bağlamaktadır. Bu ilerleyememişliğin alfabe değişikliği ile çözüleceğini bildirmektedir. Toplumun geri kalmışlığının sebeplerinden biri kullanılan alfabe ve alfabenin zorlukları olabilir; yalnız bunlar yeterli ya da tek sebep değildir. Çünkü günümüzde Latin alfabesi kullanılmakta olmasına rağmen birçok alanda hala gerekli ilerlemeyi sağladığımız düşünülemez. Alfabe değişikliği de geri kalmışlık problemini giderebilmiş değildir. Toplumun karakteri, gelişimi hızlandırma çabası, okumaya verdiğimiz ilgi ve değer de ilerlemede etkili unsurlar olabilir. Yani tek çözümü alfabe değişikliğinde görmek yanlıştır.

Yazar devletin ve milletin ziraat, ticaret, sanayi her alanda geri kalmışlığını alfabenin değiştirilmemiş olmasına, Arap alfabesinin kullanılıyor olmasına bağlamıştır. Geri kalmışlığın, ilerleyememenin sebeplerinden biri alfabe olabilir ama tek sebep alfabe değildir. Ayrıca alfabe değişikliği de bütün problemleri giderecek mucizevi bir etkiye sahip olamaz. Günümüzde yeni alfabemize rağmen bütün problemleri çözdüğümüz söylenemez. Her alanda ilerleme kaydetmiş değiliz. Birçok problem hala devam etmektedir.

Yazar tarımda kullanılan aletlerin ihtiyacı gidermesindeki sıkıntısından, ticaretteki problemleri, fen bilimlerinin görülmemesindeki eksilikleri, hukuk, askerlik, edebiyat, resim, kimya, matematik, tarih, coğrafyada zamanın gerisinde kalınan alanları iyi teşhis etmiş; fakat çareyi sadece alfabe değişikliğine bağlayarak çözümü sınırlandırmıştır.

Yazar ilerleyen bölümlerde Türkçenin Arapça ve Farsçadan arındırılmasını ve alfabenin Latin alfabesi ile değişmesinden yana olduğunu dile getirmektedir. Bunu dile getirirken de alfabenin zorluğundan bahsetmektedir. Evet, bu konuda haklı olabilir çünkü ilerlemenin önündeki bir engel de alfabenin eğitimi göreceli olarak zorlaştırmasıdır. Ancak dilin tamamen sadeleştirilmesi zor bir ihtimaldir; çünkü diller yaşayan varlıklardır ve birbirlerinden etkilenirler. Günümüzde Latin alfabesi kullanıyoruz ancak Türkçe kelimelerin

içinde kullanılan ve artık ayırımına bile varmadığımız birçok Rusça, İngilizce, Arapça, Farsça kelimeler kullanılmaktadır. Dil, yetişemediği noktalarda kendi toplumuna en yakın dilden, en yakın toplumdaki beslenir. Dil değişime açık ve canlı bir unsurdur.

Günümüzde eğitim Türkçe ve Latin alfabesi ile yapılıyor. Arap bir kişi bir Türk filmi izleyince kabataslak anlayabiliyorsa demek ki sadece alfabe değişimi gerçekleşmiş, sadeleştirmede planlanan hedefe varılamamıştır. Bu da gösteriyor ki diller arasındaki etkileşim devam etmektedir. Bazı durumlarda Latin alfabesinin de yeterli gelmediğini görebiliyoruz. “فقير”i “fakir” yapınca ilerlenmiş olmuyor elbette. Günümüzde bile alfabenin kullanım şekli, noktalamaların nasıl kullanılacağı, dilimize geçmiş olan kelimelerin yazımı gibi birçok alanda tartışmalar devam ediyor.

Yazar metnin ilerleyen sayfalarında memleketin farklı yerlerinde hatta yönetimin merkezinde basılmış olan gazetelerin neden farklı bir alfabe ile yazılmasına mecbur kaldığını söylerken alfabe değişikliği için her alanda açıklamalar yapmaktadır. Aslında Osmanlı Devleti, hususi yaşamlarında kendi alfabe ve dilleri ile neşriyat yapan çok çeşitli bir millet kitlesine sahipti; bu milletlerle Osmanlı yönetimi arasındaki resmi yazışmaları Arap alfabesi ve Osmanlıca dili ile problem yaşamadan yürütebilmiştir.

Yazar, metnin devamında Latin alfabesine geçilirse bunun sağlayacağı yararlılardan bahsederken, bu faydaları daha çok Batı’ya yönelik olarak dile getiriyor ve devamında da Hz. Muhammed’in “Etlübül-ilmi velev fissini” (İlim Çin’de de olsa talep ediniz.) hadisi ile alfabe değişikliğinin sebeplerini kuvvetlendirmiş oluyor ama Arap alfabesinin kullanılmasının getirisi olan İslam toplumlarını yönetme ve onlarla ilişkilerin devam etmesi de yadsınamayacak bir öneme sahiptir.

Yine ilerleyen sayfalarda yazarın, Müslüman köylüler ile Ermeni, Rum ve Bulgar köylülerinin eğitim farklılıklarını ve kimsenin onları aldatamamalarını alfabe değişikliğine bağlaması çok isabetli bir çıkarım değildir. Bu durum eğitim kurumlarının yaygın olmayışından, herkese eşit şekilde eğitim imkanı sağlayamamakta kaynaklanabilir. Ayrıca devlet içindeki farklı eğitim kurumlarında okuyanların farklı lisanları daha çabuk öğrenmeleri eğitim sistemi ile alakalı olmalıdır. Çünkü günümüzden örnek vermek gerekirse, yaklaşık ilköğretim ikinci sınıfta başlanan İngilizce eğitiminin üniversiteye kadar devam etmesine rağmen

birçok gencin İngilizceyi öğrenememesi alfabeden dolayı değil eğitim sistemindeki sıkıntılardan kaynaklanmaktadır.

Yazarın Alfabe değişikliği için öne sürdüğü sıkıntılardan biri de Arap harflerinin yazım ve okunuşundaki farklılıkların oluşturduğu durumlardır. Mesela misafir (musafir), devlet (devlat) gibi yanlış okumalar olabilmıştır. Bu konuda haklıdır; ancak günümüzde de Latin alfabesi kullanılmasına rağmen farklı anlama gelen aynı kelimeler kullanılabilir. Örneğin kar (yağış çeşidi), kâr (madde olarak elde edilen kazanç) gibi. Bunun gibi kelimelerin ayırımına ancak cümle içindeki kullanımı ya da (^) işareti konmasıyla varıyoruz. Yani bazı sorunlarla her türlü alfabede karşılaşılmaktadır.

Latin alfabesine geçişin birçok alanda sihirli bir dokunuş gibi değişimlere vesile olacağı görülüyor. Öyle olsaydı Türkiye'nin şu an her alanda gelişmiş olması gerekirdi. Latin alfabesine geçilmesi okumanın kolaylaşmasını, okumaya hızlı geçilmiş olmasını sağlamıştır. Ancak ilerleyen bir toplum olmak için okumanın süreklilik ve nitelik kazanması gerekir. Günümüzde okuma yazma oranımız %97,42 olarak görülüyor. Bu çok yüksek ve güzel bir durum ama Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Raporu'nda kitap okuma konusunda Türkiye, Malezya, Libya ve Ermenistan gibi ülkelerin bulunduğu 173 ülke arasında 86.sırada bulunmakta; Japonya'da kişi başına düşen kitap sayısı yılda 25, Fransa'da 7, Türkiye'de ise yılda 12 bin 89 kişiye 1 kitap düştüğünü gözlemliyoruz. Bu durum, alfabe değişikliğinin yanında eğitim sisteminin iyileştirilmesi ve diğer etkenlere de önem verilmesi gerektiğini göstermektedir. (Ortaş, 2014: 328).

Yazar ilerleyen kısımlarda alfabe değişikliğinin Osmanlı vatandaşlarını birbirine bağlayacağından bahsediyor, alfabe değişikliğinin büyük mucizeler sağlayacağına inanıyor. Ama maalesef milliyetçi hareketlerin yaşanmış olması ve farklı milletlerin ayrılıp kendi devletlerini kurmaları, yapılacak muhtemel bir alfabe değişikliğinin Osmanlı'da birlikteliği sağlayamayacağını öngörememiştir. Ayrıca İslam dünyasının vakıf olduğu alfabeyi kaldırıp yeni bir alfabe ile İslam dünyasını daha fazla birbirine bağlayacağını düşünmüş ama aynı alfabeyi kullanmış olmasına rağmen bir birliktelik sağlanamamışken, farklı alfabelerle sağlanması düşünülemez. Bu birliktelik sadece alfabe ile de sağlanamaz.

Yazar ilerleyen kısımlarında eğer alfabe değişikliğini yaparsak, bunun farklı memleketlerde kalan dindaşlarımıza da örnek olacağından, onların da böyle bir değişime

gideceğinden ve yaşanan olaylardan aynı anda haberdar olunacağından bahsediyor. Aynı alfabe ve dilin farklı ülkelerce kullanılması varsayımının bu anlamda kolaylık sağlayacağı söylenebilir.

Yazar mebusları ikna etmeye çalışırken sanki biraz da farklı memleketlerde bulunan Türk milletleri arasında birlikteliği sağlayacağına inanıyor. Aynı alfabeyi kullanmak kültür birliğini ve ilişkilerin devam etmesini sağlayabilirdi; ancak SSCB kendi egemenliğindeki Müslümanlarla Osmanlı arasında bağ kurulmasını önlemek için alfabelerini sürekli değiştirmiştir.

Yazar, Latin alfabesine geçişin gerekliliğini dile getirdiği ilk sayfalarda alfabe değişikliğinin mecburiyetinden ve sebeplerinden bahsederken, bir noktadan sonra alfabenin kendisinden kaynaklanan problemlere değinmeye başlamıştır. Burada “Türkçe’de kaç harf vardır?” sorusu ile devam etmiştir. Bu soruya kimse doğru cevap verememiş ve okumayı biraz bildiğini düşünenler de kaçamak cevaplar vermiştir. Arap alfabesinde harfler dışında, harflere ses vermesi amacıyla kullanılan (üstün, esre, ötre) gibi şekiller hesaba katıldığında harf sayısında doğal olarak artış olmaktadır. Ancak harf sayısının fazla olması Arap alfabesinin Çin, Japon, Rus alfabelerinden daha zor olduğunu göstermez. Onlar görece zor alfabelerini kullanarak birçok alanda ilerlemeyi başarmışlardır. Aynı şekilde, Arap alfabesinde harflerin başta-ortada-sonda farklı okunması da simge sayısını arttırmaktadır. Arap alfabesinde ısrar edilmesinin sebebinin “Bizim çocuklarımız zekidir; bunu başarırlar.” şeklinde düşünmenin yanlış olduğundan bahsediyor. Evet, bu konuda haklıdır. Çocuklarımız zeki olsa da olmasa da zor olana talip olunmamalıdır. Bugün birçok alanda ileri bir durumda olan Rusya, Çin, Japonya gibi birçok örnek verilecek olan ülkeler Latin alfabesini kullanmıyorlar. Onların çocukları bizimkilerden daha zekidir diye bir çıkarım yapamayız.

Alfableden kaynaklanan sıkıntılardan bahsederken kullanılan sülüs, nesih, divani, celi, rik’a, ta’lik, kufi yazım şekillerine de değinilmektedir. Bu kadar farklı yazım şekillerinin olmasının işi zorlaştırdığı söylenebilir. Bunları okuyan kişi sayısının da sınırlı kaldığını göz önünde bulundurmak gerekir. Birçoğu kullanıldığı alana göre özel yazı olmuştur ve herkes bunları okuyamazdı. Bu yazım şekillerinin her birinin bir kullanım alanı vardı. Sülüs ve Talik yazısı kalın kalemle büyük boyda yazılmışına denir. Ekseriyetle camilerdeki büyük levhalarda kullanılırdı. Nesih yazı Kur’an’da, resmi kararnamelerde ve özel yazışmalarda kullanılmıştır.

Celi yazı ise günlük kullanıma özgü reklam, dükkan levhası gibi yerlerde kullanılmıştır. Yani her yazım şeklinin kullanıldığı özel yazım alanları vardı ve toplumda herkesin bunları okuması beklenen bir durum değildi.

Arap alfabesinde rakamlarla harflerin birbirine benzerliklerinin hem okumada zorluğa sebep olduğu hem de ticarete muhasebede sıkıntılara sebep olduğu belirtilmiş. Musullu Davut, “latin hurufı ile beraber erkamını da kabul etmek elbette makul olur” şeklinde alfabeyle birlikte rakamların da değiştirilmesini elzem görmüştür. (Yurdakul, 2021: 62)

Aynı zamanda Arap alfabesinde birçok harfin noktalı olmasından kaynaklanan yanlışlıklar ve zamanın israf edilmesine; noktalı harflerin yazımında eksik nokta konulmasından ve bazen fazla nokta konulmasından kaynaklanan yanlışlıklara; bazı harflerin aşırı küçük bazılarının ise fazlaca büyük olmasından kaynaklanan şekil bozukluklarına değinilmiştir. Harflerin harekesiz yazılmasından kaynaklanan yanlış okumalar da alfabenin oluşturduğu söylenen bu problemlerden bazılarıdır. Bu durumda eğitimin önündeki engelin alfabe değişikliği ile giderilebileceği hususunu gündeme getirmiştir. Okuma yazmadaki eksiklikler, alfabenin değiştirilmesi ile daha pratik bir alfabeyle sağlanabilirdi ama 1908-1918 dönemin şartları bu imkanı vermemiştir. Sayı ve harflerin yazım şeklinden kaynaklanan sıkıntılar ekonomik alanda da problemlere sebep olmuştur.

Yazar, yazısının sonlarına doğru Türkçe'nin yazımında Arap harflerinin seslendirilmesinde kullanılan esre, ötre ve üstünün yeterli olamayacağına; Türkçe'nin ses özelliklerine uymadığına değinmiştir. Bu konuda haklıdır. Bu seslendirme şekilleri Türkçe'nin ses özelliklerini karşılayamamaktadır. Ancak günümüzde Latin alfabesini kullanmamıza rağmen birçok kelimenin yazımında hala “Hangi şekil kullanılmalı?”, “Noktalama işaretleri nasıl kullanılmalı?” şeklinde alfabe ile ilgili tartışmalar devam etmektedir. Yani alfabe değişikliği günümüzde de bütün problemleri çözmüş değildir. Zaten tüm problemler de tamamen çözülemez. Çünkü dil yaşayan bir olgudur; etkileşime geçtiği toplumlardan etkilenir ve değişir. Onlardan etkilendiği gibi onları etkiler de. Bu kaçınılmaz bir gerçektir.

Yazar ilerleyen kısımlarda Haccac-ı Zalim'in Kur'an'ı harekeleme işini yaparak alim olan birçok kişiden daha çok alim lakabına layık olduğunu söylemiştir. Burada bilgi eksikliği vardır. İslam'ın yayılmasına bağlı olarak bazı kişilerin Kur'an'ı okurken gramer hataları

yaptığı, bu durumun da anlamın bozulmasına yol açtığı görülünce Hazreti Ali'nin emriyle Ebu'l Esved ed- Düel Kur'an'ı harekelendirmiştir. Öğrencisi Nasr İbnu Asım da bu harekelemeyi devam ettirmiştir. Hazreti Ali zamanında başlayan bu harekeleme, Haccac zamanına kadar genişletilerek sürmüştür. (Ateş, 1982: önsöz).

Yazar, alfabeden kaynaklanan sıkıntıları sıralamaya devam ederken hareke konulsa bile bunun Türkçe kelimeleri yazmada yetersiz kaldığını; yanlış okumaların, yanlış okuyuş ve yazışların çok sık yapıldığına, bunun da anlam bozukluklarına sebep olduğunu açıklıyor. Hareke dışında, Kur'an'ın güzel okunmasını sağlayan tecvit kurallarından bahsediyor. Bu kadar çok kuralın olmasının okumayı öğrenmeye çalışan çocuklara zor geldiğini zikrederek alfabeden kaynaklanan sıkıntıları dile getirmeye devam etmektedir.

Ayrıca bir haberin farklı gazetelere farklı yansıdığını, bunun da yine alfabenin kullanışsızlığından, gazetecilerin not alıp yazıya geçirirken aradaki boşlukları kendilerine göre doldurmalarından kaynaklandığını dile getirmektedir. Bu konudaki haklılığı aynı haberin aynı gün yayınlanan farklı gazetelerde farklı yazılması ile ispatlanabilir.

Yine Arap alfabesinin yazım zorluğundan bahsederken, haritaların bile yanlış ya da eksik yazıldığından, bunun da haritayı haritalıktan çıkardığını; yine Arap alfabesinin sağdan sola yazılmasından kaynaklanan sıkıntıları, ücretin belirtildiği durumlarda yazı ile rakamlar arasında bırakılan boşlukların yeterli olmaması ya da fazla boşluk olmasını, bunun da hem şekil bozukluğuna hem yanlışlıklara sebep olduğunu dile getiriyor. Saymış olduğu bu problemlerin hepsi alfabeden kaynaklanan sıkıntılardır.

Alfabe ile ilgili sıkıntıları dile getirdikten sonra son olarak alfabe değişikliği olması durumunda hangi alfabenin seçilmesi konusunu irdeliyor. Türkçeye ve dil özelliklerine en uygun alfabe olarak çağın en iyi, en kullanışlı alfabesi olduğunu düşündüğü Latin alfabesini işaret ediyor. Latin alfabesini kabul etmekle Avrupa'nın bizim sadece çadırda yaşamayan bir millet olduğumuzu, Avrupa medeniyetine uygun bir millet olduğumuzu anlayacaklarına, bizim de böylece kendimizi onlara kabul ettireceğimize, ilerlemek için Avrupalıların dillerini öğrenmemiz gerektiğine ve bunun da Latin alfabesine geçerek daha kolay olacağına düşünüyor. Bize bu kadar yararı olacak bir alfabeyi kabul etmemiz gerektiğinden bahsediyor. Yazarın bu fikrinde haklılık payı vardır. Dönemin şartları düşünüldüğünde, karşımızda her alanda ilerleme kaydetmiş bir Batı vardır. Onların kullandığı alfabeyi kullanmaya başlayarak

ilerlemeleri yakından takip etme fırsatı doğabilir ve etkileşim daha hızlı olabilirdi. Ancak günümüzde Latin alfabesine geçmiş olmamıza rağmen kendimizi Avrupa'ya yeterince kabul ettirdiğimiz söylenemez.

Yazar, ecdadımızın lüzum hissettikçe alfabelerini değiştirdiklerine, hatta Arap alfabesini de İslamiyet'i kabul ettikten sonra kullanmaya başladıklarını dile getirerek, bizlerin de ortaya konulmuş olan alfabe problemlerini göz önünde bulundurarak gerekli değişikliği yapmamızı dile getiriyor. Harflerin meşruiyeti noktasında bir engel görmeyen Musullu Davud, "kitab-ı mukaddesimizin de bu huruf ile yazılıp yazılmaması hakkında bir şey söyleyemem. Çünkü bu mesele-i şer'iyeye olup selahiyetim haricindedir" demiştir.

Latin alfabesinin soldan sağa yazılmasında dinen hiçbir problem teşkil etmediğini, bunu da verilen fetvalarla desteklemiştir. Yine Latin alfabesine geçilirse, eski eserlerin de zamanla yeni alfabeyle çevrileceğini, bu yüzden bunun bir problem olarak algılanmamasını; Latin alfabesi alınırken de dilimize uygun şekilde ve ihtiyaç doğrultusunda harf ve seslerin seçileceğini; Latin alfabesinin dilimize uygunluğunu, yazıldığı gibi okumak ve okunduğu gibi yazmanın rahatlığını, ayrıca Latin alfabesine geçilirse ortaokul okuyanların zaten bu alfabeyle aşina olduklarını, bilmeyenlerin de birkaç hafta içinde rahatlıkla öğrenebileceklerini izah ederek Latin alfabesine geçişin kolaylıkla olacağını açıklıyor. Burada yazarın fikrinden hareketle alfabenin öğrenimindeki kolaylığın okuma oranını arttırabileceğini, buna bağlı olarak birçok alanda ilerlemenin birbirini takip edebileceğini söyleyebiliriz.

Yazar Latin alfabesine geçişin kolay olacağından bahsediyor; oysa Cumhuriyet Dönemi'nde Latin alfabesine geçiş sürecine baktığımızda bu sürecin kolay olmadığını, kurtuluş savaşından ve yapılan birçok inkılabtan sonra büyük emekler verilerek gerçekleştirildiğini görmekteyiz.

Sonuç olarak alfabe değişikliği için öne sürdüğü bütün problemlerde haklılık derecesi yüksek, ancak alfabe değişikliğini bütün sıkıntıların giderilmesinde mucize olarak görmesi çok gerçekçi durmamakla birlikte, Cumhuriyetin ilanı ile yapılan yenilikler sonucu alfabe değişikliği ile birçok alanda ilerlemelerin yaşanması da yadsınamayacak bir gerçektir.

1.3. Islah-ı Hurufa Dair Meclis-i Mebusan'a Sunulan Layiha'nın Sadeleştirilmiş Metni

Yazarı: Doktor Musullu Davud

Eğitimdeki harfler ve dil değişime muhtaçtır. (1909).

Meclisi ve onun temsilcilerini övüyor. Mebusların da fark ettiği bir durumu kendimce naçizane fikrimi sizlere beyan edeceğim bahsedeceğim fikir de hâlen kullanmakta olduğumuz alfabemizdir.

Ey meclis üyeleri sizlerin okuma yaşına geldiği çocukluktan bu yana çok zahmetlerle öğrenmiş olduğumuz alfabeyi öğrenirken öğretmenlerinizden azar işittiğiniz bile olmuştur. Bu zahmeti çekmenizin sebebi mevcut alfabenin bozuk, düzensiz, ayrık, bitişik şekillerinden kaynaklanmıştır. Şu an kullandığımız alfabe ile yabancı dilleri öğrenmenin ne kadar zor olduğunu sizler tecrübe ettiniz. Bunun için harcadığımız zamana acıdınız. Şimdi okula giden küçük çocuklarınız vardır onların da sizin çektiğiniz zahmetleri çektiklerini görüyorsunuzdur ve hatta onların bu halini görüp isyan ediyorsunuzdur.

Şimdi her biriniz isimlerinizin büyük yerlerde anılacağını biliyordunuz. İşte sırası geldi şimdi hepimiz meclis üyesisiniz şimdi halkın isteklerini söyleyecek olan sizsiniz eğitim için gerekli olan bütçeyi ve gerekli malzemeleri siz düzenleyeceksiniz.

Eğitim dili Türkçe olsun diyeceksiniz.

Türkçenin eğitim dili olması için nispeten kolay öğrenilir olması gerekir. Bu eğitimi eski kitaplarla eğitimi veren öğretmenler gerçekleştiremez bunu da zaten bizim malımız olmayan alfabeyi terk etmekle gerçekleştirebiliriz.

Ey meclis üyeleri Osmanlı halkının kullandığı kelimeleri incelediğinizde aynı kelimenin farklı söylendiğini ve farklı anlamlara geldiğini göreceksiniz şimdi çocuklarımızın kısa zamanda ve az zahmet çekerek okuyup yazmasını istiyorsanız hiç tereddüt etmeden harflerimizi değiştiriniz. Şu an kullanılan Arap alfabesini reddedip Meşrutiyete layık bir alfabe ile değiştiriniz.

Şimdi alfabemizi hangi alfabe ile değiştireceğimiz konusunda dilim döndüğünce birkaç söz söyleyeceğim müsaade ederseniz.

Olgun bir eğitim kötü aletlerle yapılamaz.

Yazı ihtiyacı dile getirmek için bir araç olduğu gibi eğitim içinde lüzumlu bir alettir. Eğitimde yazıya kesinlikle ihtiyaç duyulur. Batı hedefine ulaşmaya doğru giderken biz yarı yolda uykuya dalmışız. Şimdi uyandık ve batıdan geri kaldığımızı anladık şimdi az zamanda çok yol kat etmek arzusundayız. Bunun için de lazım olan aracı tedarik edip ziraatı, ticareti, sanayiye ilerletip servetimizi arttırarak mutluluğa gitmek istiyoruz.

Ziraatı, sanayiye eski usullerle değil ilim ve fen haline getirip okullarda öğretilmesi gerektiğini anlıyoruz. Bunun yanında hukuk, askerlik, siyasilik, edebiyat, resim, hikmet, kimya, tarih, coğrafya vesaire bilimleri öğrenmeyi arzu ediyoruz. Her ne öğrenmek istersek hepsinin yolu ilme dayanıyor. Bunun için yapacağımız Avrupa'da olduğu gibi her ilim ve sanata mahsus ayrı bölümler ve işin ehli insanlar bulup eğitimi mecbur kılmak ve eğitimi gerçekleştirmektir.

İşte görülüyor ki bu hususlar eğitime engel oluyor. Halbuki söylediğim gibi eğitim için alet yazıdır. Bir sanatkar istediği kadar yetenekli olsun elindeki alet sağlam olmayınca mükemmel bir iş çıkartamaz. Okullarımızı ilerletmek için ne kadar para harcasak da eğitimimizi istediğimiz dereceye çıkaramayacağız. Eğitimimiz ilerleyemeyince de hayal ettiğimiz mutluluğu bulamayacağız. Elimizdeki bozuk aletimizi (yazımızı) ıslah edelim bu çok güç. Çünkü biz henüz cahiliz. Bildiğimiz şeyleri yeniden Avrupalılardan öğreneceğiz. Bunun için de onların dilini öğrenmek zorundayız. Kendi dilimizi öğrenmekte zorluk çekerken yabancı dilleri öğrenirken daha çok zahmet çekeceğimizden önce kendi dilimize hakim olmalıyız. Demek ki herhangi bir meslek edinecek olsak önce Türkçeyi sonra Arapçayı Farsçayı ve yabancı dili öğrenecek ve sonra mesleğinin özelliklerini kavrayacak insaf edelim bu kadar uzun bir silsileden geçerek mesleği elde etmeye çalışmak insanımızı yoracaktır. Bunlara acımayalım mı? Alfabemizi yazımızı değiştirmeyelim mi? Yoksa biz de vaktiyle bu zahmeti çektik onlar da çeksinler mi? Böyle hareket edersek gelecek neslimiz bizden nefret ile söz etmeyecek mi? Neden dilimizi hala bütün vatandaşlarımıza öğretmedik.

Neden memleketimizin her köşesinde hatta payitahtımızda gazeteler farklı alfabe ile çıkarılmak zorunda bırakılıyor?

Vatanını milletini seven fertlerimizin yararına olacak bir işi bir köşeye atmalarına kimse razı olmaz. Batılı ülkelerin yazarları dünyanın her köşesinde okuyucu bulurken bizim bilim adamlarımız ve yazarlarımız dünyaya eserlerini sunmakta yetersiz kalıyor. Batı medeniyetin de okuma yazma oranı bu kadar yüksekken Efendimizin (peygamberimiz Hz. Muhammet'ten bahsediyor) bize emri olan okuma yazma biz de neden bu kadar düşük. Okuma yazma bilenler de çoğu okumayı biliyor ama yazmayı bilmiyor.

Halkımızı bu konuda mazur görmeliyiz. Birçokları çocukları bir ustanın çıraklığına verip haftalığını alıp geçimini rahatlatabilecekken biraz okuma yazma öğrenip hesap öğrenmeleri için mahalle mekteplerine gönderiyorlar. Aileler kazançlarından ayırdıkları para ile hocalarının hediye ve ücretlerini veriyorlar. Çocuk birçok sene gidip geliyor ancak birkaç kısa süreden ve duadan başka bir şey öğrenemiyor sonunda babalar durumun farkına varıp çocuğu okuldan alıyor ve bir işi öğrenmesi için bir zanaata veriyor o da çocuğun zamanının heba olmasına sebep oluyor yeterli bir eğitim almasını engelliyor.

Köylülerimiz okuma-yazma bilmedikleri için mahsullerini satarken kandırıyorlar oysa gayrimüslim köylüler okuma yazma bildikleri için daha az aldatılabiliyorlar. Bunun yanında hem Türkçe hem Fransızca eğitim veren okullara giden çocuklar birkaç ay içinde anlamını hakim olmasa da Fransızca'yı az çok hatasız okuyabilecekleri halde kendi dilleri olan Türkçeyi senelerden sonra hatasız okuyamadıklarını fark ediyorlar.

Aslında hevesli birçok işi iyi bilen öğreticilere denk geliyor bazen fedakarlık da bulunuyor bazen de yüz dökerek okumaya başlıyor bu durum bir süre devam ediyor fakat zorluğu bu yolculuğa bir noktadan sonra sabredemiyor ve bırakıyor. Bu kişileri gece dersi veren öğretmenler bu kişilerle çokça karşılaşmıştır.

Çocuklarımızın okuma yazmada güçlük çekmesini zekadan yeteneksizliğinden kaynaklandığını düşünmek onlara haksızlıktır. Bu durumu alfabenin zorluğundan başka bir şeye bağlayamayız.

Çocuklara okuma öğretenler okumayı öğrettiklerinde alfabenin imlanın bütün inceliklerini veremiyorlar bu durumda kelimelerin farklı telaffuzlarını doğuruyor. Mesela misafire (musafir) devleti (devlat) diyebiliyorlar. Biz bu telaffuz farklılığını imla hatalarını görmezden gelerek lisanımızı çıkmaza sokuyoruz dilimizin imlamızın ihtiyaç duyduğu

değişikliği bile bile yapmıyoruz. Dilimizi Batı dillerine kabul ettirmek için her harfi karşılayacak bir harf bir hareke yapsak daha iyi hareket etmiş olmaz mıyız?

Bakın Şark Mismar'ın Ali Paşa'ya sunduğu makalede yazıda acilen alfabeyi ıslah etmemek İslam aleminin mutluluğunu ve geleceğini elinden almak demektir Türk ve Müslümanlara mükemmel bir yazı ve alfabe edindirmek onları bütün dünyanın üstüne çıkaracaktır. Bu alfabe değişikliğini yapmak hem Osmanlı Devleti için İslam alemi için hem de tüm ilim alemi için ve Peygamberimize hürmet etmiş olunacaktır.

Bu söz çok hayırlı bir söz alfabemizin ıslahı eğitimimize kolaylık ve dilimize düzen mükemmeliyet sağlamış olacak. Daha bu kadarla da kalmayacak pek çok büyük hizmet verecek. Dilimizin kolaylaştığını gören Osmanlı milleti eğitimde hiç tereddüt göstermeyecek zaten söylediğim sözle hala birçok milletin kendi dilleriyle yazdığı gazete ve kitaplar yayınlanmaktadır. Alfabemizin ıslahı onları da gayri Müslimleri de Türkçe okuyup yazmaya teşvik edecek ve Türkçe okuyup yazanlar artacak. Dilin kaynaştırma muhabbet kurma hususundaki gücü inkar edilemez. Türkçemiz Türk olmayan vatandaşlarımızın arasında yayıldığı zaman onları bize ısındıracak ve bu şekilde Osmanlı devleti bir bütün olacak bunun lazım olduğunu düşünmeyen bir fert düşünülemez.

Sadece bu kadar mı? Osmanlı saltanatı İslam aleminin dışında kalan milyonlarca dindaşlarımıza da örnek olunacaktır. Onlarda bizde okumakta ve kitap yazma hususundaki kolaylığı görünce kabul ettiğimiz alfabenin okuyup yazmadaki kolaylığı ile karşılaşacaklar ve onların da okuyup yazanları çoğalacağından İslam aleminde ki olaylara daha vakıf olacaklar. Mesela batıda yaşanan bir olayı doğudaki bir Müslüman da öğrenmiş olacak. Böylece İslam aleminin tüm fertleri birbirlerine karşı olan hisleri hilafet makamına olan bağlılıkları artacak.

Bugün ülkemizde farklı milletlere mensup eğitimci ve okullar var. Her biri sahip olduğu milletin dilini geçerli kılmaya ve bizim kendi halkımızın bir kısmını bu sebeple taraflarına çekmeye çalışmışlar. Biz dilimize arz edildiği şekilde kolaylık verecek olursak onlarla rekabet edeceğimiz kesindir.

Hasıl-ı alfabe değişikliğinin gerekliliğinin olmadığını düşünen insanlar da var ama harf değişikliğinin olmamasının düşünmemesi için kör olmak gerekir bunun için deli olması gerekir.

Öyleyse hiç durmayalım. Harekete geçelim.

Yukarıdan beri harflerimizin karışıklığı ve okumamızın zorluğundan bahsederek geldik. Fakat bu zorluğun ve karışıklığın nedenini anlatmadım. Şimdi onu da görelim. Bilinen durumu resmi bir belgeye dayandırarsak bir yazı ile bir belge ile sunmak istiyorum. Fakat durum çok karışık olduğu için nereden başlayacağımı şaşırıyorum. Okumaya yeni başlayan bir adamın şikayetlerini karşılaştığı zorlukları sıra ile size sunacağım.

1. Alim ya da cahil birine alfabemiz kaç harften oluşuyor diye soracak olursak ya bu soruyu bilemeyecek ya da kaçamak cevap verecektir. Biz Araplardan 28 harf aldık İran'dan 4 harf aldık bizde sağır kafi ilave ettik 33 harf oldu. Fakat alim ulemasının bir kısmı elif ve hemzeyi ayrı harf kabul ettikleri için harf sayısı 34 oldu. Bazıları da lamelif'i başlı başına bir harf saydı alfabemiz 35 harfe çıktı.

Bizde de Kaf harfini hem kaf'ı va'vı hem de kaf'ı ya'yı dahil edersek 38 harfimiz olur. Ayrıca iki tane te (te ta) iki türlüde ha (he ha) vardır. Hepsini ne etti? (Kendisinin de bu işin içinden çıkamadığını bildiriyor.)

Görülüyor ki biz daha harflerimizin adetini bilmiyoruz bazı elifba kitaplarında 31, bazılarında 33, bazılarında 34 veya 35 bazıları da 37 göstermiş. Alfabe yeni öğrenmeye başlayanlar ilk hamlede şaşırarak okuduğu dilin kaç harften olduğunu bilmekten aciz kalacak.

2. Harflerimizi sayarken 41 kadar bunları çıkarttık keşke bu kadar olsa Avrupa çocukları 26 harf öğrenirken bizimkilerin zekası 42 harfi öğrenmeye müsaittir diye kendimizi teselli ederdik. Fakat öyle değil çocuklarımızın öğrenmeye mecbur olduğu harfler 120'den aşağı değildir çünkü harflerimiz kelime başında, kelime ortasında ve sonuna geldiğinde dört şekilde yazılıyor. İstisna şekilde elif, dal, zel, rı, ze ve lamelif harflerinin yalnız ikişer şekilleri vardır. Harflerimiz çok karışıktır. Bu söylediğimiz harfler yalnız sağ taraftakilere bitiştiği halde bazı diğer harfler hem öndekine hem arkadakine bitişiyor. Bundan şu ortaya çıkıyor bazı kelimeler bütün halinde oluyor bazıları da iki üç dört parçadan oluşabiliyor. Tilki, katip, karga, yüzüyor, Safranbolu, Madagaskar, operatörlük, ördek, duruzara kelimelerinde olduğu gibi.

Cetvelde olmayan ayın, te, ta, ra, za, ze, je, ke, me, ye gibi harfleri de sayarsak harf sayımız daha da artacaktır.

Bu çeşitlilik o kadar çok ki insanın alfabemizi sınırsız diyeceği geliyor.

Bizde 120-130 şekil var. Ama buna mukabil yabancı dillerde majöskül(büyük) minöskül (küçük) harfleri ayrı ayrı bizde böyle bir ayırım yok. Buna karşı da bizde sülüs, nesih, divani, çeli, reyhani, talik gibi çeşitli yazı stilleri var.

Hele kufinin hakkından herkes gelemez. Mübarek bilmece gibidir. Bir gün Babıali Caddesi'nden geçiyordum camekanın birini yerleştirilen (içtihat kütüphanesi) kitapları dikkatimi çekti. Durdum kufi ile yazılan isimlerini gözden geçirmeye başladım. Derken birisinin ismini bir türlü okuyamadım. İkinci dönüşümde on dakika uğraştıktan sonra (hükümdar ve edebiyat) ismini halledebildim.

3.be, te, de, çim, ha, hı, dal, zel, rı, je, sın, şın, sat, dar, ayın, gayın, fe, kaf, be, te, ne, ze, ye... Gibi birçok birbirine benzer harfleri öğrenmekte ayırt etmekte epeyce zorluk çekilir.

4. elif "1" bir 1 rakamına, ha "o" beş "o" rakamına benzer. Yazı ile rakamlar birlikte yazıldığında bunlar birbirine karışabilir. Ticaretle uğraşanlar, kuyumcular, muhasebeciler bunun zorluğunu herkesten çok çekerler.

5. Yukarı da ki cetvele baktığımızda noktalı harflerin çok olduğunu görürüz. Bu da bir eksiklik. Örneğin (çarpıştırmak) kelimesinde on beş nokta bulunur. Bu kadar çok noktayı yazmak çok zaman kaybına neden oluyor. Bankerlerden biri i ve j harflerinin noktalarını hiç yazmamış bu şekilde tasarruf ettiği zaman sayesinde 200 bin Frank kazandığını hesap etmiş.

6. Yazı yazarken noktaları ait oldukları harflerin tam hizasına denk getirmek oldukça zordur.

7. Ne kadar dikkat edilirse edilsin bazen iki noktalı bir harfi bir nokta ile yazınca kelimeler değişiyor. Mesela (kıl) (fil) olabiliyor.

8. Bazı harfleri noktalarından daha küçük olması da bir sorun değil midir?

9. Harfler arasında da büyüklük ve küçüklük şeklinde bir eşitsizlik var. Örneğin (be, ayın, şad, mim, mim) görülmeyecek kadar küçük iken (çe, zad, ke, ye) çok büyük.

Bunun göze zararlı olduğunu bilim adamları da söylüyor. Şu an kullandığımız alfabe bu açıdan gözü çok yoruyor. Ama Latin alfabesinde diğer harfler aynı boyda olduğu için gözleri o kadar yormuyor.

10. Sıkıntının en büyüğü de harfler üzerinde hareke kullanmamızdandır. Bundan dolayıdır ki yazımızı okumak kahinlik etmekle aynı şeydir. Çünkü harflerin ünlü harflerini yazabiliriz. Hangisinin hangisi ile okunacağını bilemiyoruz. Hatta kendi eğitim hayatımda da (seher'i) sühür, (münteşa'yi) menteşe ve benzeri okuduklarını işitmiş ve bunu anılarıma da yazdım.

Hala ecnebi kelime ve isimleri nadiren doğru okuyabiliyoruz. Bazen pek gülünç vakıalar bile oluyor ki masal hükmüne geçenleri vardır. Mesela naklederler ki çözenin biri (levent hereliti) Arapça zannıyla (levente hürren eledün) suretinde, Arap'ın biri (altmışaltı kurusu) (altmışaltı garveşe), diğer biri (Manastır da Ali Bey'e) adresini (minaseteru dehu ala bike) diye okumuş.

Kendi eğitim hayatımdan bir örnek anlatayım: sınıf arkadaşlarımdan biri kitapta okuyor, arkadaşı da dinliyordu. Okuyan kişi daha önce bitkiler dersini yapmış ve akli bu dersle meşgul olduğundan ibare de geçen (su fiskiyesi) kelimesini sonunda ki (si'yi) görmeden (sufsakiye) diye okuyunca dinleyen arkadaşı (ne? ne?) diye sorması üzerine "canım su fiskiye işte bitkilerin ana esaslarından biri olacak hani lehlahiye, haşhaşiye, safsafiye falan yok mu? Onlardan " demiştir.

5881 numaralı Sabah gazetesinde (torpil Tevfik) ünvanıyla şöyle bir fikra yer almıştır. "... Kendi gibi okuyup yazma bilmeyen bir adamı üst derece bir göreve çıkaran kuvvet, bu görevi devam ettirip burada başarılı olabilirdi. Okuyup yazmaz sözünü abartıp sırtına yük etmemelidir. Torpilin cehaleti zamanı yönetimce de bilinirdi. Tuhaf fıkraları vardır.

Bir gün kalem ve kağıt karşılıklı konuşurlarken o zamanlar çokça kullanılan (zahir Münir) terkibi (zemberi minber) suretinde okumuştur. Diğer bir gün (filan Makam-ı Ali'ye revnekdarız) cümlesini mukabele ederlerken birdenbire hiddetlendi; kaleme hitap ederek:

_ Ben size ecnebi isimlerini parantez içine alın demiyor muyum?

Suretinde çatışmaya gerek duydu. Şaşırdılar. Sonra müdür efendiler sakince fikrini izah ettiler.

_ İşte yine mevzuyu revnak parantez içine almamışsınız dedi."

Doğru bey yazımız bu yazı oldukça değil yönetimin torpili Hürriyet torpilleri bile olsa hedefimize ulaşamayacağımız birçok hatalara yanlışlara düşmek zorunda kalacağız.

Bu gibi birçok olaylarla karşılaşılıyor ve bunlar ağlanacak halimize güldüğümüz şeylerdir.

Çünkü suçlu olan okuyan değil bu bozuk yazı ve bozuk imla ile eğitime devam eden vatan evlatları suçludur. En büyük bilim adamlarımızın bile bazı kelimelerde yanlış okuduğu durumlar olmuştur. Mesela bir cümlenin başında (evveli) kelimesi olsa bunu (eveli) mi (ula) mı, (evna) mı okunacağından herkes tereddüt eder diye düşünüyorum. Gül (çiçek), gel (gelme emri), kel (saçın olmaması), kül (bir nevi toprak) gibi okuma yanlışlarından kaynaklanan birçok hatalar oluşabiliyor bunun gibi birçok örnekler verilebilir.

Ayrıca vav ha ha harflerini harflerin harekesi olarak kullanıyoruz. Bunu da ancak uygun harflere uygulayabiliyoruz. Diğer bütün harflere uygulanamıyor.

11. Arapçada harflerin seslendirilmesi için Üstün, esre, ötre yeterli iken, bu hareketleri Türkçe için kullanmak yeterli olmuyor. Ayrıca bunlar her durumda kullanılmıyor kullanılmak istense bile yazılması çok vakit aldığı için bu ihtiyacı bir önceki harf ya da bir sonraki harfe göre yazılıyor hatta bazen ne kadar dikkat edilirse edilsin bu hareketler harflerin tam üstüne isabet ettirilemiyor adeta sığdırılmıyor.

Ayrıca harflerin harekelendirilmesi iyi bir icat sayılabilir çünkü ondan önce hareketler yoktu hatta nokta bile pek kullanılmazdı. Kur'an'ı Kerimdeki yanlış okumaların önüne geçmek için hareketlerin kullanılması işi birçok alimin yaptığı işten daha iyi olmuştur.

12.Eda eden okuyan kişiler bazı harflerin nasıl okunacağını bilemiyor. Örneğin dad bazen za, bazen sa, dad gibi harfler farklı şekillerde okunabiliyor. Okuyan ve öğretmeye sebep olan kişilerde bu harflerin kesin okunma kurallarından yoksundur.

13.Bazı harfler kelimelerde olmasına rağmen okunmuyor. Bazen de aynı harfler kelimelerde yer alınca okunuyor. Mesela (vade, dere, fare) hiç ha yokmuş gibi (vaid, der, far) okunuyor bu halde ha'yı nasıl okuyacağını ne öğretmen ne öğrenen anlayamıyor. Bu da bir sıkıntıdır.

14.Harekesiz yazdığımız için kelimeleri yanlış okumamızın yanında terkipleri de birbirine karıştırıyoruz. Kesre ise yazılmadığından kelimenin sonunda kesre okunacak yerde cezmlenmiş gibi okunursa ya istenen kendi anlamı çıkmaz ya da başka bir hale döndüğü için anlamı değişir.

15. Hareke kullanıldığında cezm işaretinin içindeki boşluk bazen yanlışlıkla kapanır. Bu da kelimenin yanlış okunmasına neden olur. Mesela şad, şaz, kar, kaz şekline dönüşebilir.

16. Okumayı yazmayı yeni başlamış küçük çocuklar: şedde denilen bir işaret var. Bu işaret hangi harf üzerine konursa o harf iki kere okunur. Mesela sıhat sıhhat gibi okunur. Ancak şedde yalnızca Arapça kelimelerde bulunur. Türkçe kelimelerde iki defa okunan harfler iki defa yazılır. Bir defa yazılıp üzerine şedde konamaz deniyor. O küçük çocuklar bir kelimenin Arapça veya Türkçe yahut Acemce olduğunu nereden bilecekler?

17. Mani, davi gibi kelimelerde Arapların elif-i maksure dedikleri ya görülür. Arapça da bu ya'yı noktasız yazmak kuralken, bizde bu ya kelimelerin sonunda yazılırken nokta kullanılmaması bizdeki dil kuralı olduğu anlaşılır.

18. Haza, semavat, İshak, lakin gibi kelimelerde elif olmadığı halde kelimenin sonundaki elif hemze olarak okunur ve haza, semavat, İshak, lakin gibi kelimelerin okunma mecburiyetleri kelime okuyucularını ezberciliğe sevk eder.

19. Birçok kelimeler yazıldığı gibi okunmuyor. Mesela şamedan (şamdan), muşama'yı (mûşanbâ), na'lin (nâlin) diye okunuyor. Başka şekilde yazılıp başka şekilde okumak mantıksız değil midir? Kelimelerin türeme şekillerini dikkate almamak olmaz mı?

20. Arapçada şemsi harflerle başlayan (te de dal, zel, rı, ze, sın, şin, sad, dat, tı, zı, lam, nun) ile başlayan kelimelerin başına gelen (el') takısının lam'ı telaffuz edilmez ve kelimenin birinci harfi şeddeli okunur. Mesela Ettehiyat Ettehiyyat diye okunur. Bu durumda bu kuralların sürekli hatırlanma zorunluluğunu getirmez mi?

21. Bilinir ki hemze eliften ayrı başlı başına bir harftir. Öyle olduğu halde bir harf şekli yoktur, sade bir işareti vardır. Bu işaretle bazen harflerin üstüne bazen altına yazılır bazen de hiç yazılmaz. Yalnız kalır. İmla ilminde hemzeye verilecek yerin tayini için bir takım kural ve kaideler varsa da bunlar istibdad nizamatı gibi içinden çıkılamayacak kadar karışık ve sonuca bağlanmamış, sürüncemede kalmıştır. Hala (karye'i, kai'a, kare'i) imlalarından hangisinin doğru olduğunu bilmeyen çok kişi vardır.

22. Arapçaya mahsus olan tenvin ise ayrı bir sıkıntıyı teşkil eder. Çünkü kelime yazıldığı gibi okunmayıp sonunda "nun" yok iken "nun" sesi veriliyor. Aklen: aklın, madten: madten gibi...

23. Bir kelimenin yarısı bir satırın sonunda yarısı da onu takip eden satırın başında belirteç kelime tek parça ise yazılamıyor. Bu yüzden yazı da satırlar bir boyda olamıyor. Yayınevinde de kitap çoğaltanlar ya kelimelerin arasına boşluk bırakıyorlar ya da harfleri neşide dedikleri ufak çizgilerle birleştirerek satırları aynı şekle getirmeye çalışıyorlar.

24. Bazı harflerin bir kelime de diğerini takip etmesi şeklinde yazılan "mesuh hattı" yazının şeklini garip bir hale sokuyor. Bu durum şirket-i Hayriye vapurlarının öğle zamanındaki seferlerinin yapıldığı düzensiz sıralara benzetiliyor.

25. Yazımızın havasından biri de güzel yazı yazmak için fazla zaman sarf edilmesi ve güzel yazılarımızda kalitedir.

26. Yazımızın bir sıkıntısı da çabuk yazılamamasıdır. Zabıt katipleri kendilerine verilen notları yazarken çok sıkıntı çekiyorlar. Haykoni Efendi adında biri Ermenice için düzenlenen yazı şeklini Türkçeye de uygulamak için çalışmışsa da bu haber gazetelerde yayımlandı ancak başarılı olduğu söylenmedi.

Bu günlerde gazeteler milletvekillerinin görüşmelerini yazmaktadırlar. Birkaç gazeteyi yan yana getirerek inceleyiniz. Görüşmeleri kısa kısa okuyup kıyaslayınız ve uygulayınız. Göreceksiniz ki bir milletvekilinin ifadesi gazetelere farklı şekillerde geçmiştir. Bunun sebebi belli. Türkçede kolay basit bir yazı şekli olmadığı için gazete muhabirleri ifadeleri tam olarak yazamıyorlar birçok yerleri atlamak zorunda kalıyorlar. Sonradan açık yerleri kendi düşüncelerine göre uydurup yazıyorlar. İfadelerdeki bu farklılığın sebebi muhabirlerin kendi düşüncelerindeki kelimelerle tamamlamalarından kaynaklanıyor.

27. Alfabemizde her bir harf için dört şekil var. Hatta bunların 2-3 harf bir yerde olmak üzere çeşitleri vardır. Hatta tek harften oluşan kelimeler de harf başta, ortada, sonda farklı şekiller alıyor. Bundan dolayı matbaada harflerimizin sayısı 487'ye ulaşmaktadır. Halbuki Fransızca matbaa harfleri majüskül (büyük harfler) dahil olmasına rağmen sayı ancak 152'dir.

Matbaadaki harflerimizin bu durumu değişimi mecburi kılıyor. Bunu 3 görüşle açıklayabiliriz. Birincisi matbaalarda alışıp da hakkı ile bir merteye almak senelerce uğraşmayı gerektiriyor. Bundan dolayıdır ki matbaacılık aleminde bir adım atmak için bir mertebeye 3 yıl çıraklık etmedikçe başka bir merteye derece verilmiyor. Halbuki Fransızca

meratipliği için 1-2 hafta yeterlidir. İkincisi bu derecelerde bu mertebelerde saf bir harf kullanılamıyor. Çünkü harflerin dizili olduğu bölmeler çok yer işgal ediyor. Bu yüzden görevli kişi kolunu bir sağa bir sola bir aşağıya bir yukarıya uzak mesafelere uzatmaya mecbur kalıyor. Üçüncüsü 487 şeklin bölmelerini akılda tutmak zordur. Görevli dalgınlıkla bölmeleri şaşırıyor. Kitaplarımızda gazetelerimiz de hata eksik olmuyor.

28.Yazıyı sağdan sola yazdığımızdan, sayıları da soldan sağa yazdığımızdan milyonlu milyarlık büyük bir adet yazmak gerektiğinde yazının bittiği yer ile adetin başlayacağı yer arasında tam rakamlara uygun gelecek kadar boşluk bırakmak gerekli, bazen rakamlara daha uzaktan ya da daha yakından başlanmış olur. Yazı rakamdan uzak kalınca rakam ve yazı arasında boşluk olur. Yazı rakama yakınsa rakamlar sığdırılmaz.

Şimdi harfi hatamızın kusurunu az çok anladık. Değişimin lüzumuna anladık. Fakat hangi alfabe kullanacağız. Tabii en Muntazam, yeryüzünde en ziyade yaygın, yayılmış, herhangi bir millet alfabetesini değiştirmeye kalktığında en çok müracaat ettiği alfabe hangisi ise onu alıp kullanacağız. O da şüphesiz Latin alfabetesidir.

Evet, Avrupa'nın büyük bir kısmında Kuzey Amerika ve batıda Afrika ve Avustralya'nın birer kısmında ve hatta yerli olmamak üzere bütün Asya'da yaygın olan Latin alfabetesidir.

Cermenler bile son zamanlarda kendi harflerini terk ile gerek hitabet ve gerek tabiatla hep Latin alfabetesini kullanıyorlar. Latin harfleri dünyada en medeni kavimlerin harfleridir. Latin harfleri bütün harflerin şeklen en latifi ve mükemmelidir. Japonlar medeniyetle uygun harf tahrif ettikleri zaman Latin harflerini mevzubahse koydular. Arap harflerini beğenmeyen Boşnaklar, Arnavutlar Latin harflerini kabul ettiler. Biz de Latin harflerinden daha iyisini bulamayız.

Latin harflerini kabul etmekle daha önce sıraladığım bütün sıkıntıların cümlesinden kurtulacağız ve dilimizin ıslahına doğru büyük bir adımı atmış olacağız. Bunun yanında Avrupa medeniyetini daha yakından tanıyıp öğreneceğiz ve Avrupalıların nazarında bizim balkanda çadır kurmuş göçebeden ibaret olmadığımızı Avrupa medeniyetini temsil etmeye uygun bir kavim olduğumuzu ispat etmiş olacağız. Bu suretle siyasi ve medeni hayatımıza hükmetmiş olacağız. Lisanımızı öğrenmekten artık zahmet çekmeyeceğimizden

memleketimizde eğitime muvaffak olacağız. Aynı zamanda başka harf bilmeye muhtaç olmaksızın şimdi muhtaç olduğumuz hatta daima muhtaç olacağımız (çünkü şimdi Avrupalılardan faydalanmak için lisanlarını öğreniyorsak ileride onlarla yarışa girebilmek için yine dillerini öğreneceğiz.) Avrupa'nın herhangi bir dilini öğreneceğiz. Bizi bu kadar faydası olacak olan harfleri kabul etmekte tereddüt etmemeliyiz.

Tarih yazıyor ki Türkler şimdiye kadar dört türlü yazı kullanmıştır. Orhun, Uygur, Nasturi, Arap yazıları. Orhun yazısı altı asır civarında kullanılırken daha sonra Çin kaynaklarında (Tau-kiaue) diye zikredilen şarkı Türkleri tarafından kullanılmış fakat sonradan kullanılmamış durumda kalmış iken Moğolistan da (Karakurum) ve (Karabalgasun)harabeleri civarında Orhun nehri etrafında elde edilen ve Bilgehan ismi ile zikredilen iki sütun üzerindeki yazılar filoloji dilbilimci Thomsen tarafından 1896'da okunup tercüme edilmiştir. Ve hakkında 224 sayfalık gayet önemli bir eser yayınlamıştır. Bu harfleri kullanan Türklerden sonra Uygurların takriben 784 de kullandıkları daha güzel ve Latif bir surette kullanmışlardır. Bu tarihten sonra artık Orhun yazısı ile eser görülmemiş Süryanicenin Arabiye tatbiki demek olan ve bir derece değişime uğrayan Uygur yazısına alan açıldığı görülür. (Necip Asım Bey'in "En Eski Türk Yazısı" isimli eserine müracaat.)

Türkler sekizinci asır da kendilerini Nasraniyet'e davet eden Nasturi rahiplerinin harflerini kullandıysa da İslamiyet'i kabul edince Arap harflerini dinleri ile beraber kabul ettiler.

Bundan şu sonuç çıkar ki atalarımız ihtiyaç duydukça yazılarını değiştirdiler. İnat etmediler. Medeniyete uygun hareket ettiler. Şimdi biz de kullandığımız yazının kusurunu anlamış iken şimdi bize güzel örnek teşkil eden dilimize daha kolay daha uygun bulduğumuz harfleri neden kabul etmeyelim? Buna dinen ve aklen hiçbir engel yoktur. Arap harflerinin Cahiliye Dönemi'nde de kullanılıyor olması İslamiyet ile Arap alfabesi arasında ilişki kurmak abes değil midir? Peygamber efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "öğretiniz ve kolaylaştırınız". Buyurmadılar mı? Hat ve kıraatimiz kolaylaşırsa eğitimimizde kolaylaşır ve cahil dinden habersiz olanlar da azalmış olacağından harflerin ıslahı meselesi dinen ve aklen uygun olduğu görülecektir.

Latin harflerini kullanan Boşnaklarla Arnavutların Slav harflerini kullanan Gürcülerin dinden geri kalmadıkları ortadadır. Yazının soldan sağa yazılmasında ise dinde herhangi bir

engel olmadığı Latin alfabesinin kabul de biraz tereddüt gösteren Arnavut kardeşlerimize verilen fetvalardan anlaşılmaktadır.

Kanuna uymamazlığın istisnası yoktur. İslamiyet'ten sonra da ilave edilen harekeler, secavendler bile bizi bu kanuna uymamız gerektiğine dair uyarmıyor mu?

Avrupalıların icatlarını sanayi ve iktisatlarını taklit etmekle dillerini öğrenmekte eskiden beri kitaplarımızda bulunan noktalama işaretlerini kullanmakta olan bilgilerin onların çalışkanlığını takdir eden bizlerin onların harflerini kabul etmede tereddüt etmemeliyiz. Eski kitaplarımızı ne yapacağız meselesi engel teşkil edemez. Kaideli önemli kitaplar sırayla yeni harflerle yazılacak. Yazılamayacak olanlarda bir üst makama gönderilecek.

Harflerin ıslah edilmesi ve Efendimizin(peygamberimiz) emrini yerine getirmek için Latin harflerini almamız gerektiğini anladık. Şimdi bize kaç harf lazım ve bu harfleri karşılayacak Latin harfi bulunup bulunmadığına bakmamız gerekir. Bu hususta dikkat edilecek olan durum şu ki biz birçok harfleri dilimizden dolayı bazen kalın bazen ince telaffuz etmekteyiz. Bu durum bazen aynı harfin başka kelimedede okunurken bile uygulanabiliyor. Mesela hiçbir zaman telaffuz da (amel'i) (emel) ile karıştırmayız.

O halde (te, dal, zel, sin, nun, kef, he ayın) harflerini gerektiğinde kalın okutacak bir vasıta bulunursa (tı, zad, zı, sad, gayin, kaf, he, ha, ayın) harflerine ayrıca şekil vermekten kurtulmuş olacağız. Ayrıca madem iki se harfini si ve zel harfini za gibi telaffuz ediyoruz onları elifbamızdan çıkarabiliriz. Çünkü kalabalık etmekten başka faydası yoktur. Kef vav'ı kef ya'yı tasvir etmeye de ihtiyaç yoktur. Doğrudan doğru ya da ya telaffuz olunursa ya vav telaffuz olunursa vav yazılır. Sağır kaf'a gelince her ne kadar esasen genizden nun ile kaftan ayrı bir ses çıkarmaya mahsus ise de bu sesi artık çıkarmıyoruz. Doğrudan doğruya nun telaffuz ediyoruz. Öyle ise sağır Kaf yerine nun yazabileceğiz. Demek kala kala 21 harfi Sami kaldı. Bunların Latince karşılıkları cetvelde gösterilmiştir.

Cetvelin incelenmesinden anlaşıldığı üzere hemze için bizde olmayan X kabul edilmiştir. Fakat bu sadece sakın olan hemzenin yerini tutacaktır. Yoksa diğer kelimelerdeki hemzelerin yerini a, e, i, o gibi harfler tutabilir.

Arnavutça da cim'e yakın olduğundan c kabul edilmiştir. Arnavutça da olduğu gibi (P) ye uygun Z ve (şe)'ye uygun c, ya'ya uygun de diğer diller de olduğu gibi j kabul edilmiştir. Diğer harflerin zaten karşılıkları vardır.

Ecnebi memleketlerinden biriyle Türkçe telgraf çekmek gerekirse cim, çim, şin, için uygun işaret bulunamayacak olursa jd, ch, tch gibi harfler kullanılabilir.

Cetveldeki harflerden hangisi kalın okunacaksa o harfin altına bir çizgi konacaktır. Mesela ayn'ın sadasını vermek için x'in, ta sadasını vermek için e'nin sadasını vermek için ta'nın, za için ze'nin sad için s'nin, kaf için g'nin, ğayın için ge'nin he ve ha için h'nin altına çizgi koyacağız.

Bunlardan başka farklı harflerin yerini tutacak şekilde a e i o harflerinin üzerine yerine göre (^) koyacağız.

Elifbamız gelişigüzel sıralanmıştır. Harflerin düzgün bir sıralanma şekli yok. Bence bunları dudaklardan gırtlığa doğru ortaya çıktıkları seslere göre sıraya koymak daha mantıklı olur. O halde bu kural üzere olmalı: be pe mim vav fe ze je sin te dal ra nun lam ye sin cim çim kef kaf he hemze.

Fakat bizim harflere verdiğimiz isimler _ ka elif ba, cim, dal, sin, sad, ayn, kaf, lam, nun, vav _ çeşit çeşit uzun ve kafiyelidir. Böyle kalırsa yeni harfler icat etmeye çalışanlar için harflerin seçilmesinde farklar olacak. Kalan harflerde:(ba, pe, ve, fe, ze, je, se, te, de ra, ne, le, ye, şe, ce, çe, ke, ye, he, ne) diyeceğim.

Bu harfler Arapça ve Farsçaya dahi uygulanabilir. Arapça da bu hareketlere tabidir. Arapça'da bir metin okurken insan daima kuralları uygulamalı, kelimelerin sonuna verilecek hareketleri anlamdan farklı olmayacak şekilde vermeli. Bu durum büyük harflerde uygulanmadığı için boşa gitmiş oluyor. Yalnız Arapça'da se ve zel, peltek sin ve ze gibi telaffuz edildiğinden onlar içinden ayrıca harf almak mecburidir. Bunu da Arnavutçada olduğu gibi a şekli alınabilir. Yine Arapların telaffuzunda zal harfi kalın daldan başka bir şey olmadığından biz de g'nin altına bir çizgi koymakla ifade olunur. Araplar telaffuz da ha ile ha'yı da ayrı kabul ederler. Onun için biz burada ha'yı yine ha'nın kalını ad ve ha için ka'yı tayin edeceğiz.

Ayrıca mukaddes kitabımızın da bu harflerle yazılıp yazılmaması hakkında bir şey söyleyemem. Çünkü bu bir şeriat meselesidir yetkim dışındadır.

Yazıldığı gibi okunmak, okunduğu gibi yazılmak, ne büyük rahatlık kolaylık. Yalnız iş uygulamaya kalıyor. O da zor bir şey değil. Çünkü ortaokul eğitimi görmüş olanlarımız bile Latin harflerini bilir bu harfleri dilimize uygulamak için bir saatlik mesaiye ihtiyaç duyacaktır. Latin harflerini bilmeyenler bir iki hafta içinde okuma yazma bilmeyenlerde birkaç hafta içinde okuyup yazabilecekler.

Yazı bir takım işareten başka bir şey değildir. Bu işareti değiştirip daha iyisini kabul etmek de hiçbir engel yoktur yani eski şeylere bağlanıp yeni şeylerden uzak kalmak tercih edilirse bu hususta da eser yazmaya gerek yoktur.

Şimdi vatanının eğitiminin iyi olmasını isteyen her Osmanlı, yurdunun milletinin şerefini korumak isteyen her ferdin bu faydalı hareketin gerçekleşmesi için çalışması bir farzdır.

1.4. İslah-ı Hurufa Dair Meclis-i Mebusan’a Sunulan Layiha’nın Transkripsiyon Metni

İslah-ı Hurufa Dair Meclis-i Mebusan’a Layiha

Muharriri: Doktor Musullu Davud

“Ta’lîm maârif ıslah-ı Huruf ve lisâna müftekârdır. 1326 (Hicri)

Ey güzîde-i Millet, ey ruh-ı vücûd-ı Meşrutiyet, ey otuz milyon halkın medâr-ı iftihârı, tarîk-i temeddün ve teâlîde nigâh-bân ve kâfile-sâlârı olan muazzez muhterem Mebusan! İştigal buyuracağınız mehâm-ı umur arasında hatır-ı âlinizden dür tutulmamaya lâıyk bir nokta, hayır bir nokta değil bir emr-i azîm var ki ona enzâr-ı dürbününüzü min gayr-i haddin ve âcizâne celp eylemeyi bir vazîfe-i hamıyyet, bir farîza-i vataniyyet add etdim. Hâlâ kullanmakta olduğumuz ve merâmımı ifhâma vâsıta kıldığım şu göz gezdirdiğiniz hurûfumuzdan tarz-ı kitâbetimizden bahsetmek istiyorum.

Ey sevgili Mebusan; sizin ümmetin en âlim, en fâzıl, en muktedir âdemleri olduğunuz sâirlerine tercihen intihâb olunmanızla sâbit ve binâenaleyh akıl, zekâ ve fetânet size küçüklükten beri bir âtiye-i ilâhîye olduğu müsellemlen iken yine elbette tahattur edersiniz ki ilk evân-ı tahsîlinizde ebced-hân olmaya başladığınızda ibâreyi hâlletmeye heceliye heceliye çalıştığınızda epeyce zahmet çekmiş belki de hocanızdan, kalfanızdan tekdîr işitmişsiniz, hâsılı ilk tahsîliniz kalbi ma’sûm-âneniz de bir merâret hâsıl etmişti. Sonradan o ilk çekilen zahmetin, o sade kırâat için uzunca zaman sarf etmenizden sizin bir kusurunuzdan yahut zaaf-ı hâfızanızdan münbais olmadığını, ancak o bozuk, râbitasız, intizâmsız kâh munfasıl, kâh muttasıl, bir kelimedede büyücek bir mesâfe işgâl ederken diğer birinde gözden nihân olacak kadar ufalan o mütelevvin hurûfumuzdan, düşvâr tarz-ı imlâmınızdan bâhusûs hurûfu harekesiz hecelerimizden mütevellit olduğunu teyakkun ettiniz. Hele hurûfumuzu, imlâmızı muahharen hân ettiğiniz ecnebî bir lisân ile meselâ Fransızca ile mukâyese ettiğinizde Suhûlet-i tahsîlce arada ne kadar fark olduğuna elbette vâkıf oldunuz ve yalnız kırâat ve imlâ tahsîli için biz de ihtiyâr edilen zahmete bezl edilen zamana acıdınız. İhtimal ki şimdi mektepli mini mini yavrularınız var, onlar da sizin vaktiyle yaptığınız gibi sıkıla sıkıla, emekleye emekleye âdetâ muammâ hâl edercesine okumaya yelteniyorlar ve siz de bu mâsumları böyle zahmetler,

azâplar içinde gördükçe şefkat-i pederâneniz isyân ediyor, onların haline terahhum ediyorsunuz.

İhtimâl ki her biriniz isimlerinizi nâm-zedliğe vaz' ettiğiniz zaman birer program neşr etmiş ve bast ve ilan ettiğiniz efkâr ve tasmîmât arasında muârefe mutlaka büyük bir ehemmiyet atf edeceğinizi vaâd etmişsinizdir. İşte sırası geldi, şimdi meb'ûs bulunuyorsunuz? Âmmenin inzâr-ı pür-emeli size mâtûftur... Maârif için büyücek bir bütçe tâyin ve ifrâz, yeniden mekâtib-i âliye ve idâdiye ihdâs ve eskilerini ıslah edeceksiniz. Mekâtib-i ibtidâiyye'yi teksîr, tahsîl-i ibtidâiyyenin mecbûrî olmasını iltizâm edeceksiniz.

Lisân-ı tahsîl Türkçe olsun diyecekseniz...

Bunların hepsi iyi. Fakat daha esaslı, mühim bir nokta vardır: tahsîl-i ibtidâi'yi mecbûrî olunca tahsîli teshîl etmek cihetine gidilmesi, Türkçenin lisân-ı tahsîl olmak için nisbeten daha sehl'üt-taallüm olması icâb edecek, değil mi? İşte bu ümniyyelerin husûlünü yalnız güzel kavâid kitâpları, vâkıfına nahiv risâleleri, muktedir muallimler têmin edemez? Daha esaslı vesâit ister. Onun da ancak kullandığımız ve zaten bizim malımız olmayan hurûfu terk ile terakkîyat-ı zamane ile mütenâsip umûmen makbûl ve mergûb olacak muntazam, mükemmel hurûf ikâme ve bu sûretle kırâat ve imlâyı teshîl etmekle mümkün olacağını elbette takdîr edersiniz.

İmdi ey kurret-ül-ayn ümmet olan Mebusan, lisân-ı azb'ül-beyânı Osmanînin umûm vatandaşlarımızın dillerini tazyin ettiğini görmek isterseniz, silm, ilim ve mârifette daha sürâtle terakkî ve teâlî eylememizi arzu ederseniz, lisânımızı kahren değil, seve seve tahsîl etmemizi tercih ederseniz aynı bir kelimenin muhtelif eşhâs tarafından muhtelif sûrette kırâat edildiğini duymakla şu tezebzübden müte'ezza olmak istemezseniz, etfâl vatanın kısa bir zamanda ve az zahmetle okuyup yazabildiğini müşâhede ederek karir-ül ayn olmaya hâhişger iseniz hâsılı lisânımızın tevessü ve intişâr etmesine ve elsine-i sâire arasında kendisine lâyük bir mevki-i muallâ ihrâzına sai iseniz hiç tereddüt göstermeden şu mübdedilerin gözünü yıldırıtan ecnebîlerin o günde samit ve esrârengîz duran acîbül-hilkat kesirül-eşkâl harflerimizi değiştiriniz. Şu hutût-u muavveceyi red edip yerine Meşrutiyete lâyük bir yazı intihâb ve millete ihdâ etmiyorsunuz. Göreceksiniz en büyük işlerin birisi de bu olsun. Bu lüzûm-ı hakîkiyi hayz-ı husûle getireceklerin isimlerinin sahayıf-ı hâfıza-i şükrân ümmette menkûş olacağını da mülâhaza buyurunuz.

Şimdilik ta'lim ve taallümmü güç olan hat ve kırâatın mahâzîrine hat ve kırâat-ı hâzıramızın müşkilâtının neden ibâret olduğuna ve hurûfumuzun yerine hangi hurûf ikâme edilebileceğine dair aklımın erdiği dilimin döndüğü kadar birkaç söz söylemekliğime müsâade buyurulsun.

Tahsîl-i Kemalât kem alat ile olmaz

Yazı, işâret-i mahsusa ile ifhâm-ı merâma vâsıta olduğu gibi tâmîm-i maârif içinde elzem bir âlettir. Tâmîm-i maârif ise ihtiyâcımız katîdir. Çünkü kâfile-i Beşer menzil-i kemalata doğru seyrinde devam ederken biz yarı yolda havaba dalmıştık. Şimdi uyandık ve anladık ki kâfileden geri, pek geri kalmışız. Telafî-i mafat etmek, az zamanda çok yol kat edip hemrâhlarımızın vâsıl oldukları menzil –i medeniyete varmak arzusundayız. Bunun için de lâzım gelen vesâiti tedârik etmek zirââtimizi, ticâretimizi, sanâyimizi, ilerletmek servetimizi arttırmak Turûk-ı muvaselemizi teshîl, saâdetimizi têmin etmek istiyoruz.

Aynı zamanda artık Hazreti Nuh babamızdan kalma sapan, orak, düven kullanmakla zirâât olamayacağını, ticâretin aşağı fiyatla mal alıp yüksek fiyatla satmaktan ibâret olmadığını sanâyinin sade hüsn-ü niyetle, kuru laf ile ilerlemeyeceğini ancak bunlardan her birisinin bir ilim ve fen haline girip mekteplerde senelerce tahsîl ve tatbîke muhtâç bulunduğunu derk ediyoruz. Bundan başka tabâbet, hukuk, askerlik, siyasîlik. Edebiyat, resim, hikmet, kimyâ, tarih, coğrafya vesâire öğrenmeyi de arzu ediyoruz ki bunlar da birer ilimdir. Demek ki her neye teşebbüs etsek evvelâ tahsîl-i ilme muhtâç olduğumuzu, âmâlimizin husûlü hep bizde henüz nevad veya daha doğrusu bir cenin halinde bulunan, ilme mütevakıf olduğunu görüyoruz. Bunun için yapacağınız, Avrupada olduğu gibi Dâr'ul-fünûnlar, her ilim ve sanâta mahsus ayrı ayrı mektepler küşâd ve muktedir üstâdlar bulup tâyin etmek, tahsîl-i ibtidâî-iyi mecbûrî kılmak, hâsıl-ı kelâm maârifî tâmîm etmektir.

İşte görülüyor ki iş hep maârif münce oluyor. Hâlbuki yukarıda arz ettiğim gibi tâmîm-i maârif için âlet yazıdır. Bir sanatkâr istediği kadar mâhir gayyûr, sebât sâhibi olsun elindeki âlet sağlam olmayınca mükemmel iş göremez. Öyle ise biz mekteplerimizi ne kadar tezyîd etsek ve bu husûsta ne kadar para fedâ etsek maârifimizi arzu ettiğimiz derecede ilerletmeyeceğiz. Maârifimizi ilerletmeyince de tahayyül ettiğimiz terakkîyi, saâdeti bulamayacağız. İbtida elimizdeki bozuk âleti, hattımızı ıslah edelim ve illâ pek güç. Çünkü biz henüz câhiliz, bildiklerimizi bilenlerden, Avrupalılardan öğreneceğiz. Bunun için

lisânlarını öğrenmek mecbûriyetindeyiz. Fakat lisân mâderzâdını mükemmel tahsîl etmeyen adam ecnebî lisânı tahsîlinde fevkalâde müşkilât çekeceğinden evvelâ kendi lisânımıza vâkıf olmalıyız. Kendi lisânımızı ise Türkçe olmakla beraber Ârâbî ve Farsî ile o kadar imtizâç etmiş ki şu iki lisânı az çok tahsîl etmeyince lisânımıza vâkıf olamayız. Demek ki herhangi bir mesleğe sülûk edecek bir nur-ı seyyidemiz mesleğinde hakkıyla terakkî edebilmesi için en evvel Türkçeyi, Arapçayı, Farisiceyi bâdehû Riyâziyatı tarih ve coğrafyayı, Tarih-i tebâ-iyi, Hikmet ve Kimyâyı... Bir iki de lisân-ı ecnebî tahsîl edecek, neden sonra intihâp ettiği mesleğe dair olan ulûm ile mütevağğıl olacak. İnsâf edelim bu kadar uzun bir silsile-i tahsîlden geçmek mecbûriyetinde olan ve binâen-aleyh hedefe vâsıl olmadan yarı yolda dûçâr-ı fûtûr olması her an muhtemel olan bir ferdimizin, metânet-i fikriye ve cismânîyeye herkesten ziyâde muhtâç iken neden ilk evânı tahsîlinde böyle zabtî güç, çetin her lâhzada türlü türlü kıyâfette kendini gösteren hurûf ile, râbitasız, mübhem, muğlak tarz-ı kırâatle, Arap saçı gibi karışık yazılarla, henüz nâzik dimâğını senelerce eziyoruz, ter-u taze vücudunu neş'v-ü nemâ-yı tabîiden âdetâ mahrûm ediyoruz? Bunlara acımayalım mı? Hurûfumuzu, hattımızı tebdîl ve tâdil ile onlara irâe-i teshîlât etmemeli miyiz? Yoksa biz de vaktiyle bunun zahmetini çektik, varsınlar onlarda çeksünler mi diyeceğiz? Böyle hareket edersek evlât ve ahfâdımız bizi nefret ile yâd etmeyecek mi? Neden lisânımızı hâlâ bütün vatandaşlarımıza öğretemedik?

Neden memâlikimizin şurasında burasında ve hatta payitahtımızda bulunan bazı mileli muhtelif Türk-i el ibâre gazetelerini, mektuplarını başka hurûf ile yazmakta muzdar kalsınlar? Zânnederim ki vatanını, milletini seven hiçbir ferd-i Osmanî hayât-ı içtimâiyemize taallûk-u azîmi olan böyle bir emrin kûşe-i ihmâle atılmasına râzı olamaz. Fransız, Alman müellifleri dünyanın her tarafında kârîi bulurken sadâ-yı matbûâtları çarıktar-ı âleme erişirken neden biz de hakâyık-ı ilmiye ve fenniyyeden ebnâ-yı vatanını haberdâr etmeyi, tekâmül-ü fikrilerine hizmet-i vazîfe edenin, mahsul-ü fikir ve karîhalarını medâr-ı taayyüş ittihâz eden âlimlerimiz, mütefeninlerimiz, ediplerimiz kârî'lerin nedretinden mükâfatsız kalıyor, dûçâr-ı yes' ve hüsrân oluyorlar? Merâkiz-i medeniyede halkın yüzde yüzü okuyup yazdığı hâlde, mâhî-i zalâm-ı cehâlet, neşr-i envâr ilm ve mârifet, hâdî-yi âzam ve resûlü mükerrem efendimiz hazretlerinin (etlûbül ilmi vevelfissini) emri peygamberânelerine itâate mecbûr olan bizlerin yüzde kaç birimiz okumayı, yazmayı biliyor? Hem de bilenlerin meyânında ne kadarı var ki hemen bilmeyenlerle beraberdir, o kadar zayıf, o kadar bibehre!

Birçokları da yalnız okumasını biliyor, yazamaz olduğunu nazar-ı mülâhazaya alırsak eminliğin bizde ne raddelerde olduğunu tebeyyün eder.

Mamafih bîçâre ahâlimizi mâzûr görmeli. Ne yapsınlar? Birçokları emri risâlet penâhîye ittibâen çocuklarını bir zanâatkârın, bir ustanın maiyetine verip gündeliklerinden istifâde etmekten –muhtâç oldukları hâlde- sarf-ı nazar edip benim gibi câhil kalmasın, biraz okuma, yazma, hesâb öğrensin diye mahâlle mekteplerine teslim ediyor. Kendilerini âilelerini mahrûm ederek tasarruf edebildikleri para ile cüz-i şerîf hediyesini hoca aylığını veriyorlar. Çocuk birçok seneler gidip geliyor. Neticede ezberden birkaç küçük sure-i şerîfeden bir iki duâdan başka bir şey öğrenemiyor. Nihâyet âilesinin büyüdüğünü, maişetin gittikçe pahalandığını, kendisinin sinn-i şeyhûhât takarrup ettiğini hisseden zavallı peder çocuğunu mektepten almaya, bir zanâate, filana sevk etmeye mecbûr olunca, sarf edilen bütün emekler zamanlar hebâ oluyor, çocuğun yarım yamalak ezberlediği şeyler hâfızasından silinip gidiyor. Şerîatımız tahsîli emrettiği hâlde böyle oluyor. Ya emretmeseydi hâlimiz ne olacaktı?

Köylülerimizin okuma yazma bilmemek yüzünden muhtekirlerin dâm-ı iğfâllerine ne derece giriftâr oldukları mâlûmdur. Hâlbuki aynı vatan mahsûlü olan Ermeni, Rum, Bulgar köylüleri yazı ve kırâatlerinin nispeten suhûleti sâyesinde muhtekirlere pek az aldanıyorlar. Keza aynı zamanda hem Türkçe hem de Fransızca tahsiline başlanan mekteplere devam eden çocukların birkaç ay içinde, mânâsına vâkıf değil iken, Fransızcayı az çok hatâsız okuyabildikleri hâlde lisân-ı medâr-ı zâdları olan Türkçeyi senelerden sonra hatâsız okuyamadıkları her vakit müşâhede edilmektedir. Birçok heveskâr tahsîl adamlara tesâdüf ediyor ki sinn-i visâline bakmayarak ahbasına, ötekine berikine mürâcaat ediyor. Fedâkârlıkta bulunarak, bazen de abru dökerekten kırâata başlıyor. Bir hayli zaman devam ediyor. Fakat gayret ve hevesi mevcûd olan suûbeti bir türlü yenemiyor. Derken mâyûs oluyor, iştihâsı kaçıyor, bırakmaya mecbûr oluyor. Bu son zamanlarda avâma gece dersi vermek lütfunda bulunanlar kim bilir bu gibilere ne kadar tesâdüf etmişler!

Bu ahvâl-i ahâliyemizin gabâvetine mi atf edeceğiz? Asla, necip milletimizin zekâ ve istidâdı şüpheden vârestedir. Bu zekâ-yı hudadat âsârını dâima göstere gelmiştir. Bunu hattımızın ibtidâiyeliğinden, hurûfu harekenin mefkudiyetinden başka bir şeye hamledemeyiz.

Mekâteb-i ibtidâiye muallimlerine, çocuk mürebbîlerine, gece dersi verenlere ve hatta müppedilere az çok dikkat edenlere hâfi değildir ki imlâ yazmaya yeni başlayanlarda kelimeleri dâima hurûf hareke ile yazmaya yani fethalı harflere elîf, zammeli harflere vav, kesrelilere ya terdîf etmeye bir inhimâk, bir meyl-i tabîi vardır. Meselâ (misâfir) kelimesini (musâfir), (devlet)’i (devlat) sûretinde yazarlar. Bu meyl-i tabîiyi biz men etmekle âdetâ bir cürüm irtikâp ediyoruz, lisânımızı, imlâmızı muhtâç olduğu vesâiti lâzımeden bile bile mahrûm ediyoruz. Kasten teşvîş ve iğlâk ediyoruz. Bu sevk-i tabîiye karşı geleceğimize onu teshîl etsek, ecnebî lisânlarında umûmen kabûl ve fâid-i teslîm edildiği vech üzere her harfi müteharrike onu okutacak bir harf hareke ilhâk etsek daha mâkûl hareket etmiş olmaz mıyız?

Bakın (Şarl Mismar)’in “şarklıların âdem-i terakkîlerinin selbi” ünvânı altında merhûm Ali Paşa’ya takdîm ettiği layihada ne diyor: “...acilen hurûfu ıslah etmemek âlem-i islâmın hâzırda selâmetini, istikbâlde saâdetini istememek, men eylemektir. Türk ve Müslümanlara mükemmel bir hat ve hurûf edindirmek ise onları bütün âlemin fevkine ı’sad eylemektir. Bu ıslah-ı Huruf, hilâfet-i islâmiyye ve devlet ve millet-i Osmanîye için büyük bir hizmet ve din ile ulûmu cem’ ve te’lif eyleyen şanlı peygambere tâzim ve hürmettir.”

Ne kadar vâkıfane ne kadar hayr-ı havahâne bir söz! Fi’l hakîka bu ıslah-ı hat ve hurûf meselesi tahsîlimize suhûlet, lisânımıza intizâm ve mükemmeliyet, tâmîm-i maârif emri mühimine kabilîyet bahş etmekle kalmaz. Daha pek büyük hizmetleri vardır. Kitle-i Osmanîyenin birer cüzünü teşkîl eden milel-i muhtelif lisân-ı resmîyemizin bu sûretle kolaylaştığını görünce artık onu tahsilde hiç tereddüt göstermeyeceklerdir. Zaten arz ettiğim vecihle hâlâ birçokları Türki’el-ibâre ve fakat kendi harfleriyle yazılmış gazete ve kitâp neşr etmektedirler. Hurûfumuzun ıslahı onlara medâr’ı-teşvik olacak ve böylece Türkçe okuyup yazanları arttıkça artacak. Lisânın ise istînâs ve muhabbet husûsundaki dâhli azîm-i inkâr olunamaz. O hâlde Türkçemiz Türk olmayan vatandaşlarımız arasında intişâr ettiği nisbette onları bize ısındıracak, takrîb edecek ve bu sûrette uhuvveti vataniye gittikçe tezelzûlden mâsûn bir şekil alıp bütün Osmanlılar bir kitle-i âhenîn hâlinde müttehit olacaktır. Tabîi bunun lüzûm ve ehemmiyetini inkâr edecek bir fert tasavvur olunamaz.

Sade bu kadar mı ya? Saltanât-ı Osmanîye hilâfet-i islâmiyyeyi dahi haiz olduğundan memâlik-i Osmanîyenin haricinde kalan milyonlarca dindaşlarımıza bir nümûne-i imtisâl teşkîl edecektir. Onlar da biz de kırâat ve kitâbet husûsunda husûle gelen

suhûleti görünce kabûl ettiğimiz hurûfu kabûl ile kırâat ve hatlarını kolaylaştıracaklarından ve binâen-aleyh okuyup yazanları çoğalacağından âlem-i islâmın ahvâl ve husûsâtına daha ziyâde kesb-i vukûf edecekler ve meselâ bugün aksâ-yı mağribde vukûa gelen bir hâdise yarın aksâ-yı meşriktaki Müslümanların güç-ü ittîlâna vâsıl olacak. Böylece akvâm-ı islâmiyyenin yekdiğere karşı mütehassis oldukları hiss-i uhuvvet ve makâm-ı hilâfete olan merbûtiyetleri kat kat mütezâid olacaktır.

Bugün mülkümüzde çokça akvâm-ı muhtelifeye mens'ub rahipler la yeud mektepler küşâd etmiş, her biri mens'ub olduğu kavmin lisânına revâc vermeye ve tebâamızın bir kısmını bu sûretle taraflarına emaneye çalışmakta bulunmuştur. Biz lisânımıza arz edildiği vecihle suhûlet verecek olursak onlara rekabet edeceğimiz muhakkaktır. Aksi takdîrde reâyâmızı saltanâta vasl eden râbitayı daha ziyâde takviye edemeyeceğimiz gibi hurûf-u Ârâbiyenin kifâyesizliğinden nâş-ı akvâm-ı muhtelif-e-i islâmiyyenin her biri ayrı ayrı intihâb edeceği hurûf ile yazıp okuyacağından yekdiğerinden ve makâm-ı hilâfetten gittikçe mütebâid olacaktır. Nitekim şimdiden Boşnaklar, Arnavutlar Latin hurûfunu, Rus Müslümanlarının bir kısmı Slav hurûfunu istimâl etmektedirler.

Hâsılı ıslah-ı Huruf ve hudûttan tevellüd edecek muhassenat ile âdem-i ıslahtan tereddüt eden muzırre o kadar bâhir o kadar çok ki aradaki fark-ı âzimi görmemek için insanın kör olması, idrak etmemek için matûh veya mecnûn olması lâzımdır.

Öyle ise hiç durmayıp teşebbüs etmeli. Çünkü vakit geldi. Geçti bile.

*

**

Yukarıdan beri hurûfumuzun karışıklığından, hat ve kırâatımızın suûbetinden bahsedegeldim. Ancak bu karışıklığın bu suûbetin neden münbais olduğuna dair bir şey söylemedim. Şimdi onu da görelim. Vâkıa mâlûmu îlâm kabîlinden bir şey olacaksa da muhtıra kabîlinden inzâr-ı karîneyi arz etmek istiyorum. Fakat mahâzîr-i mezkûra o kadar müteaddit ki insan hangisinden başlayacağını şaşırıyor. Âciz kırâata yeni başlayan bir adamın müteâkiben tesâdüf edeceği müşkilât-ı âla vechil-ihisarı tâdât ile iktifâ edeceğim.

1- Âlim, câhil, kime isterseniz, tecrübe için, bu suali îrâd ediniz: Türkçede kaç harf var? Göreceksiniz ki birçokları bilmem dememek için adam sen de sorduğun, suale bak! ne

yapacaksın? gibilerden kaçamak yapacak. Daha az âleme fûrûşluk edenler dur bakalım, beraber sayalım, güç bir şey değil diyerek elîf bir ba iki... diye parmakları üzerinde saymaya başlayacak ve nihâyetinde _ihtimâl ki _ 33 diyecek. Daha ziyâde vûkufu olanlar ise, dur bunun cevabı bir iki kelime ile bitmez mukaddemâsıyla şöyle bir tavsîlâta girişip: “Biz Araplardan 28 harf aldık, Acemlerden 4 harf (pe, çe, je, ke) etti 32 bunlara biz de sağır kâf’ı ilâve ettik cêmien 33 harf oldu. Fakat Arap ülemasının kısm-ı âzamı elîf ile hemzeyi ayırt edip hurûfu Ârâbîyyeyi 29 âdet itibar ettiklerinden harflerimiz 34 olmak lâzım gelir. Bazıları da (lâmelîf)’i başlı başına bir harf tanıdıklarından harflerimiz 35’e bâliğ olmuş olur... Ha bir şey unuttum. Biz bazı kâfları (gövercin, bir ki) kelimelerinde olduğu gibi ve o yahut ya tarzında telâffuz ediyor ve bunlara kâf’ı va’vı, kâf’ı ya’yı diyoruz. Bunları da zam ederse hurûflarımız 38 olmuş olur. Daha ne bileyim tai tavile müdevvere nâmıyla iki ta (te, ta), iki türlü de ha (he, ha) vardır. Hepsi ne etti? ...” Diyecek.

Görülüyor ki biz daha harflerimizin âdedini bilmiyoruz. Bazı elifbâ kitâplarında 31, bazılarında 33, bazılarında 34 veya 35 bazılarında 37 ve daha ziyâde gösterilmiştir. Zavallı müptedi daha ilk hamlede şaşırarak, okuduğu lisânın kaç harfi olduğunu bilmekten âciz kalacak.

2- Harflerimizi tâdât ederken kırk, kırk bire çıkardık. Keşke bu kadar olsa. Varsın Avrupa çocukları 26 harf bellesin, bizimkilerin zekâsı 42 harf bellemeye müsâittir diye kendimizi tesellî ederdik. Fakat öyle değil. Çocuklarımızın bellemeye mecbûr olduğu harfler 120’den aşağı değildir. Çünkü harflerimiz münferid, kelime başında, kelime ortasında ve kelime nihâyetinde geldiğine göre dört şekilde yazılıyor. Müstesnâ olarak elîf, dal, zel, rı, ze, je ve lâmelîf, harflerinin yalnız ikişer şekilleri vardır. Filhakîka harflerimiz ne münfasıl ne muttasıl, karmakarışık: şu zikrettiğimiz harfler sol taraftaki harflere bitişmeyip yalnız sağ taraftakilere bitiştiği hâlde sâir harfler hem mâkabline hem de mâbâdine bitişir. (Cetvele mürâcaat) Bundan şu tevellüd ediyor ki bazı kelimeler yekpâre oluyor. Bazıları iki, üç, dört... Parçadan, bazıları da perâkende harflerden mürekkep bulunuyor. Tilki, kâtip, karga, yüzüyor, zafranbolu, madagaskar, operatörlük... Ördek, duruzara kelimelerinde olduğu gibi.

Hurûfun Eşkâl-i Muhtelifesini gösterir cetveldir

SOLDA	VASATTA	SAĞDA	YANLIZ	SOLDA	VASATTA	SAĞDA	YANLIZ
ض	ضد	ضد	ض	ا	ا	ا	ا
ط	ط	ط	ط	ب	ب	ب	ب
ظ	ظ	ظ	ظ	ت	ت	ت	ت
ع	ع	ع	ع	ث	ث	ث	ث
غ	غ	غ	غ	ج	ج	ج	ج
ف	ف	ف	ف	ح	ح	ح	ح
ق	ق	ق	ق	خ	خ	خ	خ
ك	ك	ك	ك	د	د	د	د
ل	ل	ل	ل	ذ	ذ	ذ	ذ
م	م	م	م	ر	ر	ر	ر
ن	ن	ن	ن	ز	ز	ز	ز
و	و	و	و	س	س	س	س
هـ	هـ	هـ	هـ	ش	ش	ش	ش
لا	لا	لا	لا	ص	ص	ص	ص
ي	ي	ي	ي				

Cetvelde mevcûd olmayan (ayın, te, ta, ra, za, ze, je, ke, me, ye) vesâire gibi eşkâli de hesaba katarsak eşkâl-ı Hurufun adedi daha ziyâde kabarcak. Hem de böylece kelimedede işgâl ettiği mevkie göre dört türlü yazılan aynı bir harfin ihâz ettiği eşkâli, girdiği kıyâfetler yekdiğerine o kadar benzemez ki sanki başka başka harflermiş ve binâberin hâfızada ayrı ayrı yer işgâl edecektir. (Be, be, cim, cim, ayın, ayın, kef, kef, kef, mim, mim, mim, he, he, he, he, lâmelîf, lâmelîf...) gibi.

Hele bazılarının yazı yazarken keyfi olarak hurûfa verdikleri eşkâl teemmül edilirse insanın hurûfumuz (nâ-mahdûd) diyeceği geliyor.

Fakat denecek ki bizde 120-130 şekil var. Ama buna mukâbil ecnebî lisânlarda majöskül, minöskül yazı harfleri ayrı ayrıdır. Doğru biz de majöskül filan yok. Ama ona karşı sülüs, nesih, dîvânî, celî, reyhanî, rikkâ, tâlik... nâm-ı tahtında bu kadar envâ-ı hutût var. Onları da unutmayalım. Hele nâzenînim kufinin hakkından herkes gelemez. Mübârek muammâ gibidir. Bir gün Bâb-ı Âlî caddesinden geçiyordum. Camekânın birisine yerleştirilen (İçtihat Kütüphanesi) kitâpları nazar-ı dikkatimi celp etti. Durdum Kûfi ile yazılan isimlerini gözden geçirmeye başladım. Derken birisinin ismini bir türlü okuyamadım. Geçtim. İkinci bir seferde sebât ettim, belki on dakika kadar uğraştım. Neden sonra (Hükümdâr ve Edebiyat) ismini hâlledibildim.

3_ be, te, se, cim, hâ, hı, dal, zel, rı, ze, je, sın, şın, sât, dat, ayın, gayın, fe, kaf, be, pe, te, je, ze, ye ...gibi birbirine benzeyen birçok muhtelif, harfler var ki mübtedi bunları tefrîkte epeyce müşkilât çeker.

4_ elîf “I” bir “I” rakamına, ha “o” beş “o” rakamına benzer. Yazı ile erkâm yan yana yazıldığı vakit bunlar birbirine karışabiliyor. Tâcirler, sarrâflar, muhâsebeciler bunun mahâzîrini herkesten ziyâde takdîr eder.

5_ Yukarıki cetvelin mütâlââsından anlaşıldığı vech üzere noktalı harfler pek çoktur. Bu da oldukça bir mahsûrdur. Meselâ yalnız (çarpıştırmak) kelimesinde on beş nokta bulunuyor. Bu kadar noktanın yazılması için epeyce vakit zâyî olur. Bankerlerden biri i ve j harflerinin noktalarını hiç yazmazmış. Bu sûretle tasarruf ettiği zaman sâyesinde iki yüz bin frank kazandığını hesâb etmiştir.

6_ Yazı yazarken noktaları ait oldukları harflerin tam hizâsına düşürmek hemen tesâdüfe bağlıdır. (Bahr-i hazer)e, (bahr-i harez) (ezrak) yerine (erzâk) denmesi bundan tevellüt edip kökleşmiş hatâlardır.

7_ Keza ne kadar dikkat edilse yine bazen bir nokta yerine iki veya iki nokta yerine bir yazılıyor. Bu sûretle (kıl) (fil) oluyor. En nezih kitâplarda, gazetelerde bile bazen (yok) da ki ya'nın bir nokta ile yazıldığını görüp hicap ve esef etmemek gayr-ı kâbilirdir.

8_ Bazı harflerin kendi noktalarından hemen daha küçük olması (pe, pe, te, te, pe, se, ye, ye) bâis hânda değil midir?

9_ Harfler arasında cesâmetçe büyük bir âdem-i müsâvât, bir nisbetsizlik vardır. Meselâ şu (be, ayın, sâd, mim, mim) görülmeyecek kadar küçük iken (çe, zad, ke, ye) pek büyüktür. Bunun göze ziyanı olduğu fisyoloji-i ayna vâkif olanlarca meçhûl değildir. Şöyle ki göz eşyâyı vâzihan görebilmek için mutâbakata yani bir adeseden ibâret bulunan cism-i billûrînin tezyîd veya tenkîs-i sahn etmesine muhtâçtır. Eğer aynı mesâfede vak-ı olan eşyâ aynı cesâmette ise yalnız bir defa'a mutâbakat eder. Yok, eğer o eşyâ veya eşkâl muhtelif cesâmette ise her birisi için ayrı ayrı mutâbakata muhtâçtır. Bir satırda ise birçok iri, ufak, orta harfler birbirini takip edeceğinden azle-i mutâbakat bilâ inkitâ bozulup gevşeyecek ve böylece göz çabuk yorulacaktır. Latin vesâire hurûfu ise hemen aynı ibâdda olduğundan pek küçük puntoda olmayınca gözleri o kadar yormaz.

10_ Müşkilâtın en büyüğü en ziyâde izâlesi vâcip olanı hurûf hareke kullanmamaklığımızdır. Bundan dolayıdır ki yazımızı okumak kâhinlik etmekle beraberdir. Çünkü harflerin meftûh mu, mazmûm mu, meksûr mu okunacağı, daha doğrusu harflere a, e, i, o, u, e, u, o, u hareketlerinden hangisinin verileceği bilinmiyor. Bu nakîsadır ki müptedilere, ecnebîlere fevkalâde güçlük veriyor. Hatta en iyi tahsîl görenlerimiz bile bazen yanlış okuyor. Nitekim esnayı tahsîlimde en muktedir olanların bazen (ebad)'ı ib'ad (seher)'i sühür, (müntişe)'yi menteşe (kiyah)'ı kış, (arak)'ı ırk, (vecea)'yı vecğ... okuduklarını defaâtle işitmiş ve hatta defter hatırâtımın bir tarafına kayıt etmiş idim.

Hâlâ ecnebî kelime ve isimleri nâdiren doğru okuyabiliyoruz. Bazen pek gülünç vâkıalar bile oluyor ki masal hükmüne geçenleri vardır. Meselâ nakl ederler ki çömezin biri (levent herelit)i Arapça zânıyla (levente hürren eledün) sûretinde, arabın biri (altmış altı

guruşu), (altmış altı garveşe), diğeri biri (Manastırda Ali beye) adresini (Minaseteri dehu ala bike) diye okumuş.

Hatırât-ı tahsîlden olmak üzere ben de şu hikâyeyi anlatayım: sınıf refiklerimden biri kitâpta okuyor, arkadaşı da dinliyordu. Okuyan efendi biraz evvel nebâtât dersini yapmış ve binâberin dimâğı bu dersle âdetâ meşbûğ olduğundan ibârede geçen (su fiskiyesi) terkîbini nihâyetindeki (si)'yi görmeden (sufsakiye) diye okuyunca dinleyen refikinın (ne? ne?) istishamı üzerine "canım su fiskiye işte" nebâtât fasliyelerinden biri olacak hani lehlahiye, haşhaşiye, safsafiye falan yok mu? Onlardan" demiştir.

5881 numaralı sabah gazetesinde (Torpil Tevfik) ünvânıyla şöyle bir fıkra münderiçtir. "...kendi gibi okuyup yazmaktan mahrûm bir adamı mertebe'i bâlâya çıkararak kuvvet, mevkiinde ibkâsına da muvaffak olabilirdi. Okuyup yazmaz sözünü mübâlağaya haml etmemelidir. Torpillik cehâleti zamanı, istipdâtça da mâlûm idi. Tuhaf fıkraları vardır:

Bir gün kalem de kâğıt mukâbele ederken o vakitler çokça istimâl edilen (zamîr Münîr) terkîb-i meşhûrunu (zember-i minber) sûretinde okumuştur. Diğeri bir gün (filan makâm-ı âliye revnekdârız) cümlesini mukâbele ederlerken birdenbire hiddetlendi; kalemin mûmizine hitap ederek:

_Ben size ecnebî isimlerini parantez içine alın demiyor muyum?

Sûretinde çakışmaya lüzûm gördü. Şaşırdılar. Sonra müdür beyefendi biraz kesb-i sükûn ile fikrini îzâh buyurdu:

_İşte yine mevzu-yu-revnağ terazi parantez içine almamışsınız dedi."

Doğru bey yazımız bu yazı oldukça değil böyle bir devir istibdât torpili, devir hürriyet torpilleri bile hedefe isabet edemeyip birçok hatâlara, istihzâlara dûçâr olacaklardır.

Bu gibi vak-a'lara gülmekten ziyâde ağlamalıyız. Çünkü kabâhât okuyandan ziyâde, böyle ibtidâiyi bir yazı ile bozuk imlâ ile yazmaya devam eden umûm-u ebnâ-yı vatandadır. En büyük âlimlerimiz bile bazı kelimeleri okumakta hatâ veya tereddüt ettikleri vâkiadır. Meselâ bir cümlede başında (evveli) kelimesi olsa bunu (eveli) mi (ula) mı, (evlâ) mı okunacağından bidâyet'i-âmirede herkes mütereddit olur zânnediyorum. Râtib mülkiyeden (evveli evlâ) yı teşkîl eden iki kelimenin telâffuzları ayrı ayrı olduğu hâlde imlâları arasında zerre kadar fark yoktur. İnsaf! Bunu bir mübetti yahut bir ecnebî nasıl okuyabilsin. Daha

bunun gibi neler var. Meselâ: adet (adet’i-tasdik), ot (nebât), ot (ötmekten emri hâzır) _ gül (maruf çiçek), gel (gelmekten emri hâzır), kel (baş derisi hastalıklarından), kal (cüz’in zatı), kül (bir nevi toprak) _ atkı (elbisenin kısım-ı tahtaniyesi), atın (senin atın), atık (atmaktan emri hâzır) _ kürk (libas-ı maruf), kürek (kayığı yürütmek için âlet), gevrek (yumuşak, taze), görek (görmek)’den _ evlâ (büyük) ölü (vefat etmiş) evlâ (bineklerin zâdı) vesâire vesâire

Vâkıa elîf ve o, ya ve hatta ha ha harflerini hurûf hareke makâmında kullanıyoruz. Fakat bunlar yalnız memdut olan harflere lâyük oluyor. Maksur olanlar Karain insâfına bırakılıyor. Daha doğrusu kar’i-yi aldatmak, tahta vazaç etmek için vâsıta oluyor.

11_ Fatıha’i-sekile, kirse-i hafife vazime-i makbuzai sekileden başka harekeye muhtâç olmayan Arapça için üstün, esre, ötre kâfi ise de Türkçede matlup harekelerin cümlesini husûle getirmeye gayr-i kâfidir. Hem de her vakit yazılamaz ve yazılmıyor. Bilâ-tâzim yazıldığı takdîrde hayli vakit sarf edildikten maade bir harfin harekesi mukâbilinde veya mabedindeki harfin harekesiyle tahlit ediliyor. Hatta bazen ne kadar dikkat edilse edilsin, harekeler harflerin üzerine isabet ettirilemiyor, âdetâ sığdırılmıyor.

Mamafiye harekelerin icadı iyice bir terki sayılabiliyor. Çünkü evvelleri hareke maruf değildir. Hatta harflere nokta bile vaz’ı etmezlerdi. Bir kıta versun Haccac’ı zalimane kırâat kur’an da kâr’ileri lehden kurtarmak maksadıyla harekeleri icat etti. Doğrusu bu hizmeti makdusası sâyesinde Hacac’ı zalim nice Hacac’ı âlim lakabına daha ziyâde kesb istihkak etmiştir.

12_ Mübtedi bazı harflerin nasıl okunacağını bilemiyor. Meselâ zâd bazen sadâ-yı asliyesiyle (kazı), bazen za gibi (mazi) telâffuz olunuyor. Dad, hı bazen sadâ-yı asliyesiyle (tartmak) bazen dal gibi (dağ) okunuyor. Keza kâf’ın Ârâbî, Farsî sağır, vav’ı ya ‘i yi nâmındaki beş nev’i aynı şekilde yazıldığından mübtedi tefrîklerinden âcizdir.

13_ Türkçede ha harfi ya (heykel, man, ra) da olduğu gibi alalade telâffuz ediliyor. Yahut imalalı fetha’yı göstermek için yani e e e ye mukâbil olarak yazılıp fakat telâffuz edilmiyor. (Ihva, reaksiyon, lise) de olduğu gibi bazen ise kelimelerin nihâyetinde ne telâffuz ediliyor ne de imalalı okutuyor. Meselâ: (vade, dere, fare) kelimeleri hiç ha yokmuş gibi (va’id, der, far) okunuyor. O hâlde ha’yı nasıl okuyacağını bir mübetdi kestiremez. Bu da bir müşkildir.

14_ Harekesiz yazdığımız için kelimeleri yanlış okuduğumuz şöyle dursun, terkîpleri de birbirine karıştırıyoruz. Şöyle ki Terkîb-i izafe-i fars-i ile Terkîb-i tevsifi-i fars-i muzaf ve mevsufun ahirlerini meksur kılmakla teşekkül edilir. Kesre ise yazılmadığından âhirleri meksur okunacak yerde meczum okunursa ya hiç mâni çıkmaz veyahut terkîp izaf-ı ve tevsifi vasf-ı terkîbiye münkâlib olur ve mân’i değişir.

15_ Hareke kullanıldığında cezm, işâretinin bazen kazara gözü kör olur. Yani orta yerinde bırakılan beyaz ufak daire kapanmış bulunur. O hâlde tabak nokta gibi olur ve insanı taklit eder. Böylece şad, şaz, kâr, kâz olur.

16_ Kırâata imlâya yeni başlamış mini mini yavrulara: şedde denilen şöyle (şedde) bir işâret var. Bu işâret hangi harf üzerine konursa o harf iki defâ okunur. Meselâ sıhat, sıhhat gibi okunur. Fakat şedde yalnızca Arapça kelimelerde bulunur. Türkçe kelimelerde iki defâ okunan harfler iki defâ yazılır. Bir defâ yazılıp üzerine şedde konamaz. “Deniyor... O mini mâzûr câhillere bir kelimenin Arapça veya Türkçe yahut Acemce olduğunu nereden bilecekler?

17_ Mân’i davi, mulu gibi kelimelerde meddi fevkani vazîfesini Arapların elîf maksure dedikleri ya görüyor. Bu ya’yı Arapçada noktasız yazmak kaideden ise de biz yazarken kelimelerin nihâyetindeki ya’ları hep noktasız yazdığımızdan medfukanımı, medtahtanımı olacağı anlaşılmaz.

18_ Haza, semavat, ishak, lakin gibi kelimelerde madde delâlet edecek elîf melif olmadığı hâlde memdud olarak haza, semavat, ishak, lakin sûretinde okumak mecbûriyeti mübtedileri ezberciliğe sevk eder.

19_ Birçok kelimeler yazıldığı gibi okunmuyor. Meselâ şamedan, muşama, na’lin-şamdan, mûşanbâ, nâln diye okunuyor. Bir türlü yazıp başka türlü okumak mantıksız değil midir? İştikakları nazar-ı itibara almamak olmaz mı?

20_ Terakibi Ârâbîye de hurûf şemsiye – ki te, se, dal, zel, rı, ze, sın, şin, sâd, dat, tı, zı, lam, nun, ile başlayan kelimelerin evveline gelen (el) harf-i tarifinin lamı telâffuz edilmez ve kelimenin birinci harfî şeddeli okunur. Meselâ ettehiyat, ettehiyyat diye telâffuz edilir. Bunun da dâima hurûf-u şemsiyesi tehattür etmek mecbûriyeti gibi bir mahzuru vardır.

21_ Mâlûmdur ki hemze elîften ayrı başlı başına bir harftir. Öyle olduğu hâlde sâir hurûf hace gibi bir şekli harfiyesi yoktur, sade bir işâreti vardır. Bu zavallı işâret de âdetâ

serseri bir derviş gibi mayın bir mahâli yoktur. Kâh elif'in ta tepesine çıkar, o durur, kâh onun ayağı altında ezilür. Kâh va'va biner, kâh ya'ya tenzil eder. Bazen de bunların hiç birisinden ruy'ı iltifat bulamayıp yayan, sefil ve eriyen bir hâlde mahcur-u münferit kalır. İmla ilminde hemzeye verilecek makâmın tâyini için bir takım kavâid varsa da bunlar dür istibdât nizâmâtı gibi içinden çıkılamayacak kadar karışık ve muallâktır. Hâlâ (karye-i, kar'a, kare'i) imlâlarından hangisi doğru olduğunu bilmeyenler pek çoktur.

22_ Arapçaya mahsus olan tenvin daha müşkilâtın birisini teşkîl eder. Çünkü kelime yazıldığı gibi telâffuz edilmeyip nihâyetinde “nun” yok iken “nun” sadâsı veriliyor. Aklen = aklın, madten = madten, müşar'ül-leyh = müşar'ün-ileyh.

23_ Bir kelimenin yarısı bir satırın sonunda yarısı da onu takip eden satırın başında - bâhusûs kelime yekpâre ise - yazılamıyor. Bu sebeple yazıda satırlar bir boyda olamıyor. Matbuâda da müratibler ya kelimelerin arasına (boş) koymak veya harfleri neşide dedikleri ufak çizgilerle sınaştırmakla satırları ikmale çalışıyorlar.

24_ Bazı harflerin bir kelimedede yekdiğerini veli ve takip etmesinden yazıda “mesuh hattıyla” tevzifine size acayip şekiller tevellüd ediyor. (Camcama, Acemce, sahih mi) kelimelerini yazarken verilen eşkâl gibi ki yukarıdan aşağıya ve sağdan sola mütevecee, Şirket-i Hayriye vapurlarının öyle zamanındaki seferlerinin yapıldığı gayr-i muntazam zikzaka benzer.

25_ Yazımızın havasından biri de bizde hüsn-ü hâta fevkalâde itina uğurunda fazla fazla zaman sarf edildiği hâlde güzel yazı yazanlarımız kalitesidir.

26_ Yazımızın bir mahzuru da (istenografi) çabuknüvisiye gelmemesidir. Zabıt kâtipleri mâlûmlarının takririni nota eden mekâtip-i şakırdanı fevkalâde müşkilât çekiyorlar. (Haykoni) efendi nâmında bir zatın bundan evvel Ermenice için te'lif ettiği istenografi usûlünü Türkçeye tatbik etmeye çalışmakta olduğunu geçenlerde gazeteler haber verdilerse de muvaffak olduğunu söyleyen olmadı.

Bu günlerde gazeteler meclis-i Mebusanın müzakeratını neşr ediyorlar. Tecrübe ediniz, iki veya daha ziyâde gazete alup yan yana koyunuz. Müzakeratı bu gazetelerde fikra fikra okuyup mukâyese ve tatbik ediniz. Göreceksiniz ki aynı bir meb'ûsun ifadesi gazetelere muhtelif sûrette geçmiştir. Bunun sebebi aşikârdır. Türkçede istenografi olmadığı için gazete

muhabirleri ifadeleri tamamıyla zapt edemiyorlar, birçok yerleri atlamaya mecbûr oluyorlar. Sonradan açık yerleri karîhalarından uydurup imlâ ediyorlar. İfadelerin ihtilafını intaç eden işte bu karîhaların taaddidir.

27_ Hurûfumuz tabaat cihetinde birçok soubeti intaç etmiştir. Her bir harf için mâlûmumuz olan dört şekilden ma'a de daha bir takım işgâl ve hattı iki, üç harf bir yerde olmak üzere envâ'ı vardır. Nitekim (paça, nâm, mama, kaht, kel, kâğıt, bana) gibi kelimeleri (paça, nâm, mama, kahıt, kel, kâğıt, bana) sûretinde yazmak adet olmadığından münferid tek harflerden ma'a da (peçe, nâm,¹³ mim, kah, kel, gel, nal) gibi meseni ve hattı (lehçe, lehmi mühim, nâme, kalem, illâ, tam) gibi müselsis harfler isağasına mecbûriyet görülmüştür. Böylece meselâ bir ba için; yalnız ba (be), bitişir ba (be), büyük ba başı (be), küçük be başı (be) ba dandanı (be), ortası uzun be dandanı, (be), başlı be dandanı (be), başlı ortası uzun ba dandanı (be), (bir), (bey), (bin), (bim), gibi birçok şekil bulunur. Bundan nâş-ı matba'a harflerimizin adedi 487'ye tekabül ediyor. Hâlbuki Fransızca matbaa hurûfu majüskül harfler (v q a fi ffi ç a e e e i e i...) gibi eşkâl dahi dahil olduğu hâlde ancak 152'dir.

Matbu'ât hurûfumuzun bu kesreti birçok harfî işgâl mecbûriyetinden sarf-ı nazar üç mazereti dağidir. Birincisi: matbuâlarda aluşubda hakkıyla merâtip olmak senelerce uğraşmaya mütevâkıftır. Bundan dolayıdır ki matbûacılık âleminde bir adım lâ akıl üç sene merâtip çıraklığı etmeden merâtip ad verilmiyor. Hâlbuki Fransızca merâtipliği için bir iki hafta kâfidir. İkincisi: merâtip sur'atle saf hurûf edemiyor. Çünkü harflerin mevzu'i olduğu bölmeler (gözler) büyük bir satıh işgâl ediyor. Merâtip kolunu bir sağa bir sola bir aşağıya bir yukarıya uzak mesâfelere uzatmaya mecbûr oluyor. Üçüncüsü: 487 şeklin bölmelerini hâfızada tutmak zordur. Merâtip dalgınlıkla bölmeleri şaşırıyor. Onun için kitâplarımızda, gazetelerimizde hatâ eksik olmuyor.

28_ Güzel, muntazam harita yapmak şimdiye kadar bize nasip olmadı ve hattımızı değiştirmedikçe de nasip olmayacaktır. Nasıl olsun ki haritada esasen vaz'î edilecek işârete,

¹³ Bu iki harf esasen noktasız olup meratip-i ıstılahı olarak başlı çim ve başlı mim temiye olunuyor. Baş taraflarındaki aşağıya mütevecce dandanın, ba, pa, ta, sa, nun veya "ya" olacağına göre müratipier üst veya altına gelmek üzere yanı başına iki veya üç noktayı hamil ayrıca bir kât'a ilâve ederler. Bu mukaveleden epeyce harfler vardır...görülüyor ya Türkçe meratipliği ne kadar çetin imiş! Hâlâ hareke dizmek işne ile kuyu kazmakla beraberdir.

gösterilecek arazat-ı arziyye ye bizim arızalı, eğri, büğrü hattımız inzaman edince harita haritalıktan çıkıyor, bir labirent, bir arapsaçı yumağı hâlini alıyor. Biz meselâ bir memleketin ismini harita üzerinde göstermek için o ismi memleketin şöyle bir kenarında yazup son harfinin kuyruğunu uzun uzun uzatmaktan başka çare bulamazken Avrupalılar haritalarında esamıyı teşkîl eden harfleri mâsumanın boyunca, aralarındaki mesâfeler müsavi olmak üzere diziyorlar. İcabına göre majuskül, minuskül, amudi veya ma'il, aledi, gölgeli veya çizgili harfler kullanıyorlar. Hâsıl vazıh, muntazam ve güzel harita yapmak için onların harfleri ne kadar müsâit ise bizimki o kadar gayr-i müsâittir.

29_ yazıyı sağdan sola tahrir ve îdâdî soldan sağa terakkîm ettiğimizden yazı arasında milyonlu, milyarlı, büyük bir adet terakkîm etmek icap ettiğinde yazının bittiği yer ile adedin başlayacağı yer arasında tam rakamlara kâfi gelebilecek fasıla terk etmek lâzım gelirken bazen rakamlara daha uzaktan yahut pek yakından başlanmış olur. Birinci takdîrde yazı ile erkâm arasında gayr-ı matlup beraber kalmış olur. İkinci takdîrde ise rakamlar sığdırılmaz.

*

**

Şimdi hurûf ve hatâmızın kusuruna, sovbetine az çok vâkîf olduk ve tabdilinin derecesi lüzûmunu anladık. Fakat hangi hurûfu intihâb edeceğiz? Tabi'i en muntazam, yeryüzünde en ziyâde münteşir ve margup, herhangi bir kavmin hurûfunu tebdîle kalkıştığında en evvel mürâcaat ettiği hurûf hangisi ise onu intihâb edeceğiz. O da şüphesiz Latin hurûfudur. Evet, Avrupa'nın kısm-ı azîminde bütün Amerika'yı şimal ve cenubu de, Afrika ve Avustralya'nın birer kısmında ve hatta, yerli olmamak üzere, bütün Asya'da münteşir olan Latin harfidir. Cermenler bile son zamanlarda kendi harflerini terk ile gerek kitâbet ve gerek tabiatta hep Latin hurûfunu istiamel ediyorlar. Latin hurûfu dünyada en medeni akvâmın hurûfudur. Latin hurûfu umûm hurûfun şeklen en latifi en muntazamıdır. Japonlar medeniyetle mütenâsip hurûf tahrir ettikleri zaman Latin hurûfunu mevki-i bahse koydular. Arap harflerinin bihak beğenmeyen Boşnaklar, Arnavutlar Latin hurûfunu intihâp ve kabûl ettiler. Biz de Latin hurûfundan daha iyisini bulamayız.

*

**

Latin hurûfunu kabûl etmekle demeyin tadad ettiğim muhazir ve maruzatın cümlesinden zihayab ve lisânımızın ıslahına doğru ilk fakat büyük bir hutve atmış olacağımız gibi Avrupa medeniyetine daha ziyâde tegarrib ve Avrupalıların nazarında bizim balkanda mevkiten çadır kurmuş göçebeden ibâret olmayıp Avrupa medeniyetini ihaz ve temsile müsâit bir kavim olduğumuzu isbat etmiş ve bu sûretle mevki-i siyasî ve medenimizi tahakküm etmiş olacağız. Lisânımızı öğrenmekten artık zahmet çekmeyeceğimizden memâlikimizde temim ve muarife muvaffak olacağız. Aynı zamanda başka hurûf bilmeye muhtâç olmaksızın şimdi müftekâr olduğumuz ve hatta dâima müftekâr olacağımız (çünkü şimdi Avrupalılardan iktibas-ı ulûm etmek için lisânlarını öğreniyorsak ileride onlarla müsabaka etmek için yine lisânlarını öğreneceğiz.) Avrupa'yı garibi el-sinesinden herhangi birini öğrenebileceğiz. Bize bu kadar fevaid bahşeden hurûfu kabûl etmekte te'hir etmemeliyiz.

*

**

Tarih iraih ediyor ki Türkler şimdiye kadar dört türlü yazı kullanmışlar: Orhun, Uygur, Nasturi, Arap yazıları, Orhun yazısı (Orhun) vadisinde altıncı asır miladi üstünde bir hükümet kuvve-i elişkime teşkil eden ve Çin tarihlerinde (Tukiyuibe (Tou-kioe) diye yâd edilen şark Türkleri tarafından kullanılmış ve fakat sonradan kaliyyen metruk bir hâlde kalmış iken Moğolstanda (karakurum) ve (Karabalgasun) nâm eskişehirlerin harabeleri civarında Orhun Nehri etrafında elde edilen ve Tou-kioe hükümdârı (Bilge Hân) nâmına zikredilen iki sütun üzerindeki mahkukatın kopnihağı daru'l-fünûnun filoloji muallimi mösyö (Tomsun) 1896'da kırâat ve tercüme muvaffak olmuş ve hakkında 224 sahifeyi havi gayet mühim bir eser neşretmiştir. Bu hurûfları kullanan Türkleri müteakip evreleri istila eden (Uygur)ların takriben 784 de zikreyledikleri üçüncü bir abdadayine bu yazı fakat daha güzel ve latif bir sûrete ifrağ ile istimâl edilmiştir. Bu tarihten sonra artık Orhun yazısıyla eser görülmediğine bakılırsa Suryaniyenin Ârâbiye tatbiki demek olan ve bir derece tâdile uğrayan (Uygur) yazısına meydan açıldığı anlaşılır. [Necip Âsım Bey'in" En Eski Türk Yazısı "nam eserine mürâcaat.]

Türkler sekizinci asır miladiye doğru oralara nüfuz ile kendilerini Nasraniyet'e davet eden nasturi rahiplerinin hurûfunu kullandırsa da Nur'ul-islâmiyet Türkistani de müstenir edince Arap hurûfunu dinleriyle beraber kabûl ettiler.

Bundan Şu netice çıkar ki ecdadımız lüzûm hissettikçe yazılarını değiştirdiler, inat câhilâne göstermediler, icâbâtı medeniyeye tatbik hareket ettiler. Şimdi biz de hattı hâzırımızın noksanını anlamış iken bu husûsta bize hüsnü misal teşkîl eden islafımıza tabiatıyla daha kolay, daha muvaffak bulduğumuz hattı neden kabûl etmeyelim? Buna Şer'en, aklen hiçbir man'i yoktur. Hurûfu Ârâbîyenin zaman-ı câhiliyette dahi mevcûd ve müsteamil olması hurûf-u mezkûre ile İslamiyet arasında bir irtibat tevehhüm etmenin abes olduğuna delâlet etmez mi? Sâhib-i Őerîat gara, rusul mucteba efendimiz (allimû sehilû) öğretiniz ve kolaylaştırınız. Buyurmadılar mı? Hakîkat hâlde hat ve kırâatımız kolaylaşırsa tahsîl-i ulûmde kolaylaŐmıŐ ve bina'en-aleyh câhil ve ahkam-ı diniyesinden gafil olanlar azalmış olacağından ıslah-ı Huruf meselesi Şer'en de meręûb ve mültezim olacağı bedihidir.

Latin hurûfunu kullanan Boşnaklarla Arnavutların ıslav hurûfunu kullanan Gürcülerin selabeti diniyelerinin gayret-i islâmiyelerinin Őaibe-i noksan ve hâlden mâsûn kaldığı meydandadır. Yazının soldan sağa yazılmasında ise hiçbir man'i dini olmadığı Latin hurûfunu kabûlde biraz tereddüt gösteren bir kısım Arnavut kardeşlerimize verilen fetvalardan müstebandır.

Kanun-u tekâmülün istisnası yoktur. Bugün kullandığımız hattı Ârâbîyenin Őekl-i hâzırını buluncaya kadar gerek kabîl ve gerek badel İslam mezhur olduğu tahvilat sonradan ihdâs edilen hareketler, secaventler bize bu kanuna tabiîyyet etmek lüzûmunu ihdar etmiyor mu?

Avrupalıların sırf sami'i sami ve arafanları olan ihtiraat ve icat eden müstefit olmakta, mahsûl dimâğları olan birçok ulûmu ihaz ve mârifetlerini sanâyi-i iktisap ve taklit etmekte, lisânlarını öğrenmekte, öteden beri kitâbetimizde (,; : .? ! ... & _ “ “ () [] { } *) riyâziyatımızda (+ - x) gibi işâretlerini kullanmakta olan bizlerin nef'i azîmini takdîr ettiğimiz hatlarını kabûlde hiç tereddüt etmeyeceğimiz tabi'idir. Eski kitâplarımızı ne yapacağız meselesi adını bir man'i teşkîl edemez. Kaideli, lüzûmlu kitâplar peyderpey yeni hurûf ile tab edilir. İstimâlden sakat olanları da mevzuya tevdiğ edilir.

*

**

Islah-ı Hurûf ve teshîl karait mes'ele-i mütena bihasenin o emri nebuve ve ifal selef salihine mutabık ve Latin hurûfunun münafaamıza muvaffak olduğunu anladık. Şimdi bize kaç hurûf lâzım olduğunu ve bu hurûflara mukâbil Latin hurûfu bulunup bulunmayacağını tahri edelim: bu husûsta ilk nazar-ı mülâhazaya alınacak cihet şu ki biz birçok hurûfları lisânımız îcâbı olarak bazen kalın ve bazen ince telâffuz etmekteyiz. Bu keyfiyetin harekeye tab-i olduğunu iddaa etmek muhakkak değildir: Çünkü aynı hurûfun aynı hareke ile müteharrik iken bazı kelimelerde ince ve bazılarında kalın telâffuz edildiği vâkıdır. Nitekim (balık) da ki ba kalın, (bâliğ) de ki ince, (balık) daki lam kalın (hâlık) da ki ince ¹⁴ bunun gibi ta hurûfu ta'nın, zâd dalın, za zanın, sâd sinin, kaf kefin, ayn kafın he ve hâ da- çünkü ikisini bir telâffuz ediyoruz- ha'nın kalın telâffuz edilmişinden başka bir şey değildir. Hurûfu mezkûrenin âtîdeki kelimelerde sûreti telâffuzlarının mukâyesesiyle hakikat hâl tezâhür eder: (tehit, tarid delâlet, zelâlet zân, za, seyfiye, sayfiye, ker, kar, nâm, gam, hemze, Hamza, hâdim, hadim. (Hemze) ile (ayın) arasında da ayın nisbet ve karabet vardır. Şöyle ki (ayın) yı (ayın) nın kalıbı itibar edebiliriz. Vâkıa biz aynı Araplar gibi çatlatmaz isek de herhâlde hemzeden oldukça tefrîk ederiz. Meselâ hiçbir vakitte telâffuzda (amel) yi (emel) ile karıştırmayız.

O hâlde (te, dal, ze, sin nun, kef, he, ayın) harflerini îcâbında kalın okutacak vâsıta bulunacak olursa (tı, zâd, zı, sâd, ğayın, kaf, he, ha, ayın) hurûflarına ayrıca şekil vermek keyfiyetinden versita olacağız. Keza mademki se harfini sin ve zal harfini za gibi telâffuz ediyoruz onları elifbâmızdan ihraç edebiliriz. Çünkü kalabalık etmekten başka faidesi yoktur. Kef vav'ı ve kef ya'yı tasvir etmeye de hacet yoktur. Doğrudan doğruya da ya telâffuz olunursa ya vav telâffuz olunursa vav yazılır. Sağır kaf'a gelince her ne kadar esasen genizden nun ile kaf'tan merakip bir savt çıkarmaya mahsus ise de bu savtı artık çıkarmıyoruz. Doğrudan doğruya nun telâffuz ediyoruz. Öyle ise sağır kaf yerine nun yazabileceğiz. Lâm ile

¹⁴ “Mesele olarak îrâd edilen bu kelimeler muhtelif- el menşai yani kimi Türkçe, kimi Arapça olduğu için havi olduğu hecelerin telâffuzlarında şu tefavut vücût buluyor. Yoksa ikisi de Türkçe olsaydı, ikisi de _ mademki aynı hareke ile müteharrikdir_ aynı surette telâffuz edilecektir.” Diye bir itiraz olunursa cevaben derim ki: Biz lisânımızda kullandığımız kelimelerin hepsine Türkçe nazarıyla bakmalıyız. Arabi, Farsi ve Ecnebi lisânlarından istikraz ettiğimiz kelimeleri de lisânımızın aidatından bilmeliyiz.

elîf den mürekkeb olan (lâmelîf)in âdem-i luzumunu zikretmek bile abestir. Demek kala kala 21 harfi sami kaldı. Bunların Latince mukâbeleleri şu cetvelde gösterilmiştir.¹⁵

ك g G	ر r R	ع x X
ل l L	ز z Z	ب b B
م m M	ژ z Z	پ p P
ن n N	س s S	ت t T
و v V	ش d D	ج x X
ه h H	ف f F	چ c C
ی j J	ك q Q	د d D

Cetvelin mütalasından anlaşıldığı üzere hemze için, biz de ayrıca sûret istimâle olmayan X kabûl edilmiştir. Zira hemzeye mukâbil bir Latin harfi yoktur. Fakat bu x (re'is, bâde) kelimelerinde olduğu gibi sakin olan hemzenin yerini tutacaktır: Yoksa (esef, eb, ok) misüllü kelimelerdeki müteharrik hemzelerin yerini a, i, o, gibi hurûfu saite tutabilir.

Cim'e mukâbil tek bir harf olduğundan Arnavutçada cim sadâsını vermek için kullanılan şu x kullanılmıştır. C ekser lisânlar da ta ile sin'den merakip bir nev'i sadâ (tese) çıkarmaya mahsus olup sadâ-yı mezkûr cim'e yakın olduğundan c, çim'e mukâbil ad edilmiştir. Arnavutçada olduğu gibi (p)'ye mukâbil z ve (şe)'ye mukâbil c, ya'ya mukâbil de ekser lisânlarda olduğu gibi j kabûl edilmiştir.¹⁶ Sâir harflerin zaten mukâbilleri vardır.

Cetveldeki harflerden herhangi kalın okunacak olursa o harfin altına bir çizgi konacaktır. Meselâ ayın sadâsını vermek için x'in, ta sadâsını vermek için e'nin zâd sadâsını vermek için ta'nın, za için ze'nin sad için s'nin, kaf için g'nin, gayın için ge'nin he ve ha için h'nin altına çizgi koyacağız. Vâkıa hurûfu samitayı kalın okutmak için onlara böylece işâret

¹⁵ Maksat latin hurûfunun bahşettiği suhuletten lisânımızı hissedar etmek olduğundan cetvelde gösterdiğim harfleri tebdîl ile daha münasiplerini bulana şimdiden teşekkür ederim.

¹⁶ Fransızlar cim'i dj, çim'i t c h şin'i c h ile ifade ederlerse de hurûfu mezkûreyi böyle iki üç harf yerine tek bir harf ile göstermek elbette mürecccehdır. Mamafih memâlikî ecnebiye de mukim birisiyle Türkçe telgraf teati etmek icap edip de cim, çim, şin, için gösterdiğimiz işgale delâlet edecek işâret telgrafiye bulunmayacak olursa dj, ch, tch, gibi mürekkep harfler kullanılabilir.

vaz'ı edecek yerde bu işâreti onlara okutan hurûf'u saitaya vaz-ı etmek fikri vardı olabilir. Fakat bu hâlde - med ve tahfif işâretleri de hurûf'u saitanın üzerine konulduğundan - bir hurûf sait üzerine bazen birden fazla işâret koymak icap edecek ki bu da muvaffak değildir.

Gelelim şimdi hurûfu matsutaya: Fetha-i sekileye a, Fetha-i hafifeye ye e (e telâffuz edilmek üzere), kesre-i sekileye y, kesre-i-i hafifeye ye i, zami-i mebsuta-i şakileye o, zami-i mebsuta-i hafifeye ö (eu telâffuz edilmek üzere), zami-i makbuza-i sekileye u (o u telâffuz edilmek üzere) makbuza-i hafifeye de ü diyeceğiz. Tabir-i ahirle Alman hurûf saitasını bil-tercih kabûl edeceğiz. Ve bunlardan a e i o memdut olduklarında madde delâlet etmek için üzerlerine (^) koyacağız. Sâir hurûf saita lisânımız da zaten memdut olamıyor.¹⁷

*

**

Elifbamız gelişigüzel sıralanmıştır. Harfler ne kesret isteamellerine ne de mahreçlerine göre tertip edilmemiştir. Zânnımca bunları dudaklardan gırtlığa doğru husûle geldikleri mahreçlere nazaran tertip etmek daha mantıklı olur. O hâlde bu tertip üzere olmalı: be pe mim vav fe ze je sin te dal ra nun lam ye sin cim çim kef kaf he hemze.

Fakat bizim harflere verdiğimiz isimler - ka elîf ba, cim, dal, sin, sâd, ayn, kaf, lam, nun, vav - muhtelif muhtelif uzun ve kafiyyededir. Böyle kalırsa mübtediler için harflerin bilemesinde nu'en ma suûbet olacak. Harflere - tabi-ı Hurûf saite müstesane - aynı tarzda esamı verirsen her hâlde daha iyidir. Bunun için hurûfu saitanın sonra olmak üzere, hurûfu samitaye: ba, pa ve fe, ze, je, se, te de re, ne, le, ye, şe, ce, çe, ke, ye, he, ne) diyeceğim.

*

**

¹⁷ Latin hurûfu ile beraber rakamını da kabûl etmek elbette mâkûl olur.

Şimdi intihâp edilen hurûf ile ıslah ve kırâatın ne derecelerde kesb-i suhûlet ettiğini inzâr kar'iyine arz etmek için şu beyitleri nümûne olarak yazalım: Çare-i feyz ve terki şimdi hak bilir mârifet ve irfandır halisâne edilen sa'yi beliğ dâima feyzde amirandır.¹⁸

Carai fajz-u taraggi eymdi

Hân bilir maxrifat-u xirfan dir.

Halisâna edilen saxji balıg

Dâima fajz-dehi xümran dir.

Lisânsız bir millet dilsiz bir adam gibidir.

*

**

Bu hurûfun Arapça ve Farsçaya dahi kabîl tatbik olacağı şüphesizdir. Hâlâ Arapçada Arap ve bina'en-aleyh mâni harekeye tabadır. Arapça ibâre okurken insan dâima kavait sarf-u nahvi tahattür etmek, kelimelerin nihâyetine verilecek hareketleri mânâdan istihraç etmek mecbûriyetinde bulunuyor. Bu mecbûriyet ise irai edilen hurûfun istiğmaliyle kâmilen zail olur. Yalnız Arapçada se ve zal, peltek sin ve ze gibi telâffuz edildiğinden onlar içinden ayrıca işkal irane etmek zaruridir. Bu da güç bir şey değildir. Harfin mezkûrin Arnavutçada mevcûd olmakla Arnavutlara tabien a ve a şekilleri tensip edilebilir. Yine Arapların telâffuzu nokta-i nazarından zal harfi kalın daldan başka bir şey olmadığından kaidemize mucibince g nin altına bir çizgi koymakla ifade olunur. Araplar telâffuzda ha ile ha yı da tefrîk ederler. Onun için biz burada ha'yı yine ha'nın kalını ad ve ha için k'yı tâyin edeceğiz.

Arapçada pe, çe, je olmayıp a u i nâdiren e'den başka hurûfu saitaya da lüzum yoktur.

Arapça ya hurûfu saitanın idhaliyle sarf ve nahve hâlel gelmez. Bil-farz (kâtip), galaba sûretinde altı hurûf ile yazılmakla selasilinden çıkmış olmaz. Çünkü hurûfu saitanın burada samitayı okutmaktan başka bir dâhli yoktur.

¹⁸ Tenbiye: a'yı alelade üstün makâmında kullandığımızdan fazla uzatmayacağımız gibi ai yı e değil a i diye telâffuz edeceğiz. An, en, in, yi de Fransızları takliden genizden telâffuz etmeyeceğiz.

Mamafih kitâb-ı mukaddesemizin de bu hurûf ile yazılıp yazılmaması hakkında bir şey söyleyemem. Çünkü bu bir mesele-i şerîyye olup salahiyetim haricindedir.

Tatbikât:

Itrak-il hamratain kuhta fetyen keyfiyesi fi cunun min akıl.

Utrug-il kamrata in gunta latan.

Qajfa jasxa in xununin man xagal?

Kadtangurul –ayn su-il’şems min medin va yangurul el femmi taamil ma-imin sakim.

Qad tangurul-l xajnu dayxa-g gamsi min ramadin

Va janguru-l fammu taxma-l mai min sagami.

Keza:

Beşruyi ay hiradment azan dust dust

Ki badişimânânat bu dehim neşset

Byguy aj kiradmand az-an dust dast

Qi ba dugimânânat buvad ham-nugast

Yazıldığı gibi okunmak, okunduğu gibi yazılmak, ne büyük Suhûlet! Hakîkaten kitâbet ve kırâatimiz bu sûretle suhûletçe umûm lisânlar köküne tevafuk ediyor, âdetâ lisânı umûmu olmak üzere Lehistanlı doktor (Zamenhuf)un ihtira-ı ettiği isperanto kadar kolay oluyor. Yalnız iş tatbikinde kalıyor. O da güç bir şey olmayacaktır. Çünkü rüştiye tahsîlini görmüş olanlarımız bile Latin hurûfunu bilir ve bina’en-aleyh bu hurûfu lisânımıza tatbik için ancak bir saatlik mumareseye muhtâç olacaktır. Latin hurûfunu bilmeyenler ise bir iki hafta zarfında ami olanlarda birkaç hafta da okuyup yazabilecekler.

Yazı bir takım işâret mevzuadan başka bir şey değildir. Bu işâreti değiştirip daha iyisini kabûl etmek de hiçbir mahsûr tasvir edilmediği gibi neophobie yani eski şeylere bağlanıp yeni şeylerden ihtiras etmek hiss-i kâhine porsitanesinden tecrit edilirse bu husûsta eser tasip göstermeğe de mahâl kalmayacağı aşıkardır.

İmdi vatanını son maârifin terkisini arzu eden her Osmanlı, her sahib-i hamiyet için bu fa'ide-i azîmenin hazzı husûle gelmesine çalışmak bir farîza-i zamettir.

SONUÇ

Dil bilimci Prof. Hughes, insanlığın en büyük iki icadı olan tekerlek ve ateş unsurlarına yazının icadını eklemek gerektiğini belirtir. “Bir yazı sistemi olmaksızın düşünce, ne kadar yüce olursa olsun, bir defa söylenmekle sonsuza kadar yok olur.” der. (Hughes, 2005: 339-351)

Uzun bir sürecin sonucu olan yazı mefhumu, antik medeniyetlerin birtakım kayıtlar tutmak gayesiyle çizdikleri resimler veya semboller yolu ile vücut bulmaya başlamıştır. Akabinde, binlerce yıllık mazisiyle tüm beşeriyetin entelektüel birikimlerini muhafaza edip günümüze aktarmıştır. Günümüz dünyasının da yarınlara aktarılması yine bu vasıta ile olacaktır.

Dillerin, yazıldıkları alfabeyi kendi yapılarına uyarlamaları olağan bir durumdur. Daha da ötesi, bir dilin gereksinimlerini yetkin bir şekilde karşılayamaması durumunda, alfabelerin zamanla dönüştürüldüklerini veya tamamen terk edilebildiğini görüyoruz.

Türkçe de diğer lisanlara benzer evrelerden geçmiş, tarihsel gelişim süreci içerisinde değişik sebeplere bağlı olarak birçok farklı alfabeyi tecrübe ederek yeni renklere bürünmüştür.

Tarihsel sürecini irdelediğimizde, alfabe ile din ikilisinin çok güçlü bir ilişkiye sahip olduğunu görüyoruz. Topluluklar yeni dinlere ve kültür ortamlarına dahil oldukça, o dinin ya da ortamın kullandığı alfabe sistemini almayı da gerekli görmüşlerdir. Türk coğrafyasının Arap kültürüyle ilk teması Emeviler Dönemi’ne rastlansa da Türk dilinin Arapça sembollerle tanışması daha sonraki dönemde gelen Karahanlılarla olmuştur. İslamiyet’e girişle birlikte, Divanı-ı Lügati-t Türk ve Kutadgu Bilig gibi Arap alfabesiyle yazılan ilk Türkçe edebi metinler ortaya çıkmıştır. Farklı ve ilginç bir örnek olarak, Karamanlılar dikkat çekmektedir. Anadolu içlerinde yaşayan Karamanlılar inanç itibarıyla Ortodoks Hristiyan olmaları sebebiyle kullandıkları Türkçelerini Grek alfabesi ile yazıya aktarmışlardır. Kullanım süresi ve yaygınlığı açısından Arap alfabe sistemi Türkler için en kalıcı yazı olmuştur. (Karadoğan, 2017: 6-7).

Kur’an’ın Arap harfleriyle kayda geçirilmiş olması, Kur’an’ın yanında Arapçaya da bir kutsiyet atfedilmesi sonucunu doğurmuştu. Ayrıca Arapça ve Farsça sözcükler, Osmanlı

Türkçesinde “aslına göre yazılma” gibi kazanımlar elde ederken, çeşitli Türkçe sözcüklerin Arap alfabesini temel alan Osmanlıca yazılışında ses farklılıklarından dolayı aynı hassasiyetten bahsedemeyiz. Zaten yazılanları bir kurala bağlayacak ne bir kurumsal otoriteden ne de bu yazıyı hayatın her alanına yaygınlaştıracak bir eğitim sistematüğinden bahsetmemiz de mümkün görünmemektedir.

Arap harfleri ile Türkçe arasında uyumsuzluklar, devlet işleyişinde ve zamanın tedarikat kurumlarında Arapça - Farsça ve Osmanlı Türkçesi gibi farklı dillere başvurulması, bir nevi dil birliğinin olmaması, eğitime çeşitli zorluklar olarak yansyordu.

Osmanlı Dönemi’nde Türkçe zamanla önemini kaybederek Anadolu’da yaşamını devam ettiren Türk köylüsünün konuşma dili olarak kalmıştır. Kırsalda hayat süren halk kendi lisanını dahi yazıp okuyamaz durumdadır. (Tongul, 2004: 104).

Bu durum 1850’li yıllardan Harf İnkılabının gerçekleştiği 1920’li yıllara değin Osmanlı toplumu ve devamında, kamuoyu önünde çeşitli mecralarda ve yoğunlukta alfabe değişimi ve dilin dönüştürülmesi tartışmalarını netice vermiştir. Bu konuda aydınların çoğu kısmi bir iyileştirme taraftarıyken, pek azı da daha radikal bir çözüm olan Latin alfabesine geçişi öneriyordu.

Toplumların yaşadıkları radikal dönüşümler dini, kültürel, siyasi ve ekonomik alanlarda olabilmektedir. Kültürel olarak, dil devrimleri çok sık rastlanmasa da toplumlar için geri dönülemez karar aşamalarıdır. Öncesinde de sonrasında da tartışılacak konuları beraberinde getirirler. Türk Harf İnkılabı da bundan bigane değildir. İnkılap sonrası, alfabe tartışmaları tamamen sonlanmamıştır.

Tüm bu tartışmalarda şu gerçeği de gözden kaçırmamak gerekmektedir. Okuryazarlık oranı tamamen bir alfabenin zorluk derecesine bağlanamayacak bir olgudur. Nitekim fonetiğin esaslarına dayalı olmayan Çince buna güzel bir örnektir. Bu dildeki sözcükler karakterlerin yan yana gelmesiyle oluşmazlar. Her kelime için farklı bir sembol vardır. Eğitimli bir Çinli ortalama 5.000- 7.000 arası karakter bilgisine sahiptir. Bu dilde bir gazeteyi okuyabilmek en az 3.000 karakteri bilmeyi gerektirir. Tüm bu zorluklara rağmen, Çin’de bu dilin zorluğundan kaynaklanan bir düşük okuryazarlık olgusundan bahsetmek zordur. Aynı şekilde, Tanzimat Dönemi’nde bürokrasinin okumakta zorluk çektiği ve “siyakat” veya

“divani” hatt ile yazılan devlet evrakının günümüzde genç kuşak Osmanlı araştırmacıları tarafından rahatlıkla okunabiliyor olması da ayrıca önemlidir. O zaman, okuryazarlığın düşük olmasının sebebini başka etmenlerde aramak daha doğru olacaktır. Okuryazarlık, daha çok bunun bir ihtiyaç kabul edilmesi, akabinde bunu yaşanılan tüm coğrafyada sistematik bir kurumlar ağı kurarak sağlamak ve bunun için de bu işe ciddi maddi yatırım yapmakla ilgilidir. (Karadoğan, 2017: 8).

Alfabe tartışmalarında vurgulanması gereken bir diğer husus da Arap harflerine “Türkçenin seslerini karşılayamaması” veya “Arapça ifadeleri anlamada çekilen zorluk” şeklinde yöneltilen eleştirinin anakroniktik bir yaklaşım olduğudur. Bu eleştirilerin özellikle Harf İnkılabından sonra dile getirilmeleri yersizdir. Bir metni okuyabilmek ve anlayabilmek ayrı iki yetidir. Eski bir Osmanlıca metni anlayabilmek için o dönemin yazıldığı dile hakim olmak gerekir. Nitekim bu metinler kendi dönemlerinde okunup anlaşılabilirdi. Bugün onları anlamada zorluk çekmemiz, o dönemde de zorluk çekildiği anlamına gelmemektedir. (Karadoğan, 2017: 9).

Bu açılardan bir alfabeden “kendi döneminde” konuşulan dili doğru bir biçimde yazıya aktarmak ve eksiksiz bir şekilde seslendirmek beklenmelidir. 16. asırda kaleme alınmış bir yazının, günümüzdeki bir dil bilim uzmanına bugünün ölçülerinde hitap etmesi beklenmemelidir. Tarihi bir metinde geçen “yukarı” sözcüğünün acaba “yukarı” şeklinde mi yoksa “yokarı” biçiminde mi okunduğu sorusu geçerli bir soru değildir. Çünkü o dönem böyle bir sorun yoktur. Bunun sorun olarak dile getirilmesi çok sonraki bir mevzudur. İnsanlar o dönemde bir kelimeyi konuşma dilinde nasıl telaffuz ediyorlarsa, o kelimeyi bir metin içinde gördüklerinde de aynı şekilde söylüyorlardı. (Karadoğan, 2017: 10).

Diğer açıdan, bugün Latin alfabesini temel alan İngilizce, Fransızca ve Almanca gibi Avrupa dilleri de tüm sorunlarını çözmüş değildirler. Onlardaki sesler ile Latin harfleri arasında da tam bir örtüşme söz konusu değildir. Örneğin (c) harfi bulunduğu kelimeye veya kelime içinde bulunduğu yere göre bazen (k), bazen (s), bazen de (ç) olarak seslendirilebilmektedir. Bu durum birçok harf için geçerlidir. O halde, Harf İnkılabını açıklarken temelsiz gerekçelendirmelerden uzak durulmalıdır. Latin alfabesinin Arapça sembollere nazaran avantajları olmakla birlikte, zaten Latin alfabesinde de olan birtakım

güçlüklerin Arap harflerinin değişimine dayanak gösterilmesi, bilimsel temelden yoksunluğa işaret etmektedir.

Aynı şekilde, Harf İnkılabıyla birlikte atalarımızla aramızda kültürel bir kopuş meydana geldiği şeklindeki argümana bazı uzmanlar şerh düşmektedirler. İlber Ortaylı, Osmanlı basılı mirasının 30 bin başlıktan oluştuğunu belirtir ve bunun sanıldığıın aksine büyük bir kültürel miras veya hazine tabirini gerektirecek sayı olmadığını söyler. Fakat baskıya hazırlanamayan ve verilemeyen elyazmalarının ise bir hazine olduğunu da not düşer. (Ortaylı, Hürriyet Gazetesi 14 Kasım 2021)

Latin harflerinin eğitim-öğretimde kolaylıklar sağlaması, okuyuşta ve yazışta hata yapma olasılığının Arap alfabesine nazaran daha az oluşu, matbaada avantajlar sunması, Batı ile iletişimi kolaylaştırması gibi müspet taraflarının yanı sıra; kültürel olarak Doğu ve İslam dünyasından kısmi kopuş, kendi atalarına ait medeniyet birikiminden kısmi ayrı düşme gibi kültürel maliyetler dikkate alındığında, harf inkılabının eğitim ve ilerleme ile ilgili bütün problemleri tamamen çözmüş olduğunu dile getirmek zordur. Nitekim inkılaptan sonra tartışmaların hala sürüyor olması bu gerçeğin bir tezahürüdür. Sonuç olarak, “Harf inkılabının bir gecede karar verilip gerçekleştirilmiş bir proje olmadığını, yaklaşık bir asır boyunca tartışılan ve bir neticeye bağlanamayan bir konunun bir medeniyet tercihi bağlamında icrası olduğunu” dile getirmek daha doğru olacaktır. (Yurdakul, 2021:67)

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, S.** (2007). Mirza Fethali Ahundov'un Doğunun Aydınlanması ve İlerlemesi yolundaki Düşünceleri, 38. *ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)*, 10-15 Eylül, s. 23.
- Akar, H.** (1990). *Dersim'den Portreler*, Kalan Yayınları, Ankara, Ön Söz.
- Akıncı, A.** (2012). Modern Ulus Devletlerin Doğuşu, Dumlupınar Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, 67.
- Akün, Ö. F.** (1964). Namık Kemal, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 9, s. 60.
- Akün, Ö. F.** (1972). *Namık kemal'in Mektupları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 395-407.
- Akün, Ö. F.** (1998). *Kamus-ı Türki Önsözü*, Alfa Basım Yayın Dağıtım Yayınevi, İstanbul.
- Akün, Ö. F.** (2006). Namık Kemal, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 32. İstanbul, 361-378.
- Akyıldız, A.** (2010). Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.39, s. 7-8.
- Akyüz, K.** (1959). Paris Milli Kütüphanesinde İlk Türkçe-Fransızca ve Fransızca-Türkçe Yazma Eserler, *TDAY, Belleten*, 249-292.
- Akyol, T.** (1993). Cedidcilik, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 7, s. 211-213.
- Alaaddin, İ.** (29 Mart 1924). Harflerimizin Kabahati, *Resimli Gazete*.
- Albayrak, K.** (2002). Keldaniler, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 25, s. 207-210.
- Algar, H.** (1989). Ahundzade Mirza Fethali (1812-1878), *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 2, s. 186-190.
- Algar, H.** (2005). Mirza Melkum Han, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 30, s. 164-166.
- Atatürk, M. K.** (1961). *Söylev ve Demeçleri III. (1917-1937)*,

- Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 68.
- Atay, F.R.** (1953). Yeni yazı, *Türk Dili*, Ankara, 2 (23), 718.
- Ateş, S.** (1982). *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, Ön söz
- Başaran, V. ve Demir, R.** (2020) *Mustafa Hami Efendi'nin Telgraf Risalesi*, Dört Öge, Ankara Üniversitesi, 70-94.
- Berkes, N.** (1942). *Namık kemal'in Fikri Tekamülü, Namık Kemal Hakkında*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Enstitüsü Neşriyatı, 2, 221-247.
- Bilgiç, E.** (1977). Türkler 'in İslamiyet'i Kabulü ve Müdafaası, *Milli Kültür Dergisi*, 1(8), 2-5.
- Boyacıoğlu, R.** (1992). *Hilafetten Diyanet İşleri Başkanlığına Geçiş*, Ankara Üniversitesi, (Doktora Tezi), 132-175.
- Boyacıoğlu, R.** (2001). Harf Devrimi ve Sağladığı Kolaylıklar, *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, 17/50 Temmuz, 434.
- Böler, T.** (2015-2021). Necip Asım Yazıksız ve Türk Diline Katkıları, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sabiad Atıf Dizini, 198-200.
- Can, S.** (1974). *Sultan Abdülhamit*, Siyasi Hatıratım, Dergah Yayınları, İstanbul, 177-178.
- Canpolat, M. ve Erimer, K.** (1981) *Türk Dili ve Edebiyatı Örnekleri*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi, 25-26.
- Coşkunlar, Ş. N.** (1957). Ebuzziya Tefik Hayatı, Eserleri, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 6(4), 64-73.
- Çağatay, S.** (1944). "Codex Cominicus Sözlüğünün Basılışı Dolayısıyla", *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*, 2(5), 759-772.

Çavdar, T. (1999). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, İmge Kitabevi, Ankara, 281-282.

Çaycı, A. (1989). Atatürk ve Tarih Boyutu İçinde Çağdaşlaşma, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 6(16), 51.

Çelik, H. S. (2018). Harf İnkılabından Önce Alfabe Tartışmalarında Üç Farklı Görüş, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 29, 20-37.

Çiçek, N. (2013). Yeni Belgeler Işığında Harf Devriminin Hazırlık Çalışmalarına Bakış, *Arşiv Dünyası*, Kış-Yaz, (14-15), 66.

Çiftçi, M. (1998). Türkçe Öğretiminde Temel İlkeler, Afyon Kocatepe Üniversitesi *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 59.

Demir, N. ve Yılmaz, E. (2014). Bitmeyen Öykü Alfabe Tartışmaları, *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk Kazak Üniversitesi İnceleme Araştırma Dizisi*, 15, 24-42.

Demirkıran, H. (1998), Ali Suavi, *Köprü Dergisi*, Güz, 64.

Devellioğlu, F. (1990). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, DH. SAİDd. 110/411, s. 411:

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, MF.MKT. 486/39:

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Maarif-i Umumiye Nezareti Mektubi Kalemî.MF.MKT. 486/39 Lef- 1:

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Maarif-i Umumiye Nezareti Mektubi Kalemî. MF.MKT. 486/39 Lef-2:

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Maarif-i Umumiye Nezareti Mektubi Kalemî. MF.MKT. 486/39 Lef- 3:

Dizdaroğlu, H. (1958). Ali Suavi'de Dil Anlayışı, *Türk Dili*, 9 (60), 374-380.

Doğan, D. M. (2020). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihine Giriş*. Yazar Yayınları, 2, 184.

- Erat, M.** (2002). Tanzimat'tan Meşrutiyete Alfabe Tartışmaları, *Türk Tarihi ve Kültür Araştırmaları, Türkler*, 15, 154-166.
- Erdül, M.** (2016). *Başveren İnkılapçı Ali Suavi*, Yayın B, İzmir, 1, 33.
- Erişirgil, M.E.** (1952). Bir Tarih Bir Teklif, *Türk Dili*, 1(4), 32.
- Erler, M.Y.** (2009). Bir Osmanlı Aydınının Ahlak Konusundaki Değerlendirmeleri Celal Nuri İleri, *Muhafazakar Düşünce*, 5(19-20).
- Findley, C.V.** (1996). *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 53-54.
- Gündoğdu, F.** (1983). Ebuzziya Tevfik'in Türk Basıncılığına Getirdiği Yenilikler, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni XXXII*. 1. Ankara, 5-10.
- Güneş, İ.** (1997). *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci I. Ve II. Meşrutiyet, Ayan ve mebusan Meclisleri Üyelerinin Özgeçmişleri*, T.B.M.M. Vakfı Yayınları, 15, 503.
- Gür, A.** (2011). İstanbul'la Ölümsüzleşen Ressam, *NTV Tarih*, 35, 78.
- Hacıeminoğlu, N.** (1991). *Türk Dili İçin Arap Alfabesinin Yetersizliği, Dil ve Alfabe Üzerine Görüşler*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, (21-23).
- Hafızoğulları, Z.** (2006). İzmir İktisat Kongresi Görüşler ve Değerlendirmeler, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Yapı Kredi Yayınları, 7(46), 187-199.
- Hamerow, T. S.** (1989). *Yeni Avrupa'nın Doğuşu On Dokuzuncu Yüzyılda Devlet ve Toplum*, University of North Carolina Press, 148-174.
- Hanioğlu, M.Ş.** (1988). Dr. Abdullah Cevdet, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 1, s. 90-93.
- Hugles, J. P.** (2005). The Science of Language, Diller ve Yazı, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 5(2), 339-351.
- Huyugüzel, Ö. F.** (2018). Hüseyin Cahit Yalçın, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Ön söz.

- İleri, C. N.** (1912). *Tarih-i İstikbal*, 2. Yeni Osmanlı Matbaası, İstanbul, 165-166.
- İleri, C. N.** (1913). *Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye ve Mukadderat-ı Tarihiye-i Osmaniye*, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütüphanesi, İstanbul, 114-115.
- İnan, A.** (1987). *Codex Cominicus Bilmecelerine Dair, Makaleler ve İncelemeler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2, 353-358.
- İnan, M. K.** (1988). *Son Asır Türk Şairleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1, 129-138.
- İnönü, İ.** (1987). *Hatıralar*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2, 223.
- İpek, A.** (2017). Tahsin Ömer'in Darb-ı Mesellerimiz Hakkında Tahlili Tedkikat, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 37, 19-44
- Kahraman, A.** (2010). Şinasi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 39, s. 166-169.
- Karadoğan, A.** (2017). Arap Harfleri ve Osmanlı Türkçesi, *Türk Dili*, 68, 6-10.
- Karal, E.Z.** (1999). *Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu*, Başkent Üniversitesi Yayınevi, Ankara, 93.
- Karal, E. Z.** (1999). *Tanzimat'ı Hayriye Devri (1839-1856)*, Cumhuriyet Yayınları, 93.
- Karal, E. Z.** (2011). *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 5(7), 366.
- Kayıran, M. ve Saygın, S.** (2019). İzmir İktisat Kongresi, *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, 3(5), 27-70.
- Kılıç, F.** (2020). Yeni Türk Alfabesinin Kabulünde Dil Heyetinin Yürüttüğü Çalışmalar, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16(32), Güz, 805-806.
- Kılıçzade, H.** (1923). İctihad (1 Temmuz 1923).
- Kılıçzade, H.** (22 Eylül 1923). Latin Harfleri, *Resimli Gazete*.
- Kırımlı, H.** (1996). Gaspıralı İsmail Bey, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 13, s. 392-395.
- Korkmaz, Z.** (1998). Atatürk ve Yazı İnkılabı Üzerine, *Harf İnkılabı*, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, 171-177.

- Kuneralp, S.** (1999). *Son Dönem Osmanlı Erkan ve Ricali (1839- 1922)* Prosopografik Rehber, 19-31.
- Kut, T.** (2003). Matbaa-i Ebuzziya, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 28, s. 114-115.
- Küçük, C.** (1988). II. Abdülhamid, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 1, s. 216-224.
- Levent, A. S.** (1949). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Türk Dil Kurumu, 358-395.
- Levent, A. S.** (1969). *Şemseddin Sami*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 39-45.
- Levent, A. S.** (1972). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Türk Dil Kurumu, 156.
- Levent, A. S.** (1985). Latin Harfleri Meselesi, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 9-10, 26-30.
- Mercanlıgil, M. D.** (Nisan 1949). Yeni Harfler Birliği ve Yeni Yazı, *Ülkü*, 4(40), 10-12.
- Mehmedzade, M. B.** (1997). Feth-Ali Ahundzade, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 4, s. 579.
- Müftüoğlu, A. H.** (30 Ağustos1924). *Afaki Bir Serzeniş*, Hafta muhasebesi, *Resimli Gazete*.
- Münif Paşa,** (1974). *İmla Meselesi*, Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi, 1, 201-203.
- Oral, M.** (2004). Türkoloji Tarihinde 1926 Bakü Türkiyat Kongresi, *Türk Dünyası Dergisi*,17, 115.
- Ortaş, İ.** (2014). *Türkiye ve Dünyada Kitap Okuma Değerlerinin Karşılaştırması ve Sosyal Yaşamımıza Etkileri*, Türk Kütüphaneciliği, 28(3), 328.
- Ortaylı, İ.** (2018). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, Kronik Yayınevi, 350.
- Ortaylı, İ.** (2021). Harf Devrimi (14 Kasım 2021), *Hürriyet Gazetesi*.
- Ökçün, A. G.** (1971). *Türkiye İktisat Kongresi (1923)*, A.Ü.S.B.F., Ankara, 218.

- Özdemir, G.** (2013). Romanın Varoluş Serüveni, *Turkish Studies Dergisi*, 8(13), 1284.
- Özkan, F.** (2006). *Atatürk'ün Laiklik Anlayışının Eğitim Sistemimizdeki Yansımaları (1919-1938)*. (Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, (67-89), (181-202).
- Özön, M. N.** (1987). *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Pakalın, M. Z.** (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2, 428.
- Pekdoğan, C.** (2002). Kılıçzade Hakkı Bey, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 25, s. 415-416.
- Sami, Ş.** (1999). *Kamus-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Savaş, G.** (2003). Türk Milli Kültürünün Önemli Bir Unsuru Türk Dili, *Mudafa-i Hukuk Dergisi*, 60, 5.
- Saray, M.** (1987). *Türk Dünyasında Eğitim Reformu ve Gaspıralı İsmail Bey (1851-1914)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınevi, Ankara, 52.
- Seydi, A.** (1924). *Latin Hurufu Lisanımıza Kabil-i Tatbik midir?* İkdam Matbaası, İstanbul, 32.
- Seyitdanlıoğlu, M.** (1987). Roderic H. Davidson, Osmanlı Türkiye'sinde Batılı Eğitim, *Belleten*, 51(300), 1031-1044.
- Suavi, A.** (2019). *Tarih-i Efkar*, Çizgi Yayınları, İstanbul, 1, 11.
- Sungu, M. İ.** (1941). *Harf İnkılabı ve Milli Şef İsmet İnönü*, *Tarih Vesikaları*, Maarif Vekaleti Yayınları, I, 1(1), 10-19.
- Şentürk, A.** (2012). Harf İnkılabının Yapılışı ve Uygulanışında Basımın Rolü, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat fakültesi Dergisi*, 26, 32.
- Şimşir, B. N.** (1996). *Bizim Diplomatlar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 178.
- Şükrü, İ.** (1925). *Asri Türk Harfleri*, Kader Matbaası, İstanbul, 21.

- Tansel, F. A.** (1953). Arap Harflerinin Islahı ve Değiştirilmesi Hakkında İlk Teşebbüsler ve Neticeleri (1862-1884), *Belleten*, XVII. (66-68), 227-240.
- Tansel, F. A.** (1967). *Namık Kemal'in Hususi Mektupları I.*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, I-IV, 86.
- Tansel, F. A.** (1969). *Namık Kemal'in Hususi Mektupları I.*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, II, 191.
- Tekin, T.** (1978). Tarih Boyunca Türkçe'nin Yazımı, *Ulusal Kültür*, 17-42.
- Toker, M.** (2004). *İsmail Gaspıralı ve Dilde Birlik Fikri Üzerine*, *Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 16, 31-45.
- Tongul, N.** (2004). Türk Harf İnkılabı, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, *Atatürk Yolu Dergisi* (33-34), 104.
- Turan, Ş.** (1990). *Türk Kültür Tarihi Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe*, Türk Kültür Tarihi, Bilgi Yayınevi, 73-80.
- Turan, Ş.** (1990) *Fatih Sultan Mehmet'in Otlukbeli Savaşından Sonra Özbek Hanına Gönderdiği Zafername*, Türk Kültür Tarihi Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe, Bilgi Yayınevi, 90.
- Tüfekçi, V.** (2009). *Türk Musevileri ve Milli Mücadele*, İstanbul Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 117, 123-124.
- Türker, H.** (1998). Basında Hanedan-ı Hilafet Tartışmaları ve Hilafetin Kaldırılması, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3(8), 68-89.
- User, H. Ş.** (2006). *Başlangıçtan Günümüze Türk Yazı Sistemleri*, Akçay Yayınları, Ankara, 141.
- Uşaklıgil, H.Z.** (24 Nisan 1926). *Harf Devrimi Tartışmaları*, Akşam Gazetesi.
- Uyanık, N.** (2004). Batıcı Bir Aydın Olarak Celal Nuri İleri, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 227-274.
- Üçok, B.** (1979). Yazı Devrimi- Kur'an Harfleri ve Atatürk Devrimlerine Karşı çıkışlar, *Belleten*, 11(3), 172, 825.

- Ülken, H. Z.** (1979). *Türkiyede Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 74.
- Ülkütaşır, M. Ş.** (2000). *Atatürk ve Harf Devrimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara, 61.
- Ünaydın, R. E.** (1956). *Hatıralar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 28-29.
- Ünver, S.** (1967). Ahmet Vefik Paşa Kütüphanesi, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 16(1), 196.
- Yazıcı, N.** (2011). Tasvir-i Efkar, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 40, s. 138-140.
- Yalçın, H. C.** (22 Eylül 1923) Latin Harfleri, *Resimli Gazete*, 46-47.
- Yenişan, A.** (2005). *Tarih Boyutu İçinde Alfabe Sorunu ve Türk Harf Devrimi (1839-1929)*, (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi), Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 60-66.
- Yumuşak, İ. G.** (2004). Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye Açısından Kadın Eğitiminin Ekonomik ve Sosyal Boyutu Üzerine Bir Değerlendirme, *Yeditepe Üniversitesi Disiplinler Arası Kadın Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İstanbul, 5.
- Yurdakul, İ.** (2021). II. Meşrutiyet Devri Alfabe Tartışmaları: Musullu Davud'un layihəsi ve Şeyhülislam Hüsnü Efendi'nin Fetvası, *İmparatorluğun Son Asrında Osmanlılar (Kurumlar-İnsanlar-Kaynaklar)*, Kronik Kitap, İstanbul, 1.Baskı, ss: 55-67.
- Yüksel, N.** (2006). Fikir Hareketleri, (1932-1940) Hüseyin Cahit'in Türk devrimine Bakışı, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 22(64-65-66), 347-378.

EK-1 Arap Alfabeti

- ا (elif)
- ب (be), b sesi
- ت (te) , t sesi
- ث (se) , s harfi hafif peltek s gibi okunur. t ile s arası bir ses
- ج (cīm) , c harfi j sesine yakın bir c gibi okunur
- ح (ha) , kalın ha sesi. Türkçe karşılığı tam yoktur
- خ (hı) , kalın ve sert bir sestir. Türkçe karşılığı tam yoktur
- د (dal) , d sesi
- ذ (zel) , z harfi hafif peltek z gibi okunur, d ile z arası bir ses
- ر (ra) , r sesinden biraz daha ses ve titreşim
- ز (ze) , z sesi (yumuşak bir z ye benzer tam karşılığı yoktur)
- س (sin) , s sesi
- ش (şin) , ş sesi
- ص (sad) , kalın ve dolgun bir sa sesi
- ض (dad) , kalın da ile za arasında bir ses
- ط (tı) , kalın ve dolgun ta sesi
- ظ (zı) , kalın ve dolgun bir za sesi gibidir ancak Türkçe karşılığı yoktur
- ع (ayn) , A sesi (şapkalı A)
- غ (ğayn) , ğ sesine benzer ancak Türkçe karşılığı yoktur. Kalın okunur
- ف (fe) , f sesi
- ق (kaf) , Kalın k, İngilizce'deki Q sesine benzer
- ك (kef) , ke sesi, kuvvetli ve ince bir ses

- ﻝ (lam) , l sesi
- ﻡ (mim) , m sesi
- ﻥ (nun) , n sesi
- ﻭ (vav) , Türkçe karşılığı yoktur. İngilizce'deki W gibidir
- ﻫ (he) , h sesi
- ﻱ (ye) , y sesi